

Om Hovapotekaren och hans tid

*människor, miljöer och händelser
från 1800-tal och tidigt 1900-tal*

Första delen

1841 - 1866

Förord

För dem som bor på Rösund är Hovapotekaren ett begrepp – det var han som köpte gården, för mer än 130 år sedan, en gård som sedan dess funnits i släkten och som för många blivit en viktig fast punkt i tillvaron. Men många av oss vet inte särskilt mycket om vem Hovapotekaren var, fränsett att han ägde apoteket Lejonet, och köpte Rösund.

När jag första gången läste Hovapotekarens minnesanteckningar, som han avslutade 1912, hade jag svårt att få grepp om innehållet – det är dagboksanteckningar som blandar stort och smått i kronologisk ordning och det är svårt att se de stora linjerna. Så småningom fick jag idén att försöka skriva om innehållet i en form som skulle vara lättare att följa för dagens läsare. Medan den tanken mognade upptäckte jag att det också finns mycket annat värdefullt material om släkten och gården, både texter och en mängd bilder.

Därför har det hela vuxit ut till en bredare historik om Hovapotekaren och hans släkt, och om den tid då han och hans förfäder och efterkommande levte. Jag hoppas att berättelsen skall vara till glädje både för de nuvarande generationerna och för de kommande. Jag har fått mycket värdefull hjälp från släkten, både med material och synpunkter på manuskriptet. Särskilt vill jag tacka Gunilla Sebardt, Barbro Posse, Anders Clason, Ulf Clason och Fredrik Clason.

Författaren Ulf Eriksson skrev för några år sedan en understreckare i Svenska dagbladet med titeln ”De döda bryr sig om vad du gör i ditt liv”. En av tankegångarna i artikeln, som är inspirerad av en sydeuropeisk filosof, är att de döda ser Dig. Och de frågar: vad har Du gjort av det som vi lämnat efter oss till Dig? Inte bara det materiella, utan värderingar, kunskap, tradition, kultur, religion, kärlek och andra immateriella saker. Människor i det förgångna har lämnat efter sig saker till oss, och vi har ett ansvar gentemot dem, att förvalta och utveckla de gåvor som vi fått. Förvalta sitt pund, som det står i Lukasevangeliet. Och förvisso har vi som bor på Rösund, eller har en relation till gården på annat sätt, ett pund att förvalta.

Denna första del av berättelsen handlar om när Wilhelm Sebardt föds och om hans rötter, om Stockholm vid den tiden, om hans uppväxt och utbildning, om hur han köper apoteket Lejonet, och om hur han och Josefin Göransson blir ett par.

Stockholm i april 2008

Bengt S Nilsson
Ingift

Gubben på tornet, 1954

Utgångspunkten och skriftens innehåll

I april månad året 1876, när han är 35 år gammal, köper hovapotekare Wilhelm Sebardt Rösunds gård i Gryts socken i Södermanland. Familjen hade då sedan 1866 haft ett landsställe på Lännersta, men ”blevo dock de ständiga små sommarfestligheterna något för mycket, liksom närheten till Stockholm gjorde att man hade många besökande, särdeles om söndagarna. Då därtill kom att barnen fingo för många lekkamrater beslöto vi att skaffa oss en liten verklig egendom på landet”.

Genom köpet av Rösund skapade hovapotekaren och hans hustru Josefin för sin familj och avkomma en miljö som allt sedan dess varit ett fotfäste i tillvaron för generationer. Om vi räknar hovapotekaren och Josefin som första generationen, lever i skrivande stund på gården den fjärde, femte och sjätte generationen efter dem.

Den här berättelsen är ett försök att ge en uppfattning om vem hovapotekaren var och hur han och hans familj och släktingar levde. Ambitionen är inte att göra en detaljerad konventionell släkthistorik, utan snarare att försöka ge en bild av hur några intressanta personer i det förgångna levde och verkade, och skapade ekonomiska och kulturella tillgångar som deras efterkommande fortfarande har glädje av. För att inte göra omfånget för stort slutar berättelsen, i stort sett, med generationen närmast efter hovapotekaren, även om en del kommentarer och referenser görs till senare generationer.

Jag har tagit mig ganska stora friheter med urvalet av personer som beskrivs mera detaljerat – det handlar mest om personer som jag själv uppfattar som intressanta från kulturhistoriska och andra synpunkter. Här och där – när jag stött på ämnen som jag uppfattar som intressanta även om de inte har direkt relevans för släkthistoriken – görs utvinkningar, i speciella textrutor .

Källorna

Det har visat sig finnas ett rikt källmaterial om släkten. Den första och viktigaste källan är hovapotekarens egna minnesanteckningar, som han försåg med följande kommentar: ”Dessa anteckningar, som äro slutförda 1 / 2 1912, (och som) äro gjorda ur minnet, ur mina brev och mina böcker äro fullkomligt värdelösa, men hava dock berett mig ganska mycken förströelse och nöje på äldre dagar.” Anteckningarna är i själva verket ett mycket värdefullt och ovanligt tidsdokument som speglar livet inom vad man kan kalla för övre medelklass under perioden. Andra viktiga

Wilhelm Sebardt
Cirka 1870

källor, har varit Sigrd Sebardts Minnesböcker, Karin (Kajsa) Clasons minnesanteckningar, en intervju med Karin Clason gjord av Barbro Posse, och Wilhelm Clasons minnesanteckningar. Läkaren Fredrik Clasons stora och imponerande verk om släkten Clason, *Köpmän, Bruksmän, Ämbetsmän – till släkten Clasons historia*, har med sin detaljrikedom varit en ovärderlig källa, som också har hög tillförlitlighet, eftersom det grundas på omsorgsfulla studier, bland annat av flera stora brevsamlingar. Ett viktigt tidsdokument är också den lilla skriften ”Den gamla gården”, skriven av läkaren Sam. Clason, som ger en beskrivning av delar av livet på Rösund i början av 1900-talet. Många andra källor har också använts och förtecknas i slutet av skriften. Direkta citat från hovapotekarens minnesanteckningar återges i kursiv, citat från andra källor också i kursiv men med angivande av källan.

För att skapa en närvarokänsla har jag valt att skriva huvudberättelsen i presens. I enlighet med släktraditionen kallar jag Wilhelm Sebardt för hovapotekaren, alltifrån den tidpunkt (1865) då han fick detta ämbete. Josefins namn stavas på flera olika sätt i olika källor, även av hovapotekaren själv, men jag har valt att använda den stavning som finns på släkten Göranssons hemsida.

Wilhelm föds – familj och uppväxtmiljö

Carl Wilhelm Sebardt föds den 23 maj 1841 i Gamla Stan, adressen är Trångsund 6, alldeles intill Storkyrkan. Huset ägs av föräldrarna och fadern Carl Fabian Sebardt har klädeshandel i bottenvåningen. ”Vid denna tidpunkt var så gott som all klädeshandel koncentrerad i denna del av staden. I Trångsund funnos icke mindre än trenne dylika bodar och vid Stortorget en – i allmänhet bodde då de förnämsta köpmännen i staden inom broarna. De sanitära anordningarna inom bostadshusen voro ännu på denna tid under all kritik.” Ingången till familjens bostad är från en trång gränd – Ankargränd (till vänster på bilden).

Wilhelm har två syskon, brodern Johan Casper (1839-1885) och systemen Elisabeth (”Betty”; 1844-1901). Ett tidigare barn i familjen, Carolina, hade fötts 1838 men dött i späda ålder.

Brodern Johan kommer senare att studera i Uppsala, studier som tog lång tid. Wilhelm berättar senare (1868): ”Min bror Johan, som legat i Uppsala nära 10 år och studerat på filosofigraden hade där varit kurator samt mycket omtyckt. Han gick där under sitt andra namn ”Casper”. Då det emellertid började synas mig

misstänkt med examen så beslöt jag i maj månad på allvar tala med honom, och beslöts då att han skulle genast lämna Uppsala och söka inträde i Riksbanken. Detta genomfördes omedelbart och redan i juni började han där sin verksamhet, som kröntes med stor framgång och beredde honom en god framtid. Där kom rätta mannen på rätta platsen.” Detta är

Trångsund 6

ett av många exempel på att Wilhelm var en bestämd person, med stor auktoritet. Johan gifter sig samma år med en kusin, Carolina Sprinchorn. Vid bröllopet (då Hovapotekaren ger middag) är Anders Henrik Göransson (son till Göran Fredrik Göransson) marskalk, och en brorsdotter till Hovapotekaren, Emma Sebardt, tärna. Tycke uppstår snabbt och de kommer senare att gifta sig.

Johan går bort 1885 och av folkbokföringsuppgifterna att döma ser hovapotekaren till att bereda hans hustru Carolina bostad i sin fastighet på Jakobsgratan och senare bostäder. System Betty gifter sig inte, och hovapotekaren kommer att sörja även för henne i framtiden. Även hon bor i hans olika bostäder, men är också en mer eller mindre stående gäst på Rösund.

Stockholm på 1840-talet

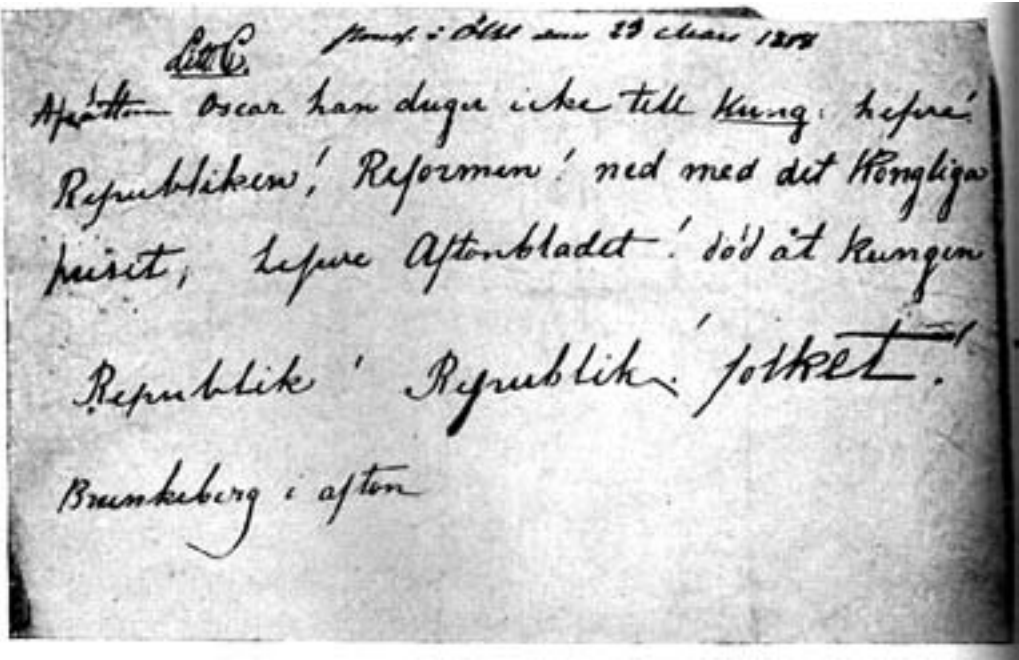
Wilhelm föds i en ganska liten stad som har föga likhet med kontinentens huvudstäder. Befolkningen uppgår i början av 1840-talet till drygt 88 000 människor och ungefär hälften av dessa bor i Gamla Stan (kallas då Stadsholmen) och dåvarande cityområdet (d.v.s. Norrmalm närmast Gustaf Adolfs Torg – Clara och Jacobs församlingar). Under Wilhelms livstid skall det komma att ske en dramatisk utveckling, med en femdubbling av folkmängden - år 1920, strax efter hans död, bor det närmare 450 000 människor i Stockholm. Hälsoläget vid tiden när Wilhelm föds är dåligt – barn som föds på 1840-talet har en förväntad återstående medellivslängd på ungefär 45 år, och detta ökar inte till mer än cirka 50 år vid 1900-talets början. Barnadödligheten är hög – vart femte nyfött barn dör, att jämföra med dagens siffra på 4 barn av tusen födda.

Vid den här tiden är Stockholm en mörk stad nattetid på vinterhalvåret. Den enda gatubelysning som finns är små oljelampor som finns uppsatta var 20:e meter. De är inte starkare än stearinljus och fungerar mest som markeringar eller små fyrar; de kallas för ”vargögon”, och tänds inte de nätter när det är fullmåne. Inte förrän i mitten av 1850-talet kommer bättre belysning med gaslyktor.

Politiskt är 1840-talet en orolig tid. Det är den s.k. repre-

sentationsfrågan som är aktuell – den gamla ständsriksdagen, som inte är folkvald i vår mening, lever fortfarande. Flera gånger under 1840-talet förekommer demonstrationer och kravaller i Stockholm, med krav på reformer; dessutom är flera viktiga handelsfrågor kontroversiella. Oroligheterna kulminerar i de s.k. marsoroligheterna i Stockholm 1848, med början lördagen den 19 mars, säkert uppmuntrade av februarirevolutionen i Frankrike samma år. Oroligheterna resulterar i stor skadegörelse på många ställen i centrala Stockholm. Slutligen inkallas militär och ett antal demonstranter skjuts ihjäl. Bland annat förekommer angrepp mot en ledande konservativs, kammarrättspresidenten von Hartmansdorff, bostad i Storkyrkobrinken 9 (det hus där idag restaurang Cattelin ligger). Hovapotekaren berättar: *”Från marsoroligheterna 1848 erinrar jag mig särdeles livligt den kvällen då skarpa skott (Wilhelm är då 6 år gammal) avlossades utanför Storkyrkobrinken – huru vi barn voro införpassade i barnkammaren och skulle övertygas om att dånet förorsakades av ett snöskred från kyrkotornet – men huru jag dock smög mig in i salen och där fick se uppdukade supébord och en hel del officerare. Landsortsregementen voro nämligen inkallade till Stockholm för hjälp vid bevakning av de avstängda gatuträkterna - och de kringboende sökte att genom öppen taffel bereda såväl befäl som manskap någon omväxling i kosthållet.”* Inte oväntat är alltså Wilhelms föräldrar på den konservativa sidan. Den slutliga utgången av representationsfrågan blir en rösträttsreform och skapandet av tvåkammarriksdagen 1866. Rösträtten är dock fortfarande begränsad till människor med en viss inkomst; Verner von Heidenstam skriver 1899 i dikten Medborgarsång: *”Det är skam det är fläck på Sveriges baner att medborgarrätt heter pengar”*. Full rösträtt för män i riksdagsvalen införs 1909, men den kvinnliga rösträtten dröjer ända till 1919.

Under Wilhelms livstid sker en explosiv utveckling av bebyggelsen i Stockholm. Det är industrialismen som, med början i mitten av 1800-talet, leder till en kraftig expansion av staden, men också till en utbredd social misär. Inte förrän från början av 1920-talet börjar den mera moderna stad som vi känner, med hög teknisk och hygienisk standard, växa fram.

Agitationsblad från marsoroligheteerna 1848
Många av demonstrationerna och kravallerna utgick från Brunkebergs Torg

Wilhelms rötter

På sin fars sida är Wilhelm av invandrarssläkt – hans farfars far, Eberhard Siegbardt, invandrade till Sverige från Pommern.

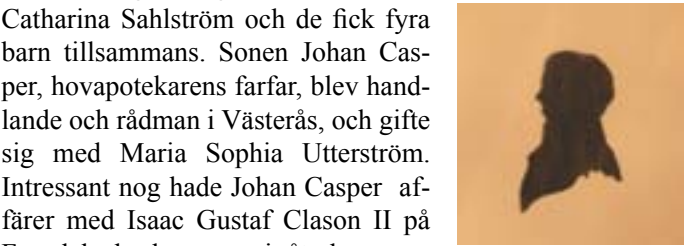
Henrik Wilhelm Eberhard Siegbardt (1732-1793), hovapotekarens farfars far Invandrad från Pommern på 1760-talet; Stadskirurg i Enköping g.m. Anna Catharina Sahlström (f. 1749)
Eberhards och Anna Catharinas barn: Johan Casper (1773-1820), hovapotekarens farfar Handlande och rådman i Västerås g.m. Maria Sophia Utterström (1776-1861) Anna Wendela (f. 1769) Hedvig Fredrika (f. 1775) Ulrika Lovisa (f. 1781)
Johan Caspers och Maria Sophias barn: Carl Fabian (1810-1855), hovapotekarens far Casper Eberhard (1806-1848) Johan Wilhelm (1813-1905) Anna Sofia (1804-1892) Amalia Maria (1808-1881) Charlotte Wilhelmina (1815-1881)

Eberhard, som blev stadskirurg i Enköping, ändrade efternamnet till Sebardt. Enligt vissa källor skall han ha invandrat 1766, men av hans kirurgdiplom att döma (se sista sidan) bör det ha varit några år tidigare.

Eberhard gifte sig 1768 med Anna Catharina Sahlström och de fick fyra barn tillsammans. Sonen Johan Casper, hovapotekarens farfar, blev handlande och rådman i Västerås, och gifte sig med Maria Sophia Utterström. Intressant nog hade Johan Casper affärer med Isaac Gustaf Clason II på Furudals bruk, som vi återkommer till senare. Här finns alltså den första kontakten mellan släkterna Sebardt och Clason, som närmare hundra år senare skulle utvidgas genom att två syskon Sebardt gifte sig med två syskon Clason. Eberhards och Anna Catharinas övriga barn var Anna Wendela, Hedvig Fredrika och Ulrika Lovisa.

Johan Casper och Maria Sophia fick sex barn. Ett av dem var Wilhelms far, Carl Fabian (1810-1855), som blev klädeshandlare i Stockholm, men dog redan vid 45 års ålder, när Wilhelm var 14 år.

En bror till Carl Fabian, Casper Eberhard blev läkare, men dog också han relativt ung, när han hade en befattning som t.f. provinsialläkare i Kisa. Den andre brodern, Jo-

Johan Casper Sebardt
Profilporträtt

Carl Fabian Sebardt
Hovapotekarens far

han Wilhelm blev affärsman och rådman i Norrköping. Med honom och hans familj kom hovapotekaren att ha många kontakter, både familjära och affärsmässiga. Carl Fabians tre systrar, alltså hovapotekarens fastrar, var Anna Sofia, Amalia Maria och Charlotte Wilhelmina.

Hovapotekarens mor var Carolina Margareta Sprinchorn, som gifte sig med Carl Fabian Sebardt i april 1837. Hon tillhörde en framstående apotekarsläkt: hennes far var Carl Ulrik Sprinchorn, som varit hovapotekare och innehavare av apoteket Lejonet och ordförande i Apotekarsocieteten, en skråliknande sammanslutning av apotekare. Han var son till tullinspektorn Carl Sprinchorn i hans äktenskap med Margareta Holmberg. Carl Ulrik var gift med Brita Catharina Carolina Göransson, som var dotter till Göran Svensson Berg i Askersund, i hans andra äktenskap. En av deras söner, alltså Wilhelms morbror, var Carl Sprinchorn, som övertog apoteket Lejonet efter sin far, och även han blev hovapotekare och ordförande i Apotekarsocieteten. Det är från honom som Wilhelm så småningom övertar apoteket Lejonet.

Carolina Sprinchorn
Hovapotekarens mor
Odaterat porträtt

Carl Sprinchorn (1754-1824), tullinspektor, hovapotekarens morfars far g.m. Margareta Holmberg (1751-1828)
Barn: Carl Ulrik (1787-1841), hovapotekarens morfar Hovapotekare och innehavare av apoteket Lejonet g.m. Brita Catharina Carolina Göransson (1793-1849)
Carl Ulriks och Brita Catharina Carolinas barn: Carolina Margareta (1813-1855), hovapotekarens mor Carl Sprinchorn (1814-1865), hovapotekare, innehavare av apoteket Lejonet Sofia Fredrika (1815-1869) Göran Gustaf (1817-1818) Göran Gustaf (1819-1859) Per Adolf (1821-1867) Knut Ernst August (1828-1833)

Carl Sprinchorn gifte sig 1843 med Elisabet Elfstrand som var född 1819, dotter till grosshandlaren i Gävle Per Elfstrand och hans hustru Ulrika Walley. Familjen Elfstrand kom att spela en viktig roll för framväxten av Sandvikens Jernverk. Båda hovapotekarna Sprinchorn, liksom ”vår” hovapotekare, spelade en central roll inom apoteksväsendet i Sverige och deras porträtt finns i Apotekarsocietetens (numera Svehpharm) styrelserum, som efter dem kallas Sprinchornrummet. De vilar i den Sprinchornska familjegraven på Johannes kyrkogård i Stockholm. Hovapotekaren och hans familj kom senare att få en viktig relation till Johannes församling, dels genom att hovapotekaren själv var i hög grad delaktig i tillkomsten av den nya Johannes kyrka, dels genom att hans son Carl var kyrkvärd där i många år.

Wilhelms uppväxt

Wilhelms skolgång börjar 1847 i småskola hos Mamsellen Åkerholm vid Köpmangatan. ”*Skolan var talrikt besökt – 20 å 40 barn som hade mycket gott anseende. Varje barn hade att vid skolgångens början medtaga sin egen lilla trä- eller rottingstol, som vid terminens slut åter hemtogs. ... De hygieniska behoven tillfredsställdes medelst ett öppenstående nattkärl tamburen.*”

1847 måste Trångsund 6 säljas, eftersom fadern (som är påtagligt frånvarande i Hovapotekarens minnesanteckningar) gjort förlust på en borgensförbindelse, och familjen flyttar till Storkyrkobrinken No. 11 (huset intill nuvarande restaurang Cattelin).

Utvikning om ekonomiska förhållanden: För en läsare på 2000-talet är det värt att nämna att vår berättelse i största utsträckning handlar om en tid när det ännu inte finns ett fungerande banksystem. Alla lån, t.ex. till förvärv av fastigheter, är privatlån med borgen eller andra säkerheter. Detta färgar hela det ekonomiska livet, där förluster på lån eller borgensförbindelser kan skapa stor dramatik med personliga konsekvenser. Detta speglas i många pjäser av bl a Strindberg och Ibsen, där fordringsägare ofta spelar en framträdande roll. Wilhelm kommer senare, under tiden som hovapotekare, att vara mycket engagerad i låneaffärer, till att börja med som låntagare (när han köper apoteket Lejonet), senare som långgivare, borgenär och konkursförvaltare i många privatkonkurser.

1849 går flyttlasset igen, men återigen inte någon lång väg – det nya hemmet är vid Tyska Brunn, Svartmangatan 1, i samma hus som apoteket Svan, som hade ägts av Karl Göransson från Askersund (son till den tidigare nämnde Göran Berg).

Sommaren 1849 är Wilhelm nära att drunkna – han är på Strömparterren (”*den tidens barnkammare*”) och metar och det bär sig inte bättre än att han ramlar i Strömmen – ett farligt vatten. Han är lyckligtvis simkunnig och hittar ett bakvatten där han kan ta sig upp, men vill inte gå hem eftersom

Strömparterren cirka 1850, oljemålning av Emil Roberg

I bakgrunden ses Riddarholmskyrkans torn

Byggnaderna är de basarer som vid den här tiden fanns på Norrbro

en fiskare är i färd med att fiska upp hans mössa. Systemen Betty springer dock hem och utropar: ”*Wilhelm ligger i Norrström – men han är uppe igen.*”

Fortsatt skolgång och flyttning

Skolgången fortsätts 1849 i Lodell och Afzelii gosskola vid Klarabergsgatan och från 1850 i Nya Elementarskolan. Där kommer Wilhelm att gå i skola fram till slutet av 1858. Skolan bör ha motsvarat ungefär nuvarande högstadium i grundskolan och gymnasium. ”*Elevernas antal var 100 – alla undervisades i samma rum – klasserna voro egentligen endast åtskilda vid bönestunden och under uppställningen, som ägde rum vid dagens början och vid dess slut, då högsta ordningsman inräknade de närvarande och anmälde de frånvarande.*” Skolan låg vid Beridarebangatan, i trakten av nuvarande Brunkebergs Torg. En tidigare rektor för skolan hade varit Carl Jonas Love Almqvist, en av våra stora författare och sedermera förmodad giftmördare, som tvingades gå i landsflykt till USA.

År 1853, när Wilhelm är 12 år, flyttar familjen till Garvar Hesselgrens gård vid Clara Västra Kyrkogatan nr. 7, där barnen bland annat leker med båtar i Klara Sjö, som vid denna tidpunkt går ända upp till närheten av Klara kyrka – det område som senare skulle bli Stockholms Centralstation och Vasagatan ligger alltså under vatten.

Detalj från 1828 års Stockholmskarta
Klara kyrka syns till höger på kartan
Serafimerlasarettet (”Lazarettet”) i nedre vänstra delen

Wilhelms far avlider på sommaren 1854 på Serafimerlasarettet. Under sina sista år har han bott i sin födelsestad Västerås, där Wilhelm och hans bror ofta besöker honom och andra släktingar. Resan dit görs med vedeldad ångbåt. Wilhelm besöker också släktingar i Örebro och Norrköping. ”*Mina dyraste barndomsminnen härstamma dock från besöken i Gävle och Stigslund hos min morbror, som där hade klädesfabrik. Där gjorde jag första bekantskapen med syskonen Göransson, ur vars krets jag sedermera förvärvade min trofasta hustru.*”

Familjeliv och ekonomi

I Stockholm gör familjen utflykter i omgivningarna, bland annat till sommarnöjen som bebos av moderns syskon och deras barn, kusinerna Wahlberg och Sprinchorn.

Det står klart av minnesanteckningarna att Wilhelm växer upp under knappa omständigheter – om man räknar om moderns inkomst till dagens värde är beloppet ungefär 6000 kronor i månaden. Hon har en liten pension, och några små räntor, men får också stöd av släktingarna. Därutöver arbetar hon extra med klippning och påklistering av apoteksetiketter. ”*Vi saknade emellertid aldrig något och av hennes efterlämnade räkningar kan man noga följa huru varje öre användes. Även små aftonbjudningar förekommo och då användes pianot såsom bord för supéns uppdukande.*” Wilhelm gör själv sitt bästa för att bidra till familjeekonomin, bland annat genom att ge lektioner till skolkamrater.

Det är tänkt att Wilhelm skall ta studentexamen våren 1859. Hans egna tankar har varit att han sedan skulle bli köpman och han har hoppats att komma in på kontor i Gävle hos rederi- och köpmanfirman Daniel Elfstrand & Co., som då ägdes av två bröder Elfstrand samt Göran Fredrik Göransson. Att den tanken uppkommit berodde rimligen på att hans morbror Carl var gift med en dotter till en av bröderna Elfstrand. Elfstrand & Co. gick dock omkull hösten 1857, då en av de första kända finanskriserna inträffade

Wilhelms morbror, Carl Sprinchorn som är innehavare av Hovapoteket Lejonet saknar manlig arvinge och önskar att Wilhelm skall slå köpmansfunderingen ur hågen och i stället ägna sig åt apoteksverksamhet, med möjligheten att bli hans efterträdare. Wilhelms mor, vars far innehaft samma apotek stöder broderns önskan. Till sist ger Wilhelm med sig och antar en plats som elev på apoteket, i stället för att fullfölja sin skolutbildning till studentexamen – säkert ett stort och svårt beslut.

Apoteksutbildning

Wilhelms vardag som apotekselev speglar hur arbetslivet kunde vara var på mitten av 1800-talet. Hans säng är en fällbänk, en gammal version av bäddsoffa, i apotekets reception, arbete under apotekets öppettider 07.00-22.00, sällan i säng före 23. Enda ledigheten är varannan söndag, och ibland – någon gång efter framställan – en ”*ledig aftonstund*”. De nöjen han nämner är dansbjudningar i familjer, och teaterbesök på operavinden, på sidan bakom kulisserna – biljetten kostar 25 öre.

Elevtiden är normalt tre år men förkortas på grund av att Wilhelm även tidigare hjälpt till på apoteket, och han avlägger i mars 1861 sin farmaceutexamen med högsta betyg – Laudatur (Berömlig). ”*Examensdagen festades med kamraterna i farmaceutrummen och kan jag icke minnas att jag någonsin mera än denna gång förtärt mera än jag kunnat smälta*”. Det framgår inte om det var mat eller dryck som det blivit för mycket av. ”*En åktur med apotekare Asklöf återställde jämvikten.*” Samma höst börjar han sin utbildning till apotekare. Han avlägger apotekarexamen inför Sundhetskollegium, en föregångare till Socialstyrelsen, den 4 mars 1863. Kort därefter börjar Wilhelm på Apoteket Lejonet, som sin morbrors närmaste man.

Wilhelm och Josefin blir ett par

Wilhelm har tidigare träffat Josefin i samband med besök hos släktingar i Gävle. I augusti 1862, när han är 21 år gammal, kommer han till Gävle med anledning av Grosshandlare Per Elfstrands (sväger till hans morbror apotekaren) bortgång. ”*Då Josefinadagen inföll under min vistelse därstädes beslöt jag mig för att den dagen avlägga besök på Högbo hos Göranssons. ... Utfärden lyckades över förväntan. Josefina fick sin bukett och jag började på allvar känna mig dragen till den då 14-åriga flickan. Jag minns hur jag överraskade henne spelande krocket med Daniel Elfstrands flickor och hur förvånad hon blev över buketten. Vi hade då förut på våren råkats i Stockholm där hon tog lektioner i gymnastik samt bodde hos prosten Ramsten på Näckströmsgatan.*”

Året 1864 skriver Wilhelm: ”*Efter avlagd examen blev jag om möjligt ännu mera än förut upptagen av bjudningar i de familjer vars döttrar jag under årtal varit bekanta och flirtades nog på många håll men alltjämt framstod J.G för mina tankar såsom den bästa av alla och oaktat hon endast var 15 år och icke konfirmerad hade jag klart för mig då hon i december 1863 lämnade sin inackordering hos Ramstens och jag sade henne farväl på morgonen kl 7 när hon satt i resvagnen till Uppsala, att ingen flicka kunde jämföras med henne och om jag vunne henne så vore min lycka för alltid försäkrad. Jag tryckte henne en kyss på hennes hand och gav henne en konfektpåse samt kände mig glad i hågen att veta det jag oaktat många tillfällen givits, ännu icke givit någon av mina många flickbekanta en kyss, utan att den första kyssen skulle tillhöra min trolovade.*”

Josefin konfirmeras i maj 1864. Efter att han inhämtat godkännande från Josefins far, konsul Göransson, friar Wilhelm den 15 juni 1864 till Josefin, som då är 16 år, och får ja. Det är dock överenskommet att de inte skall gifta sig förrän Josefin fyllt 18 år.

Josefin Göransson
Förlovningsporträtt vid 16 års ålder (1864)

Under förlovningstiden har Wilhelm mycket att göra med apoteket och det blir rätt glest mellan sammanträffandena med Josefin. Detta kompenseras med en livlig korrespondens,

cirka 200 brev utväxlas under förlovningstiden. Resorna till och från Sandviken är ganska mödosamma. ”... *samfärdseln var besvärlig, Den företogs om sommaren med ångbåt, ofta med sjögång eller tjocka. Om höst och vinter reste man hela den 20 mil långa vägen efter hästar med köld och omöjliga vilostationer. ... Man åkte vanligen på morgonen från Stockholm antingen i diligens eller med hyrkusk (20-25 kr) till Uppsala. Fortsatte därifrån på kvällen med diligensen hela natten eller också var åkdon till mötes i Uppsala med Högbohusken och beställda hästar som vid Älvkarleby gästgivarregård utbyttes mot där uppställda Högbohästar. Då man fick dem tyckte man sig nästan vara hemma. Ändå återstod 15 mil.*”

Wilhelm och Josefin gifter sig 1866. Dessförinnan har det inträffat stora händelser, både för Wilhelm och i Sandviken.

Wilhelm köper Apoteket Lejonet och blir hovapotekare

Wilhelms morbror Carl Sprinchorn, hovapotekare på apoteket Lejonet avlider i januari 1865. Då han tidigare har uttalat att han gärna skulle se Wilhelm som sin efterträdare lägger denne därför ett bud på apoteket: 130 000 kronor plus 40-50,000 för varulagret; ”50.000 kontant samt för återstoden reverser med borgen, förfallande under loppet av 15 år”. Efter en del turer accepteras budet av hans morbrors dödsbo.

Apoteksskylden från apoteket Lejonet
Tidigt 1700-tal
Swepharm (f.d. Apotekarsocieteten)

Den kontanta delen anskaffas från släktingar, bland annat systemen Betty, och bekanta. Borgen för reverserna anskaffas på samma sätt. Det förefaller ha firats ordentligt, efter att köpekontraktet undertecknats på Wilhelms födelsedag den 23

maj 1865: ”*Samma kväll gav jag en stor fest på Alhambra å Djurgården för alla mina gynnare och vänner. ... Den slutade inte förrän tämligen sent följande morgon då jag med de sista åkte hem i en stor omnibus med (kusin) Gustaf Wahlberg och en kamrat på Lejonet, apotekare Sandstedt, ridande på var sin av vagnshästarna. Resultatet blev att Wahlberg, som kändes igen av polisen, blev ådömd plikt, som jag naturligtvis betalade.*”

Wilhelm tillträder apoteket Lejonet 1 oktober 1865. ”*Omedelbart därefter fick jag företräde hos Konung Carl XV, som mottog mig helt gemytligt i sin ateljé sysslande med målning, och i december utnämndes jag till hovapotekare.*”

Man måste förundra sig över storleken och snabbheten i denna affär. Utan att egentligen ha några egna pengar att tala om köper Wilhelm rörelsen för närmare 200 000 kronor – i dagens penningvärde mer än 8 miljoner kronor (uppskattning enligt Kungliga Myntkabinettets modell). ”*Jag hade aldrig någonsin kunnat föreställa mig att jag någonsin kunnat vara så djärv ...*”

Om apoteket Lejonet före Wilhelm Sebardts tid

Det är inte vilket apotek som helst som Wilhelm köper. Apoteket Lejonet har sina rötter tillbaka till Sveriges första apoteksinrättning, som var Slottsapoteket, som kom till år 1552. Det förestods av Mäster Lucas, som tycks ha varit Sveriges förste apotekare. År 1575 fick man tillstånd att flytta ut från slottet, men ett fungerande apotek utanför slottet kom till stånd först 1625, drivet av apotekaren Schmidt, som var född i Tyskland, men inkallades till Sverige år 1623 och antogs av drottning Maria Eleonora till hovapotekare. Hans apotek, som fortfarande kallades Slottsapoteket, var det första som var tillgängligt för allmänheten och låg från början vid Stortorget, men flyttades 1675 till hörnet av Gustaf Adolfs Torg, som på den tiden hette Norrmalms torg. Apoteket blev något senare känt som Apoteket Lejonet, efter den skylt som sattes upp i början av 1700-talet.

Genom åren låg apoteket på ytterligare två platser vid Gustaf Adolfs Torg, men flyttade senare till hörnet av Jakobsgatan och Regeringsgatan, där det låg på Hovapotekarens tid. Idag ligger det på Hamngatan, mitt emot NK, men lokalen har inga likheter med de äldre apoteken.

Fram till 1800-talet hade apoteket åtta olika innehavare. I mars 1812 inköptes apoteket, av **Carl Ulrik Sprinchorn** (1787-1841), som var född 1787 i Örebro. Han blev hov-

apotekare hos Karl XIII:s adoptivson, kronprinsen Jean Baptiste Bernadotte år 1812, och efter dennes tronbestigning 1818 blev han utnämnd till hovapotekare hos kungen. Från 1830 hade han också hand om apotekshushållningen vid Drott-

ningholm. Han var ordförande i Apotekarsocieteten 1834-36, och blev 1824 ledamot av Svenska Läkaresällskapet. Apotekarsocieteten var från början en skråliknande sammanslutning, som bildades under 1700-talet, i första hand som en relativt lös sammanslutning av Stockholmsapotekare. Från ungefär 1780 blev den en övergripande organisation för apotekare, med egen lokal och av Kungl. Majt fastställda stadgar. Carl Ulrik var livligt intresserad av igelodling, och drev igenom att Apotekarsocieteten anlade igeldammar på Kungsholmen, i slutet av Fleminggatan. Det är från dessa dammar som Igel-dammsgatan fått sitt namn.

Blodigeln
Hirudo medicinalis

Utvikning om blodiglar. Tanken att man kan bota sjukdomar genom att tappa ut blod har urgamla rötter och åderlätning har använts i nästan alla kulturer; man tänkte sig att sjukdomar berodde på ”dåligt blod”. Ett mera ”skonsamt” sätt att tappa ut blod har varit att sätta blodiglar på huden. Denna behandling användes i Egypten redan cirka 1500 år före Kristus och finns också dokumenterad inom indisk ayurvedisk medicin (den ayurvediske läkaguden Danvantari håller en igel i en av sina fyra händer.) . I Sverige förekommer blodigeln naturligt i sjöar och dammar i södra och mellersta Sverige, men är inte särskilt vanlig. Anledningen att man ville odla igeln i dammar var att det medicinska behovet var stort – det uppges att det användes ungefär 800 000 blodiglar per år i Sverige på 1850-talet. Blodigeln har faktiskt fortfarande en viss medicinsk användning, vid svårbehandlade svullnader av olika typer, och sådan behandling godkändes så sent som 2004 som ”medical device” av den amerikanska läkemedelsmyndigheten FDA.

Carl Ulriks son Carl Sprinchorn, född 1814, hovapotekarens morbror, övertog apoteket vid faderns bortgång år 1841. Liksom sin far blev han hovapotekare, hos Oscar I och senare hos Carl XV. Han blev ordförande i Apotekarsocieteten och var också ledamot och skattmästare i Läkaresällskapet under många år.

Om familjen Göransson och Sandvikens Jernverk

Medan Wilhelm och Josefin väntar på att få gifta sig pågår dramatiska händelser i Gävle och Sandviken, där ett blivande svenskt storföretag kommer till, under stora svårigheter. Centralgestalten i händelserna är Göran Fredrik Göransson, senare kallad Konsuln eftersom

han fått ett uppdrag som vicekonsul för Brasilien; ett inte alltför betungande uppdrag, kan man tro.

Göran Fredrik Göransson
Porträtt från Sandviks hemsida

Släkten Göransson härstammar från Askersund, där Göran Svensson Berg (1744-1805) var handlande och rådman på 1700-talet. Sonen Anders Petter Göransson (1789-1850) hade gått i skola i Gävle och där kommit i kontakt med familjen Elfstrand, som hade ett handelshus, lett av commerцерådet Daniel Elfstrand.

Firman Daniel Elfstrand & Co. hade verksamhet inom bl.a. skeppsbyggeri och sjöfart, och bedrev omfattande import och exportverksamhet. Anders Petter gifte sig med Daniels dotter Marie Elfstrand år 1802, och kom att inta en ledande position inom firman. Ett av Anders Petters och Maries barn, Göran Fredrik, född 1819, kom också att stå i ledningen för företaget.

Mot slutet av 1840-talet, när Göran Fredriks far gått bort, råder en osäkerhet om världsekonomin och man börjar inrikta företaget mindre på rederirörelse och mer på järnhantering. I det sammanhanget köper företaget en bit in på 1850-talet Högbo bruk och Edskens masugn. Affärerna går dock gradvis sämre och det börjar stå klart

att Elfstrand & Co. inte längre är ett bärkraftigt företag. I det sammanhanget får Göran Fredrik ett erbjudande att köpa ett patent på en ny process för att framställa järn, som har uppfunnits av Henry Bessemer i England. Den väsentliga nyheten är att man blåser luft under högt tryck genom smältan, vilket minskar kolhalten och gör järnet mera smidbart. Göran Fredrik köper rättigheterna till patentet för Sverige och Norge. Han påbörjar sedan en serie experiment med den nya metoden vid Edsken. Det är stora svårigheter, eftersom den metod han köpt visar sig vara långtifrån färdig för industriellt bruk. Det blir många dramatiska turer, och

Bessmerblåsningen vid Edsken
Rekonstruktion
på Järnrikets hemsida

misslyckandet verkar rycka närmare – snart är pengarna slut. I det läget gör Göran Fredrik en viktig modifiering av processen, genom att öka mängden luft, och vid den sista och avgörande blåsningen – den 18 juli 1858 - lyckas det. ”*Stål-blåsningen väl lyckad!*”

Nu följer hektiska år. Högbo bruk har inte tillräcklig kapacitet för att hantera innovationen och man arbetar med en etablering i Sandviken. Den första bolagsbildningen – Högbo Bolag – som också har engelska intressenter möter stora svårigheter och går i konkurs 1866. Efter en komplicerad handel-seutveckling lyckas dock familjen Göransson, med stöd av bland andra hovapotekaren, köpa anläggningarna i Sandviken 1868, och etablera ett nytt företag – Sandvikens Jernverks AB. Trots de stora svårigheterna i starten har detta företag sedan kommit att bli ett av de mest uthålliga och långsiktigt lönsamma av alla industriföretag i Sverige.

Förutom de industriella framgångarna kom Sandvikens Jernverk att bli något av ett föredöme när det gällde samhällsplanering. Företaget och familjen Göransson kom också att spela en stor roll i den sociala verksamheten i Sandviken. En särskilt framträdande roll spelade Göran Fredriks sondotter Sigrid. Företaget och familjen drev bland annat apotek, badinrättning, BB, gymnastiklokal, sanatorium och sjukhus, två skolor, småbarnsstuga och tvättinrättning. Än i dag spelar familjen en viktig social roll genom de Göranssonska stiftelserna, som årligen delar ut cirka 60 miljoner kronor som stöd till bl. a. utbildning, äldrevard och social verksamhet.

Göran Fredrik hade gift sig 1842 med Catharina Elisabeth (Betty) Sehlberg (1820-1878), som var dotter till grosshandlaren Nils Jacob Sehlberg (1792-1865) och hans hustru Charlotta Catharina Wiklund (1798-1859). Paret fick så småningom sex barn, av vilka Josefin (1848-1931) blev hovapotekarens maka.

Wilhelm och Josefin gifter sig

Trots den pressade situationen för Göran Fredrik bestäms det att bröllopet skall äga rum 11 augusti 1866 på Högbo. Hovapotekaren är naturligtvis där på första lysningsdagen och det är rikligt med presenter från släktingar, men också ”*från mina grannar mittemot, Firman Leja*” (en föregångare till NK). ”*Min svenmiddag firades med överflödande välfägnad på värdshuset Alhambra och dagen före avresan gav jag*

frukostmiddag hemma för mina medresande och ett stort antal vänner.” Avresan till Gävle/Sandviken försenas till 8 på kvällen ... ”*Följden blev att min fest räckte så mycket längre och stämningen blev så mycket högre, vilket också gav sig tillkänna vid Skeppsbrokajen dit gästerna ledsagade oss och höjde åtskilliga leverop så länge båten var inom synhåll.*”

På grund av den väntade konkursen planeras ett ”*enkelt bröllop*”, och bjudningskort skickas inte ut. Vigseln äger rum i Högbo kyrka och efterföljs av en middag där – trots den förväntade konkursen ”...*glädje och munterhet rådde och alla bekymmer voro avlagda för dagen. Marskalkar och tärnor stannade sedan ett par dagar då angenäma utflykter gjordes. Första morgonen var det brudparet som väckte sina respektive tärnor och marskalkar.*”

Hemresan går över Uppsala och sedan med ångbåt till Stockholm. Paret övernattar i Löfsta första natten, och den andra dagen och natten tillbringas hos familjen Richard Eneström på dennes egendom Hesselby. Sedan är de tillbaka till vardagen – säkerligen en mycket ny vardag för Josefin. ”*Genast vid ankomsten till vårt nya hem hade den unga 18-åriga husmodern att övertaga hushållet för mina 10 biträden och två drängar vilka då alla åto och bodde hemma hos oss. Någon särskild hushållerska fanns varken då eller senare. Dock brukade det finnas minst två pigor i hushållet.*

Sigrid Göransson

Restaurang Alhambra på Djurgården, där Hovapotekaren hade sin svenmiddag och många andra fester.
Vykort från 1905
Byggnaden till vänster är Cirkus

Källor (i bokstavsordning efter titel/namn):

Källförteckningen innefattar också de källor som använts för kommande delar. De länkar till hemsidor som anges är aktuella i skrivande stund, men kan givetvis ändras med tiden.

Brobyggaren Sigrid Göransson. Gillis Andersson, redaktör. Sandvikens Rotaryklubbar i samarbete med Sandvikens tryckeri.

Bruksandan och modernismen. Eva Vikström. Nordiska museets Förlag, 1998 (nummer 126 i Nordiska museets handlingar).

Carl XII:s död. Albert Sandklef. Carl-Fredrik Palmstierna, Nils Strömbom, Sam. Clason. Albert Bonniers Förlag, 1940

Den gamla gården. Manuskript, läkaren Sam. Clason jr. (från Fredrik Clason)

Den siste krönte kungen - Oscar II. Livrustkammarens hemsida <http://lsh.it-norr.com/default.asp?id=4896&ptid=&refid=4896&filename=&xmlfilename=>

Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals bruk 1804-1856. Ylva Hasselberg, 1998 (nr. 198 i serien Studia Historica Upsaliensa)

Gahn, släktbeskrivning. <http://www.adelsvapen.com/genealogi/Gahn>

Georg Forster. Levnadsbeskrivning på Wikipedia (på tyska).

Furudals bruks historia. Fredrik Clason. Jernkontorets Bergshistoriska Skriftserie N:r 7, 1938

Gefle Manufaktur AB 1849-1949. Minnesskrift med anledning av 100-årsjubileet.

Handelskamarhusets (V. Trädgårdsgatan 9 i Stockholm) historia i ett nötskal. Stockholms Handelskammare.

Hirudo medicinalis L (blodigeln), en blodsugare i tiden. Uppsats i farmakognosi, 2004/2005. Ann Nesterud.

Hovapotekarens minnesanteckningar (slutförda 1912; renskrivna på maskin av Gunnar Sebardt)

Intervju med Anders Clason.

Intervju med Ulf Clason

Järnriket (www.jarnriket.com)

Karin Clason, en minibiografi (Barbro Posse, 1992).

Konsuln (Kerstin Göransson-Ljungman, 1971)

Köpmän, Bergsmän, Ämbetsmän (en beskrivning av släkten Clason) Opublicerat manuskript av Fredrik Clason, 1950

Ludvig Borgströms minnen: Maj 1810, då jag intågade genom Horns tull. Från Bengt Beckmans hemsida www.bengtbeckman.com.

Mjölkdroppen – filantropi, förmynderi eller samhällsansvar? Ann-Marie Stenhammar (redaktör och huvudförfattare), Kajsa Ohrlander, Ulf Stark, Ingrid Söderlind. Carlssons förlag, 2001.

Minnesanteckningar om Rösund (Karin Clason)

Sigrids (Göransson) Minnesanteckningar (Gustav Giertz. 1995)

S:t Johannes kyrka i Stockholm. E. Lignell, 1932

Stora svenskar i lärdomens och naturforskningens värld. Sten Söderberg. Gebers förlag 1960.

Sveriges Apotekshistoria, Band I., utgivet 1910-18

Göranssonska släktföreningens hemsida (<http://www.konsuln.unicom.se/>)

Henrik Gahns AB; i avsnittet Kemisk-teknisk industri i artikeln Mikro och Makro. Två nivåer i samspel. Kersti Ullenhag. Uppsala Papers in Economic History, Research report *no. 48*, 2001.

Historien om Furudals bruk, Från Rättviks kommuns hemsida (<http://www.rattvik.se/Furudalsbruk.asp>)

Jonas Alströmer, levnadsbeskrivning på Wikipedia. http://sv.wikipedia.org/wiki/Jonas_Alstr%C3%B6mer

Ljus från Sverige. Uppfinnare, upptäckare, vetenskapsmän, industrialister. <http://www.bgf.nu/ljus/u/meny1.html>

Mitt Liv. Israel Holmgren, Natur och kultur 1959.

Rösunds Gård och dess byggnader, en beskrivning. Manuskript, Gunnar Sebardt.

Sigrid Clasons Minnesböcker (renskrivna på maskin av Gunnar Sebardt).

Svenska Läkaresällskapet, historik, på Sällskapets hemsida. http://www.svls.se/svls/132.cs?cs_dirid=

Svenska Slägtboken; Gabriel Anrep, Ivar Haeggströms Boktryckeri, 1875. Kopia (från Anders Clason) rörande släkten Sebardt, med bl a hovapotekaren som uppgiftslämnare; handskrivna kompletteringar, förmodligen gjorda av hovapotekaren själv.

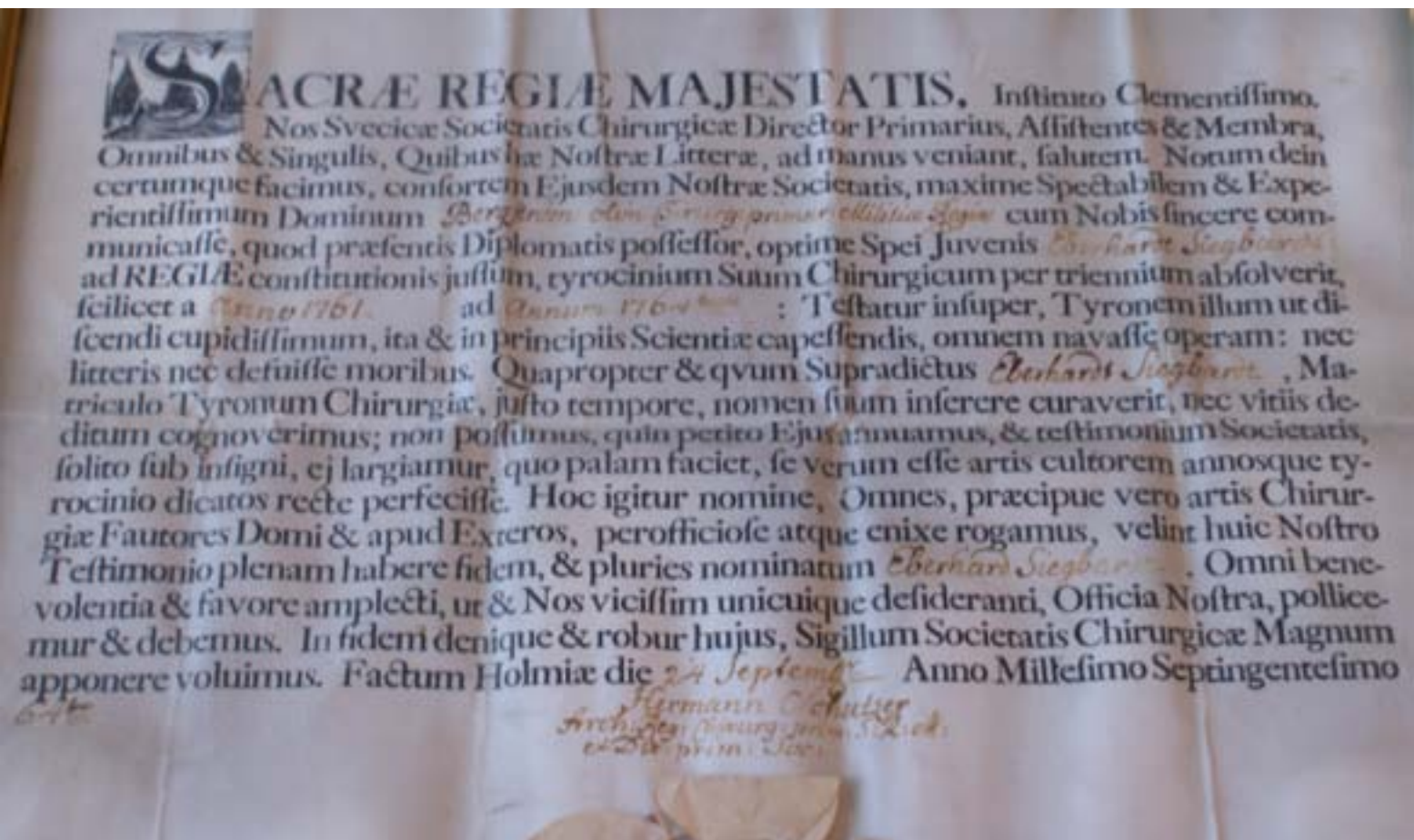
Stockholms befolkningsutveckling 1570-1995. Cybercity. (<http://www2.historia.su.se/urbanhistory/cybcity/stad/stockholm/befolkning.htm#10>)

Stockholms Stadsmuseum

Stockholms Stadsarkiv

Svenskt Biografiskt Handlexikon 1906.

Wilhelm Clasons minnesanteckningar (från Anders Clason)

Eberhard Siegbardts kirurgdiplom från 1764

Om Hovapotekaren och hans tid

*människor, miljöer och händelser
från 1800-tal och tidigt 1900-tal*

Andra delen

1867 till cirka 1900

*samt en kort historik om Gryts socken, Stjärnhovs stations-
samhälle, Nässelsta säteri och Rösund i gammal tid*

Förord

När vi lämnade Wilhelm och Josefin i den första delen hade de just återvänt från sitt bröllop på Högbo till det första hemmet i Stockholm. I denna andra del berättas om barnens födelse och uppväxt, och om familjens olika hem i Stockholm. Därefter berättas om hur den miljö i Gryts socken, Stjärnhov och Rösund, där Wilhelm och Josefin väljer att ha sitt hem på landet, växt fram under århundraden. Vi får också några korta glimtar från livet på Rösund under senare delen av 1800-talet.

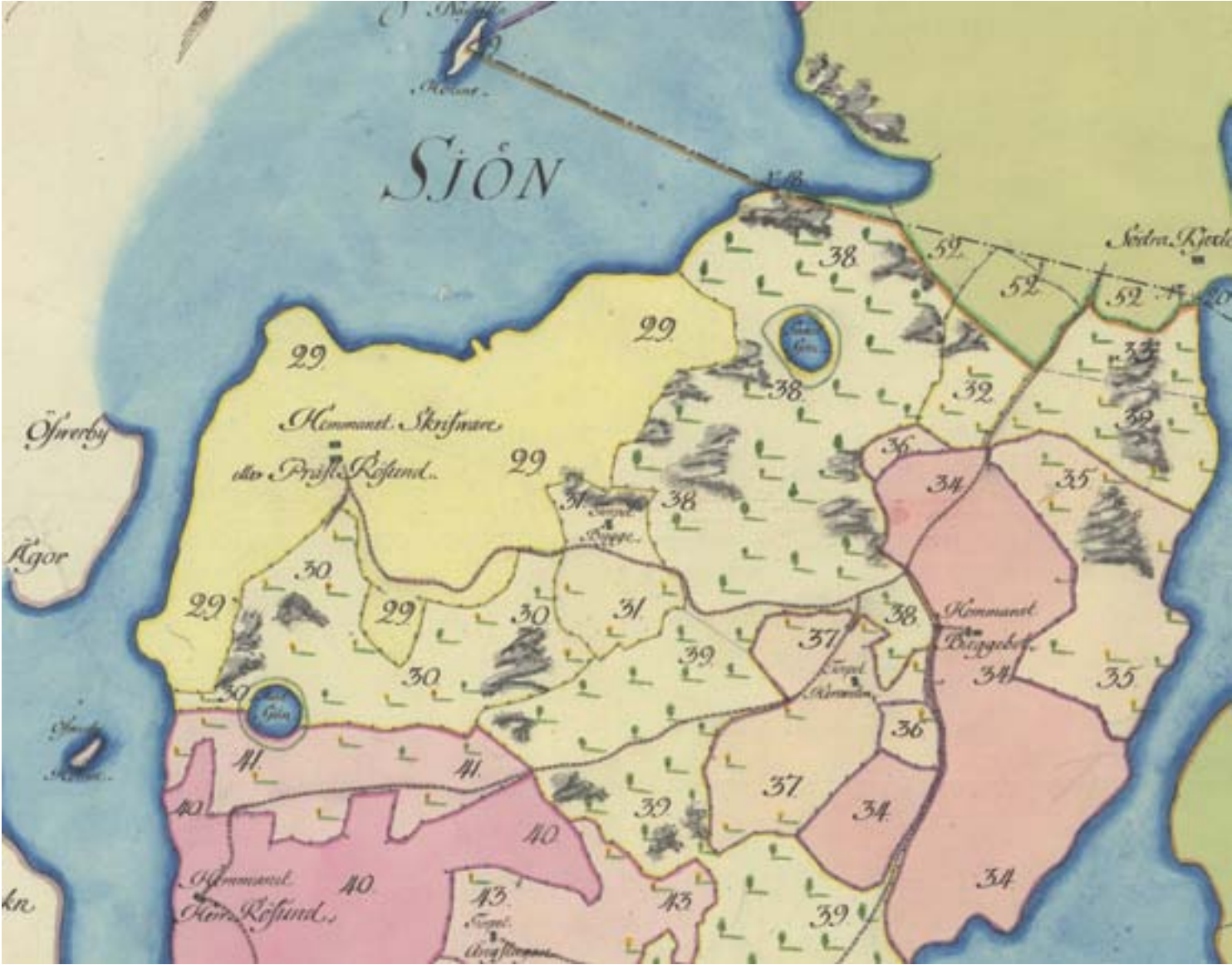
Det handlar alltså i denna del mest om familj och miljö. Till en samlad bild av hovapotekarens gärning som yrkesman – apotekare, finansman, politiker och kyrkoman – återkommer vi i en kommande del

Liksom i den första delen har jag tagit mig stora friheter när det gäller vilka människor och platser som behandlas mer i detalj – det handlar främst om sådant som jag själv funnit intressant. Liksom i första delen gör jag också utvecklingar (på gröna fält) om personer och företeelser som inte har direkt anknytning till familjen, men som är av intresse som tidsbilder. Text i kursiv är, om inte annat anges, direkta citat från hovapotekarens minnesanteckningar. Liksom i första delen använder jag, med undantag för direkta citat från hovapotekarens minnesanteckningar, den stavning av Josefins namn som finns på Göranssonska Släktföreningens hemsida.

Jag är rörd och tacksam över det intresse den första delen mött, och över den hjälp jag fått av medlemmar av släkten och andra när det gäller den andra delen. Utöver dem jag nämnde i första delen vill jag särskilt tacka Ingrid Rydefalk, Mats Gärling, Per Clason, Sven Persson och Elisabet Sebardt-Persson, och familjen Jansson i Granliden. Jag tackar också Anders Clason, Ulf Clason, Barbro Posse och Peter Björkman som givit värdefulla synpunkter på manuskriptet.

Rösund, Källarbacken i januari 2009

Bengt S Nilsson
Ingift

Karta över Rösund 1782

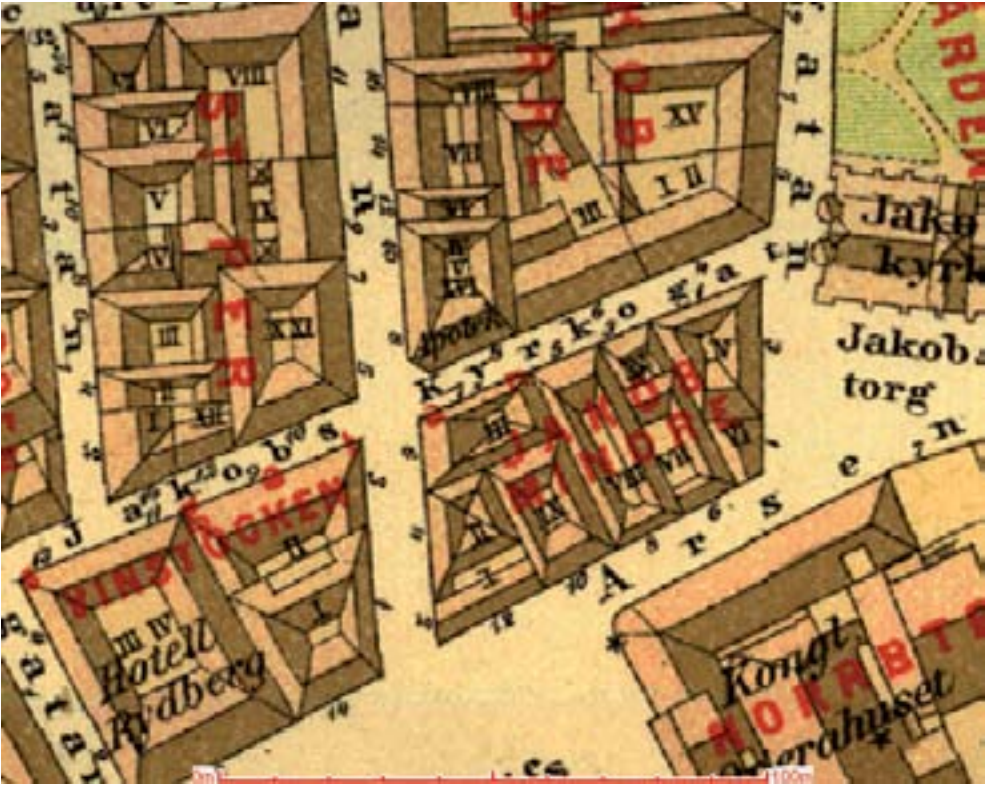
Det första hemmet, familjeekonomin och barnen

Hovapotekarens och Josefins första hem ligger i samma hus som apoteket Lejonet, i hörnhuset Regeringsgatan – Jakobsgränd i kvarteret Jakob Större. En trappa upp (med spiraltrappa ned till apoteket) ligger sju rum och tambur varav fem rum är bostäder för personalen. Hovapotekaren hyr också våningen ovanför, där det finns matsal, kök, jungfrukammare och ytterligare ett antal rum; här finns också ett rum för system Betty. På andra sidan av Regeringsgatan ligger det stora varuhuset Leja, en föregångare till dagens NK.

FAMILJEEKONOMI

Inköpet av apoteket Lejonet, var en anmärkningsvärt djärv affär – utan några egna pengar köpte Wilhelm apoteket Lejonet för en summa som i dagens penningvärde motsvarar ungefär 8 miljoner kronor. Resultatet var naturligtvis en stor skuldsättning. Det visar sig dock snabbt att apoteket är synnerligen lönsamt; från de siffror som hovapotekaren ger i sina minnesanteckningar kan man uppskatta det ekonomiska resultatet till cirka 1,4 miljoner kronor per år, i dagens penningvärde. Hovapotekaren blir alltså snabbt en förmögen man, vilket bland annat avspeglas i en omfattande utlåning av pengar till bekanta och till läkare och andra apotekare – den förefaller ha varit en blandning av affärsverksamhet och omsorg om andra. ”Så snart jag tillträtt apoteket började ett ständigt vigerande av gamla och nya vänner; däribland naturligtvis många läkare (vigilera betyder låna pengar; slanguttrycket vigga är en kvarleva). Lånen utgjordes vanligen av ett eller annat 100-tal kronor. Sällan blev det några förluster.”

År 1873 inrättas den s.k. amorteringsfonden för apoteksprivilegier. Bakgrunden är att den personliga skuldsättning som inköp av ett apotek medförde blev alltför betungande för många apotekare. Amorteringsfonden löste in apoteksprivilegier och skulder och apoteksinnehavaren, som blev personlig innehavare av apoteket, fick därefter amortera skulden under längre tid. Hovapotekaren var från början medlem i styrelsen för fonden, och ”...hämtade den första milljonen i sedlar i Skandinaviska Kredit-AB samt bar dem till fondens kontor, vilket var beläget snett emot banken.” Även apoteket Lejonet inlöstes för 175 000 kro-

Detalj från 1885 års Stockholmskarta
Apoteket Lejonet finns markerat mitt i bilden

nor (drygt 7,6 miljoner i dagens penningvärde), ”varvid jag blev i tillfälle inlösa alla mina utelöpande skuldförbindelser för apoteksköpet och även hade ett icke obetydligt belopp över.” Endast elva år efter det djärva köpet av apoteket är alltså hovapotekaren fri från personliga skulder, och kan fördela betalningen av skulden till amorteringsfonden över en lång följd av år.

BARNEN

1867 föds Wilhelms och Josefins första barn. ”Den 10 sept. 1867 föddes vår son Wilhelm, vilken tilldragelse genast firades med champagne på mitt kontor. Varken då eller vid de andra barnens födelse var någon läkare närvarande, ej heller några andra vittnen än jag och barnmorskan fru Holmgren. Josephine ammade alla sina barn med okuvlig energi, även då ena bröstet ofta sinade på grund av bröstböldar som måste skäras. Kyrkoherde Lundberg döpte Wilhelm och alla våra barn, och vilken högtidlighet firades med middagsmåltid.”

På sensommaren 1868 har Josefin en ”våldsam maginflammation med gasutveckling i tarmarna” och läkarna tror att hon inte skall överleva. Hon förbättras dock, men är fortfarande svag. Man känner en svulst i ma-

gen, som behandlas med kvicksilversalva och andra medel, men som trots detta ökas. Så småningom kommer man underfund med att ”svulsten” är en tillväxande livmoder. ”.....ett liv hade alstrats under den våldsamma sjukdomen och som blev vår älskade dotter Elisabeth, vilken föddes 21 februari 1869.”

Wilhelm och Elisabeth 1870

5

Carl tar studenten 1892 vid Nya Elementar och påbörjar sedan medicinstudier, som leder till en med. lic. examen i Uppsala 1899.

Fredrik har, enligt uppgifter från systemen Elisabeth, citerade i hans dödsruna, redan tidigt en dragning till prästens kall. Av något skäl börjar han dock först (1895) en militärutbildning vid Karlberg. Efter några år slår han om, och börjar vid teologiska fakulteten i Uppsala 1898. Därifrån examineras han 1903 och prästvigts i Strängnäs domkyrka den 7 juni samma år.

MELLANSPEL – CHRISTINA NILSSON PÅ GRAND HOTEL

Sångerskan Christina Nilsson (1843–1921) är en av de största av alla svenska internationella artister någonsin - hon var engagerad på praktiskt taget alla stora internationella scener och tycks ha haft en ovanlig lyskraft. Hennes namn lever kvar i Christina Nilsson-stipendierna, som delas ut av Musikaliska Akademien och som baseras på en stor donation som hon gjorde i sitt testamente.

Den 23 september 1885 håller Christina Nilsson en konsert från sin balkong på Grand Hotel i Stockholm och åtminstone 50 000 människor lyssnar.

Hovapotekaren berättar: *”Detta blev en förfärlig sorgedag. Trängseln blev oerhörd. Många personer blevo ihjältrampade (det var 18 människor som dog) och ett hundratal mer eller mindre skadade. Jag var ute med flickorna men såg huru folkmassan hopades varför jag genast drog mig tillbaka, samt begärde och erhöill tillträde till Sörensenska terrassen”*. Terrassen, oftast kallad den Fersenska terrassen, ligger framför det Sörensenska huset, dit familjen senare kommer att flytta.

FLYTTLASSET GÅR

År 1900 flyttar familjen från Regeringsgatan/Jakobsgatan till en 14-rummare i det s.k. Sörensenska huset (vid Fersenska terrassen), som ligger mellan Grand hotell och Handelsbankshuset, med utsikt mot slottet. Nu är man färre i hushållet (uppgifter från folkräkningen året 1900). Av barnen bor fortfarande Elisabeth, Carl och Fredrik kvar hemma. Kvar finns också hovapotekarens syster Betty. Av tjänstefolket har nu Eliza Engström befordrats till ”biträde”, och det finns tre pigor, Klara Amanda Thulin, Anna Sofia Janson (från Gryt) och Elin Anna Karlson.

1903 har bostaden vid Blasieholms torg blivit för stor, och familjen flyttar till ”Bångs hus”, Norrmalms torg 4, som blir familjens sista bostad i Stockholm, och den bostad som är mest känd i släkten. Vid tiden för flytten är hu-

set bara 10 år gammalt – det är en del av en radikal förnyelse av området kring Norrmalms Torg och Nybroplan. Kvarteret heter Skravelberget Större – namnet kommer av att man där tidigare haft upplag av mindre stenar (”skravel”).

Norrmalmstorg 4
år 1893

EN FÖRSVUNNEN VATTENVÄG I STOCKHOLM

I gammal tid fanns en öppen vattenförbindelse mellan Brunnsviken och Nybroviken. Mitt på denna fanns en stor sjö, som låg ungefär emellan nuvarande Odengatan och Eriksbergsplan. Sjön kom så småningom att kallas Träsket, och var på 1700-talet och större delen av 1800-talet en obehaglig och illaluktande vattensamling, där man slängde allsköns avskräde. Under lång tid tömdes där också latrintunnor, som fraktats dit av stadens ”skitbärarkärringar”, ibland kallade ”pudrettkärringar”. De var utslagna kvinnor, många av dem svårt alkoholiserade, och tidigare straffångar.

”Skitbärarkärringar”
1800-talsteckning

På Träsktorget, intill Träsket, stod från 1810 stadens straffredskap, bland annat Kopparmatte och trähästen och av och till förekom här också avrättningar. Området runt Träsket och Träsktorget var svårt förslummat ända fram till slutet av 1800-talet, och under vissa tider grävde de bostadslösa hålor i jorden för att ha någonstans att bo.

Från Träsket fortsatte vattnet, ofta kallat Rännilen, mot Ladugårdslandsviken (nuvarande Nybroviken)

längs nuvarande Birger Jarlsgatan, och man har på flera ställen funnit rester av träbryggor från 1600-talet. Gatan hette under olika perioder Träskgatan och Rännilsgatan. Ladugårdslandsviken gick ända in till Packartorget (nuvarande Norrmalmstorg), som bl. a. var en omlastningsplats för sjötransporter. Här stod också stadens straffredskap, tills de flyttades till Träsktorget. Innersta delen av viken (ungefär nuvarande Berzelii Park) kallades Katthavet, här låg både döda katter och mycket annat avskräde. Tillflödet från Träsket, via Rännilen gjorde inte saken bättre. Över Ladugårdslandsviken gick Nybron mellan Ladugårdslandet (Östermalm) och Blasieholmen; mitt på bron fanns luckor, som kunde öppnas för att släppa fram fartyg. Bron har givit namn till Nybrogatan.

Området förnyades runt 1800-talets mitt, och då skapades Berzelii Park på den plats där Katthavet legat. Statyn av Jöns Jacob Berzelius – jämte Linné vår genom tiderna störste vetenskapsman – avtäcktes år 1858. Berns Salonger invigdes år 1863. Från att ha varit ett nedslitet och stinkande område hade nu trakterna kring Norrmalmstorg blivit ett av Stockholms mera fashionabla områden.

Det sjungande trädet
Oljemålning 1914 av Isaac Grünewald
inspirerad av miljön i Berzelii Park

Gryts socken och Stjärnhovs stationssamhälle

Den livsmiljö på landet, som Hovapotekaren och Josefin väljer för sig själva och sina efterkommande, ligger i hjärtat av en gammal kulturbygd. Vid tiden för köpet av Rösund är stationssamhället Stjärnhov en alldeles ny företeelse. Det är järnvägen som har börjat förändra Sverige, och skapa nya samhällen. Men Gryts socken och kyrka, liksom många av gårdarna, är kända sedan många hundra år. Namnet Gryt, i den äldre formen Grutum, är dokumenterat första gången omkring år 1300. Namnet betyder ungefär ”stenig mark”, och syftar kanske på de många flyttblock som finns i socknen; ”jättekast” som man sade förr.

ÄLDRE TID

I slutet av istiden (cirka 10 000 år f. Kr) ligger stora delar av Sörmland fortfarande under vatten. Under de följande årtusendena sker en gradvis landhöjning, men även ganska sent är delar av Sörmland fortfarande en skärgård till Östersjön. Som ett minne av denna skärgårdstid är Gryts socken rik på sjöar – det finns drygt 50 stycken. De dominerar av ett sammanhängande sjösystem från norr till söder – Dunkern, Misteln, Kyrksjön, Naten och Båven, som sedan rinner ut i Östersjön via Lidsjön, Långhalsen och Nyköpingsån. Båvens vattenstånd regleras idag genom dammluckor vid Sibro kvarn vid utloppet till Lidsjön.

Båvens utlopp vid Sibro kvarn

I Gryts socken har man funnit många lämningar från stenåldern (10 000 – 2 000 f. Kr.), både boplatser och ett hundratal stenyxor. Däremot är det sparsamt med fynd från bronsåldern. Det viktigaste stråket av bebyggelse verkar ha följt sjöarna Misteln, Kyrksjön och Malsnaren på deras norra och östra sidor. Det finns också lämningar av flera fornborgar, som verkar ha varit delar av ett försvarssystem som sträckt sig från Dunkern till Naten – en av borgarna ligger på ett berg inte långt ifrån Gåsudden vid Naten.

Norra delen av socknen gränsar till de gamla gruvbygderna i Sörmland – Åkers Bergslag. Som minne av detta finns resterna av ett järnbruk vid Öllösa Kvarn. Det anlades 1633, men lades ner redan 1649, främst på grund av

brist på malm. Här verkade bland andra Herman Tor Smede (1610-1667), som invandrat från Tyskland. Han blev senare adlad Tersmeden och är stamfader för alla medlemmar av denna släkt i Sverige. Han var gift med Chatarina Kleen, som var bördig från Skultuna. Tre av deras barn dog under Hermans tid vid Öllösa och ligger begravda under en järnhäll i mittgången i Gryts kyrka. I sidoskeppet finns en minnestavla.

GRYTS KYRKA

Kyrkan är, som ofta är fallet i samhällen med gamla rötter, den äldsta byggnaden i socknen. Liksom andra kyrkobyggen under tidig medeltid har den sannolikt placerats nära tidigare kultplatser; förmodligen är namnet på en närliggande gård – Odensberga - ett minne av detta. De äldsta delarna av kyrkan – tornet och den västra delen - är från 1100-talet. Utanför kyrkan, till höger om ingången står en runsten med texten ”Fröbjörn och Gudrun reste stenen här till minnesmärke efter sin raske son Rodmund Rogers broder. Gud hjälpe hans ande. Öpir högg runorna”. Öpir var en av de mest aktiva runristarna på 1000-talet – det finns cirka 60 kända runstenar med hans signatur, de flesta i Uppland. Runstenen användes under lång tid som tröskel till vapenhuset, men har senare flyttats till sin nuvarande plats.

På 1300-talet förlängdes kyrkan och fick ett nytt stort altare. Från den tiden är också de långa ljusstavar, som hänger på väggen innanför ingången till kyrkan. De har från början stått på sidorna om altaret, med ljus högst upp.

Nästa stora förändring kom i slutet av 1700-talet, då den

s.k. Nykyrkan (sidoskeppet i söder; till höger när man kommer in i kyrkan) kom till, under ledning prästen Per Hedberg. På platsen där Nykyrkan skulle ligga hade tidigare begravts offer för pesten 1710, och det blev oenighet om bygget därför att somliga oroades för att det skulle uppstå ”osund lukt” i kyrkan. Bygget blev dock av och skelettdelarna från pestens offer flyttades långt senare, i samband med byggandet av ett pannrum under Nykyrkan, till en plats nära ingången till kyrkan där det idag finns en minnestavla över pestens offer.

Pehr Hedberg var även i övrigt en idogen byggare och under hans tid utvidgades och förnyades bebyggelsen runt kyrkan - han byggde en ny prästgård och renoverade eller förändrade de flesta av de många husen runt kyrkbacken.

Kyrkan renoverades sedan i flera omgångar, den senaste i mitten av 1950-talet, då bland annat den orgelläktare som under en tid funnits över huvudingången togs bort, och orgeln flyttades till Nykyrkan, där den senare ersattes av en mera modern piporgel. Den har senare ersatts av en digitalorgel.

Vid en tidigare renovering på 1930-talet upptäcktes och renoverades takmålningar i koret. Motiven i dessa har senare använts av en sentida ättling till hovapotekaren, Annika Sebardt, i keramiska arbeten och även av textilkonstnärinnan Marianne Lundgren.

Takmålningar i koret, Gryts kyrka, sannolikt från medeltiden

Enligt den muntliga traditionen inom släkten Sebardt, som bekräftas av andra, skall Josefin ha tyckt att det var olämpligt att man från kyrkan genom korfönstret skulle se ut över kor som hade olämpliga saker för sig. Därför tillkom 1921 ett vackert målat fönster, dock inte donerat av Josefin utan av häradshövdingen Breitholtz på Fastmyra. Det finns dock flera andra ting i kyrkan som donerats av släkten, bland annat altarkrucifixet, förmodligen från Oberammergau, donerat av Hovapotekaren, silverljusstakarna

Altarkrucifixet i Gryts kyrka

till altaret, skapade av Anna-Stina Åberg och donerade av Ebba och Carl Sebardt, och den stora offerskålen intill kyrkans ingång, som tillverkats av Gunnar Sebardt från en vril (stor utväxt på en björk).

NÅGOT OM GÅRDAR I GRYTS SOCKEN

Det finns många gårdar med gamla anor. Två av dem – Herrökna och Graneberg - har båda anknytningar till samma historiska personer. Den förste av dem var en tysk, Hans von Masenbach (1526 – 1607), som kommit i tjänst hos Karl IX, som var hertig av Södermanland och ägde stora jordegendomar i landskapet. Genom kungens försorg fick Masenbach jordegendomar i Gryts socken, bl a Herrökna (på den tiden Ökna eller Öckna) och Graneberg (tidigare kallat Hundsgrena). En dotter till Hans, Christina von Masenbach, gifte sig 1628 med den märklige Georg Ginther Kräill von Bemeberg (se utvikning nedan) och de övertog både Herrökna och Graneberg. Kräill hade skrivit sig ”till Ökna”, men när han gått bort skrev sig änkan ”till Graneberg”.

GEORG GÜNTHER KRÄILL

Georg Kräill (det finns flera olika stavningar av hans namn i källorna, bl a Craill och Krail) var tysk och kom i svensk tjänst 1620. Under Gustav II Adolfs fälttåg i Baltikum och Tyskland avancerade han snabbt från murmästare till överste. Han verkar ha varit en mångkunnig person, vilkens huvudsysselsättning var att bygga befästningar, men han var också en kunnig kartritare, matematiker, tecknare och målare. Han kom så småningom att bli upphovsman till den första mera detaljerade kartan över Sörmland, daterad 1625, men senare publicerad i flera versioner.

Utifrån sina erfarenheter från resor i Europa satte Kräill också namn på en del av de byggnader och gårdar i socknen som fortfarande finns kvar, bl a Köpenhamn och Helsingör.

Några av gårdsnamnen på Kräills karta (versionen 1634) är: Bemeberg (Graneberg, som tidigare haft namnet Hundsgrena, men som Kräill uppenbarligen lät uppkalla efter sig själv; namnet tycks dock ha blivit kortlivat), Gryttökna (Herrökna), Pungsont (Pungsund, på vägen mellan Ånhammar och Tibble), Onhamer (Ånhammar), Neselsta, Elghamer (Elghammar), Jelunda (Jälund)

Kräill har målat ett porträtt av Gustaf II Adolf, som

finns i Gryts kyrka. Den latinska texten på porträttet lyder ”Pinxit in Grytöckna 1635” (målade på Grytöckna 1635).

Gustaf II Adolf
Porträtt av Georg Kräill, 1635

Kräill målade också en serie om 20 officersporträtt, som hänger på Skokloster.

Georg Kräill ligger begravnen under en sten intill altarringen i Gryts kyrka.

En inspektor på Graneberg, Pehr Weller, kom att betyda mycket för socknen. När han avled ogift år 1820 innehöll hans testamente en stor donation, som gjorde det möjligt att bygga och driva socknens första skola, som kom att kallas den Wellerska skolan, Den låg på norra delen av kyrkogården, där idag de flesta av de Sebardtska gravarna ligger. Den ursprungliga skolan ersattes senare av en större byggnad på andra sidan vägen. Ett minneskors över Pehr Weller finns uppsatt på Gryts kyrkogård.

Detalj från minneskors över Pehr Weller
Gryts kyrkogård

Ånhammar finns också beskrivet från 1500-talet och har ägts av flera adliga släkter; sedan andra halvan av 1800-talet av släkten von Stockenström. Som de flesta gårdar hade man tidigt en egen såg, och redan i mitten av 1800-talet var den en kommersiell såg. Under början av 2000-talet har sågen ägts av Sandåsa Timber, och levererat inte bara sågade varor, utan också biobränsle, bland annat till uppvärmningen av Eskilstuna. Tyvärr har sågen lagts ned år 2008.

Gamla rötter har också bland andra, Jälund, Boxtorp, Jordanstorp. Solberga och Högtorp. Rösund ligger inom ett område som ursprungligen hörde till Nässelsta säteri, numera Stjärnhovs säteri.

Nässelsta, och Rösunds tidiga historia (fram till cirka 1900)

Egendomen Nässelsta, dit Rösund hörde under lång tid, är känd sedan mitten av 1300-talet och i den äldsta bevarade skriften heter den Naethlastom – gården vid Naten. Nat kommer av tyska nass (våt, fuktig), och betyder helt enkelt vatten. Efter många ägarskiften kom Nässelsta så småningom att ägas av C.C. Stiernefelt, som i början av 1800-talet ändrade namnet till Stjärnhovs säteri som sedan kom att ge namn till samhället Stjärnhov, när järnvägen kom. Inom Stjärnhovs Gårds ägor ligger också Skotthagen, som en av skräddaren Fritiof Janssons söner tog sitt efternamn efter.

Till Nässelsta hörde också Nässelsta kvarn, som ligger vid Nässelstaån – utflödet från Kyrksjön till Naten. Byggnaden, som har gamla anor finns fortfarande bevarad.

DE FÖRSTA BYGGNADERNA

Namnet Rösund nämns första gången 1381, i samband med ett ägarbyte. Då talas om torpet Öfra (övre) Rösund (motsvarar troligen Gammelgården), som hörde under Nässelsta. Namnet Rösund kommer av ordet rö, som betyder vass, och har alltså sitt ursprung i det faktum att gården ligger vid ett sund med mycket vass. Torpet Öfra Rösund var på ½ mantal och hade beteckningen Rösund 2. Det var ett kronoskattetorp, dvs ägaren betalade fastighetsskatt till staten.

I samband med ägarbytet på 1300-talet nämns också Ytra Rösund, som senare gavs namnet Herr-Rösund och då fick beteckningen Rösund 1. Detta var ett frälsehemman, dvs var befriat från skatt till staten eftersom det lydde under ett adligt gods – Elghammar.

Från 1400-talet fram till mitten av 1600-talet är Rösund bostad för kapellanen (hjälpprästen) i Gryts församling och på kartor från den tiden heter egendomen därför Prest-Rösund.

I slutet av 1600-talet inträffar reduktionen, då många gods och gårdar dras in till staten, och detta gäller även Rösund. Därefter blir gården boställe för regementsskrivaren vid

Sörmlands regemente. Efter detta får gården på kartorna beteckningen Skrifvare-Rösund (se karta sid. 2)

Året 1685 säljer ägaren av Nässelsta, Carl von Rotkirch, egendomen, men behåller Rösund och bosätter sig där med sin hustru. Nio av parets arton barn föddes på Rösund. Rotkirch och hans hustru är begravda i Gryts kyrka.

Senare ägs Rösund under en tid av kyrkan, men säljs 1782 ånyo till Nässelsta, som då ägs av Carl Stiernefeldt. Han i sin tur säljer Rösund 1866 till regementsskrivaren Wilhelm Bauman.

DEN NYA HUVUD-BYGGNADEN

Bauman finner att den dåvarande huvudbyggnaden är alltför anspråkslös, och bygger därför en ny huvudbyggnad längre norrut. Enligt den muntliga traditionen, förmedlad av Gunnar Sebardt, hade Bauman ursprungligen tänkt sig att bygga en envåningsbyggnad, men ändrade sig på inrådan av en bekant, och byggde en tvåvåningsbyggnad. Eftersom det då inte fanns utrymme för en trappa invändigt byggdes ett trapptorn Det kom att prydas av den vindflöjel, som fortfarande finns kvar – Gubben på Tornet, eller numera Gubben på Taket. Bauman flyttar också en av stugorna vid det ursprungliga Rösund till den nya byggnadsplatsen, och inreder den till bagarstuga. Därmed får Rösund en ny centralpunkt, och det utseende som det har vid tiden när Hovapotekaren köper gården. Huvudbyggnaden hade två våningar och var reveterad (putsad). Från början var färgen ljusröd, sedan gul och under 1900-talet vit.

Torpet Bygget (föregångare till nuvarande Bygget, beläget ungefär där den nuvarande Byggekällaren ligger) har också mycket gamla anor – torpet finns med på kartan från 1782. Här bor på 1800-talet och det tidiga 1900-talet August och Fia Häggman, som spelade en viktig roll på gården. Källarbacken, som byggdes 1975 ligger sannolikt till en del

i Augusts och Fias trädgård; här har funnits en igenrasad stenkällare, och det finns ett augustipäronträd som enligt uppgifter från Gunnar Sebardt fanns redan på det tidiga 1900-talet.

Rösund 1892, vid hovapotekarens och Josefins silverbröllop, foto taget från berget intill nuvarande Källarbacken. Notera äreporten vid vägen och girlangerna på byggnaden.

Prästen Pehr Leufstedt som bodde på Rösund under andra halvan av 1700-talet

Ejmit 1907
Akwarell, okänd konstnär

RÖSUNDS STALL

Rösunds stall byggdes troligen i mitten av 1860-talet, och har sedan genomgått flera utbyggnader och renoveringar, senast 1981, då det blev gårdens lokal för fester och möten. Hovapotekaren berättar (1892): ”.... inköpte 1 april av kyrkoherde Sandberg två utmärkt snälla hästar Bella och Donna 10 år för 800 kronor paret med selar.” Hovapotekaren har säkerligen valt namnen efter läkeörten Atropa belladonna, som fått sitt namn (”vacker kvinna”) av att saft från örten historiskt i Italien användes av kvinnor för att droppa i ögonen. Detta gjorde att pupillerna vidgades och ögonen därför såg stora och vackra ut. Effekten beror på växtens innehåll av atropin, ett medel som har en lång rad medicinska användningar. ”(Hästarna) Approvades med Fredrik (Fredrik är vid tillfället 16 år gammal) på kuskbocken delvis som körsven genom att fara över Slussen och hämta Elisabeth på BB.” (Södra BB, som vid den här tiden ligger på Wollmar Yxkullsgatan).

EJMIT

Minna (Wilhelmina) Staaff (f. 1858), som är sjuksköterska i Stockholm, och syster till den blivande statsministern Karl Staaff, har en god vän, som lovat komma som guvernant till hovapotekarens barn på Rösund. Väninnan blir dock på grund av sjukdom förhindrad och ber Minna att ta hennes plats, vilket också sker. Minna kommer med tiden att utveckla en varm vänskap med Josefin och de har båda intensiva kontakter med kretsen kring hovpredikanten C. H. Bergman. Minna är också mycket god vän med en annan sjuksköterska, Anna Rist-Gad som är husmor på Sababatsbergs sjukhus. Året 1895 berättas att Minna och Anna har tankar om att bygga ett räddningshem/konvalescenthem för behövande kvinnor. Av detta blir dock ingenting, utan i stället planeras en privatbostad. En annan väninna, Ellen Westesson, ger dem de pengar som behövs till bygget (3000), hovapotekaren och Josefin ställer mark till förfogande i Larslunda hage, och huset står klart hösten 1896 när Minna flyttar in. Inspirationen till husets utseende kom från ”Erikssons stuga”, vilket torde ha varit Trädgårdsstugan, men Minna vill ha ett brantare tak, och så blir det, även om hon hade velat ha det ännu brantare. Samtidigt med bygget pågår en märklig händelseutveckling där Minna tar hand om två barn från Ersta: Frithjof, som kommer att kallas Josef, och Esther. De kommer till Ejmit bara en kort tid efter att Minna flyttat in, och kommer att leva där hela livet; Esther som adoptivbarn. De övriga väninorna bor på Ejmit mera sporadiskt. Namnet Ejmit kommer sig av att huset från början stod på ofri grund, men i Josefins testamente överläts marken till Minna.

Minnestavla (Gunnar Sebardt) i Rösunds stall

ÖVRIGA ÄLDRE BYGGNADER

Torpet Larslunda låg ursprungligen i skogen ovanför Södra Käxle men flyttas 1868 till sin nuvarande plats och blir bostad för rättaren Johan Jansson, som flyttar till gården 1883. Hans son Frithjof blir skräddare och kommer senare att bygga Björksta (1909). Frithjofs son Johan blir också skräddare och bygger Granliden, där hans och hans fru Ullas barn fortfarande bor.

Trädgårdsstugan byggs 1890 som bostad till en arbetarfamilj på gården, ”ålänningen Eriksson”.

En tvättstuga byggs nere vid sjön på 1860-talet, men brinner ned i slutet av 1800-talet, och ersätts av den nuvarande tvättstugan, som ursprungligen också hade ett badrum (där nuvarande bastukammaren ligger).

Järnvägen kommer till Stjärnhov

I mitten av 1850-talet börjar en av de stora tekniska revolutionerna – järnvägen – som kommer att förändra landskap och samhällen för all framtid. De ingenjörer som planerade järnvägarnas sträckningar tog inte särskilt stor hänsyn till existerande bybildningar och samhällen, utan var mer inriktade på att skapa ett tekniskt rationellt transportsystem.

Fram till 1800-talets mitt var det runt kyrkan som samhäl- len växte fram. Att ”kyrkan låg mitt i byn” berodde nog oftast inte på att man byggt en kyrka mitt i byn, utan på att byn växt fram runt kyrkan, som var en naturlig mötesplats. Den ursprungliga centrala bebyggelsen i Gryts socken var koncentrerad till området runt kyrkan – här fanns sådan verksamhet som undervisning, fattigvård och kommunalt självstyre och här låg också socknens första skola, på det som i dag är den norra delen av kyrkogården.

Det är västra stambanan (Stockholm – Göteborg) som dras genom Gryts socken och bandelen förbi Stjärnhov öpp- nas 1862. I Stjärnhov, liksom i andra orter, kommer järnvägen att flytta samhället från kyrkan till järnvägen. Detta syns också tyd- ligt i flera samhällen i närheten, där kyrkan inte längre ligger ”mitt i byn” (Gnesta, Björn- lunda, Sparreholm, Skebokvarn, Flen).

Framväxten av sam- hället Stjärnhov intill järnvägen går dock långsamt. Så sent som på 1930-talet finns bara en liten del av det samhälle vi har idag.

Enligt uppgifter från skräddarmästaren Johan Jansson i Granliden, återgivna av hans dotter Maria på Stjärnhovs hemsida, kan detta delvis ha berott på att den dåvarande ägaren av Stjärnhovs gård inte ville släppa till mark i när- heten av gården. Därför kommer mycket av den tidiga bebyggelsen i stationssamhället att ske väster om Nässel- staån (nuvarande Käxlevägen). När samhället sedan växer till närmare järnvägsstationen flyttar de som kan till mera centralt läge. Området väster om ån kommer då att kallas för Rackarbacken (ordet rackare har i äldre tid använts i flera olika betydelser, som beteckning på bödeln och hans drängar, men också för dem som flådde djur och skötte grövre renhåll- ningsarbete).

När Hovapotekaren och Josefin flyttat till Rösund klagar han över tågtiderna: *”tågen som stannade vid Stjärnhov behövde 4 timmar för resan och utgjorde endast ett om da- gen”*. Han talar dock med sin gode vän Generaldirektören för SJ om saken och sedan förbättras tidtabellen.

Livet på Rösund före 1900

I Hovapotekarens anteckningar är det sparsamt med no- teringar om familjens liv på Rösund under de första decennierna. Det framgår att vistelserna är koncentre- rade till sommaren och tiden efter nyår och att man gärna har gäster – både släkt och andra.

Om jordbruket vet vi inte mycket, fränsett spridda note-

ringar om köp av kor, hö och annat. Av folkbokföringen (Folkräkningarna 1880 och 1890) framgår att mellan 15 och 20 personer är fast bosatta på gården och man kan utgå från att flertalet av dessa arbetade för gården, eller ingick i familjer. Av senare noteringar, främst av läkaren Sam Cla- son, framgår att de som arbetade på gården var statare, i ordets gamla mening, d.v.s. deras avlöning var främst in natura, med mjölk och andra produkter från jordbruket. Däremot var de stabilt anställda på gården under lång tid, dvs. de årliga flyttningar som var vanliga för statare på många håll, förefal- ler ha varit ovanliga på Rösund.

Av beskrivningarna om familjens liv framgår att man gärna gör utflykter, både till fots och på an- nat sätt. Ett par episoder kan illustrera.

JOSEFIN GÅR VILSE

I juli månad 1891 har man ett flertal besö- kande, bl a pastor Ma- zér. Josefin bjuder på ångbåtsfärd runt Båven – en förlustelse som ordnades ganska ofta, med start vid Jälunds- bron. När man skall gå hem till Rösund efter återkomsten kommer

Josefin i ivrigt samspråk med Hanna Johansson, som är styrelsemedlem tillsammans med Josefin i Lilla Hushålls- skolan på Sundbyberg. *”... gingo hon och Hanna ivrigt samspråkande om skolans angelägenheter utan att särskilt tänka på den väg hon förde sina gäster med den påföljd att hela sällskapet gick vilse och att detsamma efter långa omvägar slutligen kommo fram vid Bygget”*.

EN FOTVANDRING TILL STRÄNGNÄS

Den 9 juli 1893 skriver Sigrid Clason, då förlovad med Carl till sina föräldrar: *”Ja nu har här hänt mycket sedan jag sist skref. Måndags qväll var kyrkoherden Lundqvist här. Han kom att tala om Strengnäs och huru vackert der var. Som ingen bland ungdomen mer än Carl hade varit der så föreslog Elin att vi skulle göra en fotvandring dit. Stort ju- bel. Sagdt och gjordt. Beslut och handling äro ett. På Tis- dagen planerades färden. På Onsdags morgon begåfvo vi oss af, Sam, Elin, Carl, Fredrik och jag.”* För att inte vand- ringen skall bli alltför lång får man skjuts första biten, till Ekensholm, inte långt från Ånhammar. Därefter bör vand- ringen ha gått genom de gamla gruvbygderna (nuvarande väg mellan Ånhammar och väg 55 mellan Strängnäs och Malmköping). Efter vilopausar, där man släckte törsten i *”utmärkta källor som alltid funnos när vi voro törstiga”* kommer man så småningom fram till Byringe Gästgivar- gård (ligger längs nuvarande väg 55), där man övernattar.

Vandringen går nästa dag vidare mot Strängnäs. På vägen förundras man över ett fästningsverk som ligger högt på en kulle. *”Der har vel i urminnes tider någon riddarborg varit belägen.”* (förmodligen var det den s.k. Lännaborgen). Man går på visiter i Strängnäs, bland annat till biskopen Uddo Lechard Ullman, och beser staden och omgivning- arna. Nästa dag går färden vidare med båt till Stallarhol- men, och därifrån vandrar ungdomarna till Mariefred, där de bland annat besöker Gripsholm och förundras över de många porträtten. Efter övernattning går vandringen vida-

re via Läggesta, där man intar en lätt måltid. Sedan vandrar man vidare till Blacksta, dit man kommer klockan 6 på kvällen och möts av skjuts från Rösund *”... och kommo hem till Rösund kl. 9 lördags qväll efter 4 dagars mycket angenäm vandring. Visst hade jag lite blåsor på fötterna nästan hela tiden, men dessa målades med medförd salva och bindor.”* Hovapotekaren berättar att han den 6 juli, då han var i Ljusdal, fått ett telegram från vandrarna: *”Vack- ert väder, muntra led. hemåt genom Mariefred.”*

Mot seklets slut

”Svärfar (Göran Fredrik Göransson) fyllde 80 år. Josefin, Fredrik, Karin, Carl, Sam och jag voro där. Tablåer voro dagen förut arrangerade hos Henriks, vackra verser av Sam och Carl. Stora festligheter av brukspersonalen med fackeltåg och uppvaktningar. På Josefins förslag skänkte Svärfar ny orgel till Sandvikens kyrka (7.000 kr).” (Den kyrka det gäller var en träkyrka, som var föregångare till den nuvarande kyrkan, som ritades av arkitekten Lars Israel Wahlman, och blev färdig 1931.)

Göran Fredrik Göranssons 80-årsdag 1899
I mitten sitter hovapotekaren, Josefin och GF Göransson

Källor (i bokstavsordning efter titel/namn):

Källförteckningen innefattar också de källor som använts för tidigare och kommande delar. De länkar till hemsidor som anges är aktuella i skrivande stund, men kan givetvis ändras med tiden.

Brev från Sigrid Clason till Clara Clason, 1893

Brobyggaren Sigrid Göransson. Gillis Andersson, redaktör. Sandvikens Rotaryklubbar i samarbete med Sandvikens tryckeri.

Bruksandan och modernismen. Eva Vikström. Nordiska museets Förlag, 1998 (nummer 126 i Nordiska museets handlingar).

Carl XII:s död. Albert Sandklef. Carl-Fredrik Palmstierna, Nils Strömbom, Sam. Clason. Albert Bonniers Förlag, 1940

Colquhoun – Cahun – Gahn – Canonhielm – en boskillnad. Pontus Möller, Personhistorisk tidskrift, Norstedt & Söner, 1966.

Daga härad (om det religiösa livet på Rösund) I: *Till Hembygden, en julhälsning till församlingarna i Strängnäs Stift från Stiftsrådet*. 45:e årgången, 1948.

Den gamla gården. *Manuskript*, läkaren Sam. Clason jr. (från Fredrik Clason)

Den siste krönte kungen - Oscar II. Livrustkammarens hemsida http://lsh.it-norr.com/default.asp?id=4896&ptid=&refid=4896&file name=&xmlfilename=

Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals bruk 1804-1856. Ylva Hasselberg, 1998 (nr. 198 i serien Studia Historica Upsaliensa)

Fredrik Sebardt, minnesteckning av Ivar Franzén. I: Till Hembygden. En julhälsning till församlingarna i Strängnäs Stift från Stiftsrådet (1950). Redaktörer K. Bäckgren (Prost. Ordförande, Gryt). Milton Rakner. (Kyrkoherde. Redaktör, Åker). Sigurd Håkanson (Kyrkoherde, Frustuna). Torsten Ax:son Holm (Stiftsadjunkt, Stjärnholm). Josef Lindelöw (Chefredaktör, Nyköping). Daniel Harbe (Kyrkoherde, Skagershult).

Furudals bruks historia. Fredrik Clason. Jernkontorets Bergshistoriska Skriftserie N:r 7, 1938

Gahn, släktbeskrivning. http://www.adelsvapen.com/genealogi/Gahn

Gammel-Gården/Gamla Gården – en kronologi. Sven Persson, 2008.

Gefle Manufaktur AB 1849-1949. Minnesskrift med anledning av 100-årsjubileet.

Georg Forster. Levnadsbeskrivning på Wikipedia (på tyska).

Gryts kyrka. Ingrid Rydefalk. Sörmlands museums förlag, 2003.

Gryts socken – Södermanlands öga. Ingrid Rydefalk, lokalt utvecklingsarbete för Nyköpings skolstyrelse. 1985

Göranssonska släktföreningens hemsida (http://www.konsuln.unicom.se/)

Henrik Gahns AB; i avsnittet Kemisk-teknisk industri i artikeln Mikro och Makro. Två nivåer i samspel. Kersti Ullenhag. Uppsala Papers in Economic History, Research report *no. 48, 2001*.

Historien om Furudals bruk, Från Rättviks kommuns hemsida (http://www.rattvik.se/Furudalsbruk.asp)

*HÅLL GRYT**an KOKANDE*. Kulturgeografisk studie skriven av Marie-Louise Svensson. Institutionen för Turismvetenskap, 871 88 Härnösand.

Jonas Alströmer; levnadsbeskrivning på Wikipedia. http://sv.wikipedia.org/wiki/Jonas_Alstr%C3%B6mer

Ljus från Sverige. Uppfinnare, upptäckare, vetenskapsmän, industrialister. http://www.bgf.nu/ljus/u/meny1.html

Nordisk Familjebok, Ugglepuplagan.

Handelskammarhusets (V. Trädgårdsgatan 9 i Stockholm) *historia i ett nötskal*. Stockholms Handelskammare.

Herremansgårdar i Södermanlands län. Ivar Schnell. Gustaf Österbergs Tryckeri AB, Nyköping, 1971

Hirudo medicinalis L (blodigeln), en blodsugare i tiden. Uppsats i farmakognosi, 2004/2005. Ann Nesterud.

Hovapotekarens minnesanteckningar (slutförda 1912; renskrivna på maskin av Gunnar Sebardt)

Intervju med Anders Clason.

Intervju med Ulf Clason

Järnriket (www.jarnriket.com)

Karin Clason, en minibiografi (Barbro Posse, 1992).

Konsuln (Kerstin Göransson-Ljungman, 1971)

Kungliga Myntkabinettets hemsida. http://www.myntkabinettet.se/

Köpmän, Bergsmän, Ämbetsmän (en beskrivning av släkten Clason) Opublicerat manuskript av Fredrik Clason, 1950

Larslunda. Ulf Clason, en beskrivning delvis byggd på en intervju med skräddaren Johan Jansson i Granliden.

Ludvig Borgströms minnen: Maj 1810, då jag intågade genom Horns tull. Från Bengt Beckmans hemsida www.bengtbeckman.com.

Minnesanteckningar om Rösund (Karin Clason)

Mitt Liv. Israel Holmgren, Natur och kultur 1959

Mjölkdroppen – filantropi, förmynderi eller samhällsansvar? Ann-Marie Stenhammar (redaktör och huvudförfattare), Kajsa Ohrlander, Ulf Stark, Ingrid Söderlind. Carlssons förlag, 2001.

Nybroviken. http://sv.wikipedia.org/wiki/Nybroviken

Om Gryts socken i Södermanland, första avdelningen. Avhandling, Uppsala 1857, Carl Johan Henric Lund.

Om Gryts socken i Södermanland, andra avdelningen. Avhandling, Uppsala 1857, Karl Fredrik Karlsson.

Pehr Hedberg, lantpräst i Gryt 1764-1797. Ingrid Rydefalk, Peter Bernhardsson. Grytum förlag, 1999.

Rösunds Gård och dess byggnader, en beskrivning. Manuskript, Gunnar Sebardt.

Riksarkivets website SVAR (folkräkningarna 1880, 1890 och 1900)(http://www.svar.ra.se).

Sigrid Clasons Minnesböcker (renskrivna på maskin av Gunnar Sebardt).

Sigrids (Göransson) *Minnesanteckningar* (Gustav Giertz). 1995)

S:t Johannes kyrka i Stockholm. E. Lignell, 1932

Stjärnhovs hemsida www.stjarnhov.nu

Stjärnhovs säteri, hemsida. http://www.stjarnhovssateri.se

Stora svenskar i lärdomens och naturforskningens värld. Sten Söderberg. Gebers förlag 1960.

Sveriges Apotekshistoria, Band I., utgivet 1910-18

Svenska Läkaresällskapet, historik, på Sällskapets hemsida. http://www.svls.se/svls/132.cs?cs_dirid=

Svenska Slägtboken; Gabriel Anrep, Ivar Haeggströms Boktryckeri, 1875. Kopia (från Anders Clason) rörande släkten Sebardt, med bl a hovapotekaren som uppgiftslämnare; handskrivna kompletteringar, förmodligen gjorda av hovapotekaren själv.

Stockholms befolkningsutveckling 1570-1995. Cybercity. (http://www.baltictowns.com/cybcity/stad/stockholm/befolkning.htm)

Stockholms Stadsmuseum

Stockholms Stadsarkiv

Svenskt Biografiskt Handlexikon 1906.

Sörmlands karta genom fem sekler. Olov Lönnqvist. Sörmländska handlingar nr 29, Österbergs tryckeri, Nyköping, 1973.

Tersmeden, släktbeskrivning. www.tersmeden.se.

Vattenvägen från Jarlaplan till Nybroviken. Monica Fredriksson. Stockholmskällan, Stockholms Stadsmuseum.

Wilhelm Clasons minnesanteckningar (från Anders Clason)

Ånhammars såg, hemsida. (www.novator.se/bioenergy/BE0003/s8-9.pdf)

Syskonen 1891
Från vänster: Elisabeth (Lisa), Sam Clason, Wilhelm, Elin, Carl, Fredrik

Förord

I den föregående delen av skriftserien om Hovapotekaren och hans tid berättades om familjens liv i Stockholm, och om barnens uppväxt. Där gavs också en bild av hur miljön i Gryts socken och Rösund växt fram genom århundradena.

Denna tredje del av skriftserien har två avsnitt. Det första är ett försök att ge en samlad bild av Wilhelm Sebardts livsgärning, i de många roller som han hade. Det innebär att vi börjar med att gå tillbaka i tiden till förvärvet av apoteket. Det medför också att vissa teman som behandlats i de två tidigare delarna återkommer, men nu i annan form. Det andra avsnittet handlar om livet på Rösund under det tidiga nittonhundratalet, som det speglas i dagböcker, skrifter och foton från den tiden.

Det förekommer en hel del ekonomiska fakta i berättelsen och för att dessa skall bli meningsfulla översätts de till 2007 års penningvärde med användande av en modell som finns på Kungl. Myntkabinettets hemsida. I texten anges de flesta beloppen som de som gällde vid tiden, efterföljda av ett belopp inom parentes som är beloppet i 2009 års penningvärde.

En tacksamhetens tanke går till personer i de föregående generationerna, som skapat förutsättningar för de här skrifterna. Gunnar Sebardt har med stor möda renskrivit Hovapotekarens minnesanteckningar och Sigrid Sebardts Minnesböcker som är de viktigaste källorna till kunskap om Hovapotekaren och hans familj. Karin (Kajsa) Clason har i sina minnesanteckningar, och i en intervju utförd av Barbro Posse givit en rik och välformulerad bild av livet på Rösund i början på förra seklet. Läkarens Sam Clasons skrifter om Rösund är anspråkslösa till omfånget, men innehåller mycket värdefull information, inte minst om dem som han kallar ”Gårdens folk” - de som arbetade på gården. Wilhelm (Wille) Clason har bidragit med en serie värdefulla fotografier av miljön på Rösund i det förgångna. Och naturligtvis går en särskild tacksamhetens tanke till Hovapotekaren själv, för att han genom köpet av gården skapade unika möjligheter för kommande generationer, och för att han efterlämnade det värdefulla tidsdokument som gjort den här skriften möjlig.

Liksom tidigare vill jag också uttrycka en stor tacksamhet till de många som med dokument, bilder och på annat sätt varit till stor hjälp. Ett särskilt tack går till Anders Clason, Ulf Clason, Barbro Posse och Peter Björkman som läst manuskriptet och kommit med många värdefulla synpunkter.

Rösund, Källarbacken i december 2009

Bengt S Nilsson
Ingift

Rösund 1891, vid Hovapotekarens och Josefins silverbröllop

Wilhelm Sebardt kom att bli landets mest framstående apotekare på sin tid. Men han blev också i övrigt en betydande man i det dåtida samhället, som affärsman, politiker och kyrkoman. Detta speglade kanske hans rötter – framstående apotekare på moderns sida och handelsmän på faderns.

Apotekaren

Med köpet av apoteket Lejonet år 1865 kommer Wilhelm Sebardt i besittning av Sveriges äldsta apotek, och ett av de mest välrenommerade.

Slottsapoteket på Drottningholm var också sedan gammalt länkat till Lejonet, och under Hovapotekarens tid kommer apoteket Lejonet även att ansvara för läkemedelsförsörjningen vid Serafimerlasarettet, som vid den tiden är Sveriges viktigaste och mest framstående sjukhus. Utöver de ordinarie apoteksaffärerna, som är synnerligen lönsamma (se mera nedan), förekommer det också en del udda affärer med kemikalier - apoteken är vid den här tiden en viktig källa till försörjning med kemikalier i samhället. Ett exempel (1867): *”Utan något åtgörande från min sida blev jag erbjuden att sälja kvicksilver och salpetersyra till ammunitionsfabriken vid Marieberg i mycket stora partier, vilket gav mig en vacker extraförtjänst. Dylik leverans hade jag sedan i flera år. Den inbringade mig minst ett par tusen kronor (drygt 90 000 kr i 2009 års penningvärde) om året”*.

Ett annat exempel: 1869 köper Hovapotekaren 1000 skålpund (cirka 400 kg) cyankalium från konkursboet i Sandviken (se mera nedan) och säljer det sedan till guldsmeder med en förtjänst om 400 (18 000) kr. Cyankalium är ett mycket giftigt ämne, som används vid avrättningar i vissa delar av USA, men som också har använts av guldsmeder för att utvinna guld ur malm och ur legeringar.

APOTEKARSOCIETETEN

Redan 1867, vid 26 års ålder blir Hovapotekaren ledamot av Apotekarsocieteten i direktion. Åren 1868-1870 är han sekreterare i direktionen och 1878-1906 ordförande – en längre period som ordförande än någon före eller efter honom.

Apotekarsocieteten var från början en lös skräliknande sammanslutning av Stockholmsapotekare, men fick 1778 en fastare organisation genom stadgar fastställda av Kungl. Maj:t. Alltsedan tillkomsten har Societeten spelat en viktig roll inom apotekarkåren, något som gäller även idag. Både Hovapotekarens morfar Carl Ulrik Sprinchorn och hans morbror Carl Sprinchorn hade varit ordförande i Societeten i direktion (1834-36 resp. 1856-63). Apotekarsocieteten styrelserum har efter dem fått namnet Sprinchornrummet och där hänger deras porträtt, liksom Hovapotekarens.

Under hans tid inom Societeten genomförs flera viktiga reformer, som får stor praktisk och ekonomisk betydelse för apotekarkåren.

AMORTERINGSFONDEN FÖR APOTEKS-PRIVILEGIER

När de första apoteken skapades, i början av 1600-talet, utdelades s.k. apoteksprivilegier. Detta innebar att apotekaren kunde sälja sitt apotek med tillhörande privilegium. Systemet avskaffades 1834 när det gällde nya apotek men kvarstod för tidigare inrättade apotek – cirka 120 stycken. Med tiden kom priserna att bli allt högre, och det blev allt svårare och mer betungande för en apotekare att köpa ett eget apotek. Personliga konkurser kom därför att bli vanliga bland apotekare, som inte klarade av att betala räntor och amorteringar på de personliga lån de tagit för apoteksköpet. Privilegiesystemet gällde också apoteket Lejonet, som Hovapotekaren köpte 1865 för 200 000 (9,2 miljoner) kronor.

Lösningen på de ekonomiska problemen vid köp av apoteksprivilegier blir den s.k. amorteringsfonden, som

Carl Ulrik Sprinchorn (1787-1841)
Porträtt i Sprinchornrummet
Apotekarsocieteten

Carl Sprinchorn (1814-1865)
Porträtt i Sprinchornrummet
Apotekarsocieteten

beslutas av Kungl. Maj:t 1873 (Kungl. Maj:t betyder i praktiken regeringen, även om besluten formellt fattades av kungen). Hovapotekaren är en av de drivande krafterna bakom fonden, och kommer från början att sitta i dess styrelse. Han berättar: *”Jag blev invald i styrelsen för fonden från första början och hämtade den första millionen (cirka 46 miljoner) i sedlar i Skandinaviska Kredit AB (föregångare till Skandinaviska banken; numera SE-banken) samt bar dem till fondens kontor”*. Fonden, som finansieras genom ett obligationslån, löser in privilegierna efter en professionell värdering, och apoteksinnehavarna har sedan att betala en relativt låg ränta och amortera lånet under en period av 46 år. Detta är avsevärt förmånligare än de villkor som gällde för de personliga lån som annars var den vanliga finansieringen av apoteksköp. Systemet innebär också att hela systemet med privilegier avskaffas fr.o.m. 1920 och därefter tilldelades apotek i en fri ansökningsprocess.

Hovapotekaren har själv stor nytta av reformen, han skriver: *”Den 1 augusti utbetalades lösen för en hel del apotek, däribland mitt, som likviderades med 175,000 kr (drygt 8 miljoner), varvid jag blev i tillfälle inlösa alla mina uteblöpande skuldförbindelser för apoteket och även hade ett icke obetydligt belopp över.”*

ANDRA REFORMER UNDER HOVAPOTEKARENS TID

Andra viktiga reformer gäller bl a pensionering för apotekare, och inträdeskraven för farmaceutisk utbildning.

Frågan om en pensionskassa för apotekare hade väckts på 1860-talet (det här var ju en tid då någon allmän pension inte fanns). Hovapotekaren och Apotekarsocieteten driver sedermera frågan konsekvent, vilket resulterar i ett riksdagsbeslut 1887 om en pensionskassa för apotekare.

Inträdeskraven till farmaceutisk utbildning hade av tradition varit mycket låga (det handlade i stort sett om att ha gott rykte och kunna latin). Apotekarsocieteten börjar under Hovapotekarens tid att driva kravet att det skulle krävas mogenhetsexamen (studentexamen). Kungl. Maj:t är dock motspänstiga och det dröjer ända till 1893 innan reformen genomförs.

APOTEKARNES MINERALVATTENS AKTIEBOLAG

Hovapotekaren uttrycker sig ganska kortfattat om sin roll vid tillkomsten av Apotekarnes Mineralvattens Aktiebolag – ett företag som skulle komma att utvecklas till en av de dominerande tillverkarna av mineralvatten och läskedrycker i Sverige under lång tid. I själva verket spelar han en ledande roll både vid tillkomsten av företaget, och i dess drift under många år.

Seden att ”dricka brunn” hade mycket gamla traditioner, både i Sverige och i många europeiska länder. Från 1700-talet kom det att finnas många brunnsanläggningar i Stockholm, och på andra håll i Sverige. På 1770-talet beskrivs cirka 300 brunnar med kolsyrehaltigt vatten, s.k. surbrunnar (gatunamnet Surbrunnsgatan i Stockholm kommer från en sådan brunn). En av de tidigaste och mest kända var Medevi Brunn, där Hovapotekarens son Carl verkade

som brunnsläkare under många år. Man trodde att vattnet hade olika hälsobringande effekter, en tro som ibland verkar ha fortlevt till våra dagar.

De utländska brunnsvattnen, kom t ex t ex från Karlsbad, Pyrmont, Bath och Spa. Spa var en kurort i Belgien och hade antagit namnet Spa som en förkortning av det latinska uttrycket *”sanitas per aquam”* som betyder ”Hälsa genom vatten”. Bad Pyrmont i mellersta Tyskland har en av de äldsta källorna, med rötter till medeltiden.

Hyllige Born
Den äldsta hälsokällan vid Bad Pyrmont

Torbern Bergman
(1735-1784)
”Mineralvattnets fader”

Mineralvattnen uppfattas vid den här tiden som läkemedel; ”hälsovatten” är en vanlig beteckning, och därför krävs det speciellt tillstånd från Collegium Medicum (föregångare till dagens Socialstyrelse) för att få tillverka och försälja mineralvatten. Det kommer så småningom att finnas en mängd tillverkare, bland annat många apotek, och det visar sig, när kemiprofessorn August Almén i början av 1870-talet gör analyser, att kvaliteten på mineralvattnen är starkt varierande, och att många är direkt undermåliga. Saken blir känd inom Apotekarsocieteten och Hovapotekaren, som då är medlem av direktionen, tar 1874 initiativ till bildandet av ett bolag för tillverkning av mineralvatten – Apotekarens Mineralvattens AB. Tanken är att en stor-

skalig industriell produktion kan ge mycket bättre möjligheter till hög och jämn kvalitet. Det blir många turer, och oenighet och osäkerhet uppstår bland apotekarna när det kommer till att teckna aktier i det nya bolaget. Det handlar om totalt 300 aktier, med ett nominellt värde på 100 (4 500) kr. I en minnesskrift från 1935 beskrivs händelseutvecklingen på följande sätt: *”..... det rådde stor tveohänsenhet, så stor till och med, att hade icke en mans vilja triumferat, så hade näppeligen Apotekarnes Mineralvattens Aktiebolag någonsin kommit till stånd. Denne man var apotekare Sebardt, vilken alltifrån starten fick ett dominerande inflytande och en central ställning i företaget”*. För att övertyga en del av de yngre apotekarna lovar Hovapotekaren två av dem att, om de tecknar aktier, han sedan skall köpa en del av deras aktier. Han står vid sitt löfte och de överlåter till honom 10 aktier, för 1000 (45 000) kronor. Om man utgår från att han själv också köpt de 12 aktier som apotekare i Stockholm hade rätt till, bör han därmed sammanlagt ha ägt minst 22 av de 300 aktierna. Om uppgörelsen med de unga apotekarna skriver han: *”..... vilken transaktion jag naturligtvis aldrig har behövt ångra.”* Aktieinnehavet är vid hans bortgång 1918 värt drygt en miljon kronor i 2009 års penningvärde.

Hovapotekaren ingår i styrelsen i det nybildade bolaget, och är ordförande under många år; han kvarstår i styrelsen till sin död.

Företaget kommer igång snabbt – redan efter ett år är den nybyggda fabriken med adressen Nybrogatan 35 färdig för produktion. Platsen motsvarar idag hörnet av Nybrogatan och Humlegårdsgatan, mitt emot den tomt där Östermalms Saluhall skulle komma att byggas 1888 (arkitekt Isaac Gustaf Clason).

De viktigaste produkterna under de första decennierna är ”kopior” av hälsovatten från utländska källor. Verksamheten går bra under lång tid, under ledning av apotekaren Georg Gauffin, som är verkställande direktör, med en stadig expansion år efter år. Man har en svår period i början av 1900-talet, bland annat på grund av konkurrens från en annan vattenfabrik som etablerats av apoteket Nordstjernan. Så småningom kommer Apotekarnes, efter ett förslag som ursprungligen framförts av Hovapotekaren, att slås samman med Nordstjernan, och även att köpa upp andra konkurrenter (bl a AB Pomril, vilket tillförde ett varumärke som kom att leva länge).

Därefter följer en lång tid av framgångar, även om problem med råvarutillgång under första

världskriget ställer till stora bekymmer.

I slutet av 1920 förs förhandlingar om samarbete med ett annat stort företag, Stockholms Bryggerier. Detta resulterar så småningom i att detta företag övertar aktiemajoriteten i Apotekarnes. Själva varumärket Apotekarnes – starkt och etablerat – kommer dock att överleva under många decennier, och finns fortfarande kvar på vissa produkter inom Carlsberg.

MÖTESVERKSAMHET M.M.

I kraft av sin ledande position inom apotekarkåren kommer Hovapotekaren att sitta som ordförande vid viktiga möten, t ex det första allmänna farmaceutmötet i Göteborg 1891 och det första nordiska farmaceutmötet i Stockholm 1897.

Han får också personliga inbjudningar till många internationella möten, t ex Farmaceutiska kongressen i London 1881, Internationella Farmacikongressen i Bryssel 1885, Naturforskarmötet i Köpenhamn 1892 samt Farmakologikongressen i Chicago 1893. Han blir också hedersledamot i flera internationella sammanslutningar av apotekare.

Han efterlämnar inte några vetenskapliga publikationer, fränsett ett enstaka arbete publicerat i Farmaceutisk tidskrift 1867 (Sulphas zincicum in bacillis).

Affärsmannen

Wilhelms uppväxt präglas av knappa förhållanden – det var hans mor som hade försörjningsbördan och hennes inkomst var bara cirka 6 000 kronor per månad i dagens penningvärde. Redan tidigt börjar Wilhelm därför bidra till familjeekonomin. Han tillverkar och säljer anteckningsböcker, han hjälper till med moderns extraarbete med påklstring av apoteksetiketter och han kommer med tiden att tjäna en hel del pengar på att ge privatlektioner till andra pojkar. Även en ledsagarverksamhet för damer som är rädda att gå ensamma hem inbringar en del slantar. Så småningom får han också hjälpa till med en del enklare arbete på Hovapoteket Lejonet, som ägs av hans morbror. Han bokför alla sina inkomster och bidrar så småningom rätt väsentligt till familjeekonomin. Av minnesanteckningarna att döma fortsätter han

hela livet att föra kassabok, och ger noggranna uppgifter om alla olika utgifter och inkomster.

Det verkar troligt att han genom sina många kontakter med släkten och andra familjer, bland annat genom privatlektionerna, tidigt skaffar sig stora sociala nätverk som så småningom blir till stor nytta i olika sammanhang, inte minst ekonomiska, bl a när han köper Apoteket Lejonet.

KÖPET AV APOTEKET LEJONET

Den stora ekonomiska händelsen i unga år är givetvis köpet av Hovapoteket Lejonet 1865, när Wilhelm är 24 år gammal. Detaljerna har beskrivits i tidigare delar av berättelsen, och det är uppenbart att detta är en utomordentligt djärv operation. Köpeskillingen är cirka 8 miljoner kronor i 2009 års penningvärde och hela beloppet anskaffas genom privatlån och borgensåtaganden från släktingar och vänner. Apoteket visar sig snabbt vara synnerligen lönsamt och familjeekonomin under åren närmast efter köpet ger stora överskott. För året 1867 noteras ett överskott om 11 000 (500 000) kronor. Året 1869, fyra år efter köpet av apoteket, noteras att familjen har ett samlat kapital om 110 500 (5 miljoner) kronor. Efter att ha vuxit upp under knappa förhållanden har alltså Wilhelm Sebardt vid knappa 30 års ålder blivit en förmögen man.

Göran Fredrik Göransson

tingar sammanlagt 225 000 (10,4 miljoner) kronor för att G.F. Göransson skall kunna köpa Jernverket ur konkursen. Hovapotekaren är en av dem som satsar mest – 20 000 (925 000) kronor Han kommer sedan genom åren att ha nära kontakter med företaget och blir 1899 ordinarie medlem i styrelsen, och sedan styrelseordförande under åren 1910 – 1917. Styrelseengagemanget i Sandviken innebär inte bara deltagande i sammanträden, utan Hovapotekaren spelar på många sätt en aktiv roll i affärerna, och hjälper till med bankkontakter och liknande när så behövs.

Som en av dem som tidigt satsat pengar i företaget blir han stor aktieägare, men merparten av aktierna förefaller att under åren ha överlämnats som gåvor till familjen och släkten. Vid sin bortgång äger han 250 aktier med ett nominellt värde om 2500 kronor per aktie. Detta motsvarar vid den aktuella tidpunkten 5 % av samtliga aktier i bolaget. Aktierna tas i bouppteckningen upp till ett värde om 1 250 000 (20,4 miljoner) kronor.

LÅNGIVARE, KONKURSFÖRVALTARE M.M.

Affärsverksamhet i 1800-talets Sverige byggde i huvudsak på privatlån – banker i dagens mening fanns endast i mycket begränsad skala. Den som ville köpa eller investera i en affärsverksamhet var därför hänvisad till privatlån, och skuldförbindelser mot borgen. Genom sin goda ekonomiska situation blir Hovapotekaren snart anlitad av många, inte minst apotekare, som långivare och borgenär. Med tiden kommer detta att utvecklas till en rätt stor verksamhet, även om vi inte får veta så mycket ekonomiska detaljer. Det står dock klart att det inte enbart handlar om en vinstgivande verksamhet – han förlorar en hel del pengar på lån och borgensförbindelser till apotekare och andra.

Några problematiska släktingar och bekanta återkommer gång på gång genom åren, de gör många misslyckade affärer och Hovapotekaren får ofta rycka in och rädda dem, med rätt rejäla ekonomiska förluster som följd för honom.

Konkurser är vid den här tiden vanliga bland apotekare, och Hovapotekaren blir ofta anlitad som värderingsman och förhandlare i konkurser. Detta utvecklas med tiden till en betydande verksamhet, som inte bara omfattar apotekare. I hans minnesanteckningar nämns mängder av konkurser där han varit anlitad på ett eller annat sätt. Åtskilliga gånger ordnar han med insamlingar till bekanta som kommit i ekonomiska svårigheter, för att undvika konkurs och att de skall behöva gå ifrån sina hem.

Han har nära personliga förbindelser med många av tidens mest framstående affärsmän och bankmän, bland andra André Oscar Wallenberg, grundaren av Stockholms Enskilda Bank (föregångare till SE-banken) hans son Knut Wallenberg, och VD:n för Handelsbanken Louis Fraenkel.

Fraenkel hör till de få affärskontakter som regelbundet bjuds till Rösund. Dessa förbindelser är säkert till hjälp i hans många affärer. Hovapotekaren är också en flitig penningplacerare i många företag av olika typer, med varierande framgång.

Statliga pensioner i dagens mening finns inte vid den här tiden, och Hovapotekaren lägger ner mycket pengar på att säkra ålderdomen för sig själv och Josefin, barnen, flera släktingar och en hel del bekanta, genom att köpa livräntor.

Kontakterna med kungahuset

Som tidigare nämnts blir Wilhelm Sebardt, i samband med inköpet av apoteket Lejonet, hovapotekare hos Karl XV, som var den tredje kungen i den Bernadotteska ätten. De två föregående kungarna var Oscar I och Karl XIV Johan (”importerad” från Frankrike och adopterad av Karl XIII).

EN KUNG SOM GILLADE BRÄNDER

Karl XV, som inte tillhör våra stora monarker, hade en egenhet – han tyckte om bränder. Hovmannen Fritz von Dardel berättar i Minnen, utgivna 1912: *”H.M (Hans Majestät) är vid dessa tillfällen ej till sin fördel. Han blir het, ger order och kontraorder samt slutar ofta med att göra polistjänst genom att från brandstället bortköra onyttiga åskådare. .... han ryter åt sina undersåtar, ja till och med utdelar knuffar. Jag är verkligen förvånad öfver att H M icke någon gång träffar en fyllbult, som betalar honom igen med samma mynt.”*

Oscar II
Oljemålning av Anders Zorn
1898

Karl XV avlider i september 1872 och efterträds av sin broder Oscar II. Hovapotekaren berättar: *”Dagen efter Carl XV:s död blev jag uppkallad till konung Oscar II i hans bostad i Arvfurstens palats. Jag blev i allvarliga ordalag tillsagd att bliva honom en plikttrogen Hovapotekare. Till att avlägga tro och huldhetsed kallades jag till tre olika platser, dels Slottet, dels Medicinalstyrelsen och dels till börssalen.”*

EN BALSAMERING

I mars 1873 avlider prins August, bror till Karl XV och Oscar II, och Hovapotekaren blir inkallad att delta i balsameringen: *”..... då jag av Key (Axel Key, anatomiprofessor vid Karolinska Institutet och sedermera Institutets rektor) blev anmodad närvara vid den av honom verkställda balsameringen. Änkedrottning Josefina (Oscar I:s gemål) tittade in i dörren då balsameringen pågick, men drog sig ögonblickligen tillbaka då hon fick se oss i allt lugn rökande våra cigarrer”.*

Det var vanligt vid den här tiden att man i anatomi-salar och obduktionssalar, liksom vid balsameringar, rökte eller använde snus. Kylanläggningar fanns ju inte, så odörerna var säkert intensiva .

Prins August

PRINS AUGUST OCH TÅGET

Nordisk Familjebok (tredje upplagan, 1923-47) skriver om Prins August: *”.....hade ej sina bröders begåvning men var en hjärtegod, flärtlös person med en del originella sidor.”* För att vara Nordisk Familjebok vid den här tiden är det nog ett anmärkningsvärt tydligt sätt att berätta att prinsen var dum i huvudet. Han fick ett ånglokomotiv uppkallat efter sig och det sägs (bland annat i en artikel i DN 2006) att därav kom uttrycket ”dummare än tåget”.

Ånglokomotivet Prins August

EN KRÖNING

Oscar II:s kröning - den sista kungliga kröningen i Sverige - äger rum i maj 1873 och det är Hovapotekarens uppgift att bereda en kröningsbalsam. Kröningen är en stor tillställning. Kungen går till fots till kyrkan, klädd i uniform med blå mantel med en furstlig krona. Hans tre äldsta söner följer efter honom, medan drottningen åker vagn. Efter predikan i Storkyrkan ersätts den blåa manteln med den purpurröda kungamanteln, med krage, bräm och foder av hermelinskin. Den är dekorerad med påsydda kronor av guld och silver och silke. Oscar II avlägger kungaeden och ärkebiskopen smörjer honom med helig balsam. Den blivande kungen smörjs på bröstet, på pannan och tinningarna, och på handlederna. När ärkebiskopen smörjer konungen säger han följande:

”Den allsmäktige, Evige Gud ingjute sin Heliga Anda uti Eder själ och sinne, uppsåt och företag, igenom Hvilkens

Oscar II:s kröningsskjorta
Detalj av broderi
(Elvira Waldow)

gåva I så mågen styra Land och Rike, att det må lända Gud till pris och ära, rätt och rättvisa till styrka, Land och Folk till godo.”

Det har tillverkats en speciell kröningsskjorta, med en öppning upptill, så att ärkebiskopen skall komma åt att smörja kungen på bröstet. För att inte skjortan skall smetas ned av kröningsbalsamen finns det en extra skjorta undertill. Kröningsskjortorna vid Oscar II:s kröning hade sytts av sömmerskorna Elvira Waldow (ytter-skjortan) och Hilma Ekman (innerskjortan).

Hovapotekaren berättar om hur den ”heliga balsamen” kom till:

”Kröningsbalsamens beredning gjorde mig ej så litet huvudbry. Lyckligtvis fanns i apotekets gömmor en liten original järnflaska med äkta ”Mekkabalsam” varav en del inblandades i balsamen varigenom densamma erhöll en ”historisk prägel”. Den fina aromen erhöles av en flaska engelsk parfym som Josefin fått av Henrik (hennes bror). Jag fick i Riksmarskalkens närvaro fylla kröningshornet uppe på slottet.

Karl IX:s kröningshorn från 1607
som användes vid Oscar II:s kröning

En hel del små burkar och benaskar fyllda med den dyrbara smörjan utdelades på begäran såsom souvenirer till en hel del av hovets högre funktionärer, särdeles de kvinnliga.” Åtminstone två av dessa askar kom också släkten till del och har bevarats.

Efter smörjningen byts den furstliga kronan mot Erik XIV:s kungakrona. Rikshärolden ropar högt att nu är Oscar Sveriges krönta konung.

Efter kröningen ger Stockholms stad en stor bal på börsern, och Hovapotekaren åtföljs av Josefin och hennes syster Elisabeth.

MEKKABALSAM

Om det verkligen var äkta Mekkabalsam som Hovapotekaren hittade i gömmorna i sitt apotek var det en raritet – balsamen förekom historiskt som gåvor mellan furstar. Den utvanns från trädet Commiphora Gileadensis och andra liknande träd, som ursprungligen kom från södra delen av arabiska halvön, men som senare importerades till Israel. Gilead, som givit namn till trädet, var ett bergsområde, som nämns på flera ställen i Gamla Testamentet, bland annat i Moseböckerna; numera ligger det inom Jordanien. Balsamen utvanns genom att man skar skårar i trädet och tappade ut en mjölkaktig vätska. Intorkad balsam kallas myrra, och var en av de gåvor (guld, rökelse och myrra) som de vise männen gav till den nyfödde Jesus.

Ordet balsam har också givit namn till balsamering, eftersom Mekkabalsam och andra välluktande oljor användes i Mellanöstern när man beredde döda kroppar för begravningen.

Balsamträdet, Commiphora Gileadensis

Oscar II avlider 1907 och efterträds av Gustaf V. Det framgår inte uttryckligen av minnesanteckningarna att uppdraget som hovapotekare fortsatte. Det förefaller dock mycket troligt, eftersom apoteket fortsätter att betecknas som hovapotek, och det finns bevarade etiketter från medicin som expedierats av Hovapotekaren till kungen.

Under sina senare år spelar Hovapotekaren bridge med kungen åtskilliga gånger varje år. Han har dock ordning på prioriteterna – när han blir inbjuden till Knut Wallenbergs sextioårsdag (1913), tackar han nej till en planerad bridgekväll med kungen.

Gustaf V:s hustru Victoria hade en nära relation till den märklige läkaren Axel Munthe, som var livmedikus till Gustaf V och Victoria under lång tid. Från slottsapoteket på Drottningholm, som också ägdes av Hovapotekaren, finns bevarad en apoteketikett från en ordination av Munthe till drottningen.

Läkemedlen till kungen och drottningen innehöll salter av brom - den tidens lugnande medel och sömnmedel. Med tiden slutade man att använda dem, eftersom de orsakade mycket biverkningar, på grund av att brom lagras upp i kroppen, så kallad bromism, med huvudvärk, sömnlöshet, apati, dålig blodcirkulation och akne.

Andra uppdrag

Hovapotekaren har en mängd andra uppdrag och engagemang. Genom sin ledande position inom apotekarkåren sitter han i viktiga kommittéer, t ex medicinaltaxekommittén och farmakopékommittén, och i styrelsen för farmaceutiska institutet (där apotekare utbildades).

Han är ledamot av Stockholms Stadsfullmäktige i 28 år (1877-1905) och har bl a styrelseuppdrag i stadens hälsovårdsnämnd, överstyrelsen för stadens folkskolor och styrelsen för norra allmänna arbetsinrättningen. Han blir 1876 tillfrågad av A.O. Wallenberg om denne får föreslå honom som kandidat till riksdagen, men tackar bestämt nej.

Han är mycket aktiv i kyrkliga sammanhang och är kyrkvård i Jacobs kyrka, och medlem av kyrkorådet där i många år. Han är en av de drivande krafterna i tillkomsten av Johannes kyrka, och som tack för hans insatser finns hans namn inpräglad i storklockan, som skänktes av drottning Victoria. Han är engagerad i sjukvård och sitter i styrelserna för Barnsjukhuset Samariten och Sabbatsbergs sjukhus. Han är också engagerad i bankverksamhet bland annat i Handelsbanken (som han lämnar på grund av en del tvistigheter) och i Sundsvallsbanken, och han sitter i styrelserna för ett antal företag.

Socialt umgänge

Hovapotekaren och Josefin har ett omfattande socialt umgänge. Man har återkommande familjemiddagar, där nyårsdagsmiddagen är en av de viktiga. Under de senare åren hör det också till rutinen att barnen med familjer på julafton kommer på dopp i grytan till föräldrarna och sedan bjuder barnen med familjer Hovapotekaren och Josefin på middagar i mellandagarna; det förefaller inte ha funnits någon ledig dag mellan jul och nyår. På något julkalas hos sonen Wilhelm ordnar bröderna Clason kabaré, och då uruppförs visan ”Jag såg livets tragedi”, som nu hör till de återkommande inslagen på midsommarfirandet i Stallet. Också under resten av året är familjemiddagar vanliga.

Det förekommer också en mängd middagar med affärskontakter, apotekare, och släktingar och vänner i hemmet och på de flesta av den tidens kända restauranger, t ex Hotell Rydberg (låg vid Gustaf Adolfs Torg och har givit namn till Biff Rydberg), Operakällaren, Hasselbacken, Royal, Alhambra och Cityklubben.

Hovapotekaren är också, som sig bör för en man i hans ställning, medlem i klubbar och sammanslutningar, t ex Sällskapet, Cityklubben, Par Bricole m fl. Han blir också frimurare, och avancerar raskt i graderna, troligen mest på grund av att han skänker medicin till frimurarbarnhuset i Kristineberg.

Detalj av ritning till Hovapotekarens Frimurarsköld, 1870-tal
Den godkändes (”Gillas”) av kungen,
som var högste styresman för orden.
Frimurare Ordens arkiv

Hovapotekaren och Josefin reser ofta till Sandviken, dels i affärer, dels för att träffa svärföräldrarna och Josefins syskon. Resorna görs med hästskjuts eller med ångbåt. De också mycket i Sverige och i andra länder, både i affärer

och för rekreation.

Till det sociala livet för Hovapotekarens del hör också ett flitigt kortspelande, främst bridge och vira. Det förefaller dock ha blivit lite för mycket av den sorten, varför han går ur Sällskapet: *”Däremot var jag alldeles för mycket road av mina partier i Sällskapet och då jag såg hur svårt att även med bästa föresatser söka hålla mig därifrån ansåg jag vara bäst att följa ordspråket: ”Bättre fly än illa fäkta” och utgick helt och hållet ur Sällskapet år 1882, ... Några penningar har jag varken vunnit eller förlorat på spel. Mitt spelkonto har i regel alltid utjämnats från år till år.”*

Över huvud taget verkar Hovapotekarens entusiasm för klubbar och ordnar ha varit ganska måttlig.

Rösund på det tidiga 1900-talet

Hovapotekaren och hans familj tillbringar stora delar av somrarna på Rösund. Med tiden utvecklas också en tradition att fara dit runt trettondagen; därutöver görs det åtskilliga kortare besök under året.

Förutom Hovapotekarens minnesanteckningar har vi två viktiga källor till kunskap om livet på Rösund. Hovapotekarens dotterson, läkaren Sam Clason har efterlämnat två små skrifter (Rösund och Den gamla gården), som dels beskriver gården och vägen dit, dels berättar om dem som arbetade där. Båda skrifterna, som sannolikt är skrivna ganska kort före hans bortgång 1946 behandlar en tid som troligen är runt år 1910. Karin (Kajsa) Clason har i sina minnesanteckningar, och i en intervju gjord av Barbro Posse 1992, givit livfulla, detaljerade och välformulerade beskrivningar av hur det kunde gå till på Rösund när hon var barn (Kajsa var född 1903 och gick bort 2002 – nästan 100 år gammal). På flera punkter har jag valt att mer eller mindre ordagrant återge Kajsas text.

VÄGEN TILL RÖSUND

På vägen från stora landsvägen (nuvarande väg 57, även om sträckningen var en annan) finns i 1900-talets början många grindar. Grindarna öppnas antingen av något av de barn som bor längs vägen, eller av något av släktens barn som åker med. För jobbet får man betalt med någon liten slant – ”grindslanten”. Uttrycket finns som titel på en känd målning av August Malmström (1829-1901). Motivet är barn som slåss om en slant som blivit kastad till dem som tack för att de öppnat grinden.

Den första grinden är ”Hallingens grind” – namnet efter det stora gula huset som ligger där vägen till Rösund och Kexle börjar; huset hade förr i tiden namnet Hallinge. Nästa grind ligger vid Stenbergs Kexle (namnet efter släkten Stenberg, som fortfarande bor där; det är huset mitt emot det nya huset Enbacken). I fortsättningen kommer två grindar, innan man kommer nerför ”den fruktade Käxle backe”, som Sam Clason skriver, den backe som många av

oss idag kallar Sollöga-backen. De två följande grindarna ligger i backen upp från Kexle och Källhamra. Källhamra ägs vid den här tiden av en målare från Stockholm, men hyrs ut till en barnläkare, professor Medin. Han var professor i pediatrik vid Karolinska Institutet och överläkare vid Allmänna Barnhuset i Stockholm.

Grindarna i backen upp från Käxle kallas för springgrindarna, eftersom grindpojarna brukar stänga den första när skjutsen passerat, och sedan springa uppför backen och öppna den andra, utan att behöva åka med skjutsen; detta brukar resultera i extra betalning. Sedan kommer ”andra vita grind”, som bör ha legat ungefär vid nuvarande Granliden, och ”första vita grind”, som ligger vid Björksta. Björksta har uppförts 1909 av skraddaren Frithiof Jansson, son till den tidigare rättaren Johan Jansson, som bott på Larslunda och senare förmodligen på Gamla Gården. Marken för bygget har skänkts av Hovapotekaren. Frithiof är far till skraddaren Johan Jansson, som senare kommer att bygga Granliden.

Vägen leder sedan vidare förbi Bygget, där det ligger ytterligare en grind, till ”stora svängen” där den delar sig och huvudvägen fortsätter till huvudbyggnaden nedför ”Källbacken”, namnet efter källan till vänster, som kallades ”rostkällan” i gammal tid; backen kallas ofta ”Stora Backen”. Grindar finns också inom gården, vid Trädgårdsstugan och vid ladugården.

GÅRDENS FOLK, BYGGNADER M.M.

I början av 1900-talet finns sammanlagt 16 personer folkbokförda på Rösund; man får utgå från att det var anställda vid gården och deras familjer. På Larslunda bor rättaren Johan Jansson och hans hustru Johanna. På Gamla Gården (med rötter till medeltiden), bor ladugårdsförmannen med familj. Trädgårdsstugan (då kallad ”Stugan”), har byggts 1890 för ”ålänningen Ericsson”. Intill Trädgårdsstugan ligger gårdens smedja, som troligen har mycket gamla rötter. Stugan blir senare bostad för andra anställda vid gården; här bor bland annat ”Gamla Eva”, änka efter kusken Rickard Häggman, och drängen Ture. De flyttar senare till Stallmästargården. Från 1911 bor Carl och Sigrid Sebardt och deras barn på Trädgårdsstugan, fram till bygget av Skogsängen, där de flyttar in den 19 juni 1920. Det finns även gästrum för Josefin

”tanter” (mer om dem nedan). Senare, när Skogsängen blivit färdigt, flyttar bland andra Hanna Johansson (en av ”tanterna”) och Eliza Engström in. Eliza Engström var sannolikt ”oäkta barn”, som man sade på den tiden, till någon av Hovapotekarens släktingar. Hon hade på Hovapotekarens barns uttryckliga önskan tagits upp i familjen. Hon blev senare känd för att gå baklänges nedför Trädgårdsstugebacken, eftersom det var lättare för hennes onda knän, och brukade roa barnen med att sjunga Älvsborgsvisan.

Grindslanten
Oljemålning av August Malmström, 1885

Torpet Gustafsberg vid Storängen (idag Lillstugan vid Skogsängen) är bostad för kusken Henning Andersson med familj. Huset är trångt och för att skapa en bättre kuskbostad som ligger närmare stallet byggs Stallmästargården 1912, här kommer senare Hennings son Martin, som efterträder sin far som kusk, att bo.

Det ursprungliga torpet Bygget låg ungefär där den nuvarande murade källaren ligger, och intill huset fanns ett augustipäronträd, som fortfarande finns kvar. På Bygget bodde August och Fia (Sofia) Häggman (födda på 1840-talet). August var bror till kusken Rickard (Reinhold) Häggman, som hade ”dött på sin post” – han fick ett slaganfall när han satt på kuskbocken och körde Elisabeth, Sam och Hovapotekaren från Stjärnhovs station på midsommarafton 1899; han dog några dagar senare. Rickards änka Eva sköter köket på Rösund, och är även den som ser till huset under vintern.

August Häggman var något av en gårdens allt i allo, och hade ett karakteristiskt stort ”Frans-Josef-skägg” (efter kejsaren Frans Josef av Österrike, som hade ett mycket speciellt skägg). August och Fia hade, till skillnad från övriga anställda på gården, rätt att hålla egen ko (den kallades Bygge-kon), och det fanns en liten ladugård en bit från Bygget. Det gamla Bygget rivs 1909 och ersätts med den nuvarande byggnaden, som från början kallas Byggetäpnan. Där bor runt 1910 rättaren Larsson och hans hustru Erika och deras barn. På vinden bor Fia Häggman, som blivit änka.

Dalkullor
som arbetade på Rösund
Fotot är daterat 1915
På baksidan står:
Kerstin, Maria, Anna
Andersson Thedin

som är husmor på Sabbatsbergs sjukhus och ingår i den religiösa kretsen runt Josefin.

De anställda vid gården är statare i ordets ursprungliga mening, dvs deras ersättning är in natura, ”stat” (säd, kött, mjölk, bröd m.m.). Däremot förefaller de årliga flyttningar som beskrivs i många statarromaner knappast ha förekommit på Rösund – här råder mycket mer stabila förhållan-

den. Hovapotekaren och Josefin har bjudningar för alla anställda två gånger om året. Bröllopet för de anställda hålls i salongen på Rösund, och vid bröllop och begravningar för anställda ordnas alltid måltid i Rösunds matsal.

Transporterna sker vid den här tiden med häst och vagn och gården har åtskilliga vagnar.. Det finns två ”droskor”, dvs täckta vagnar – den lilla och den stora. Lilla droskan hade ursprungligen byggts åt konsul GF Göransson, som brukade färdas ensam i den i Sandviken. När den sedan hamnar på Rösund finner man att ”konsulns säte” rymmer två vuxna, eller en vuxen och två barn. Droskan finns numera på Skansen.

Vidare finns ”vursten” – en öppen vagn med soffor ställda mitt emot varandra. Den gamla vursten ersätts vid Hovapotekarens och Josefin's guldbrolopp 1916 med en ny åttasitsig. På Rösund finns vidare plandroskan (Lilla vagnen) – en öppen variant av droska, Trillan, och diverse vagnar för jordbruket, bland annat den grönmålade mjölkskrindan. Senare tillkommer ytterligare ett antal vagnar. Bland dessa fanns en täckt vagn med glasruta framtill och öppningsbara fönster på sidodörrarna. Klädseln var av blått siden och baktill fanns en liten ”vinklucka”. I inredningen ingick ett cigarrställ. Hjulens slitbana var av gummi, för att man skulle ha en bekvämare färd

Stallet byggdes sannolikt på 1860-talet, och byggdes om flera gånger, senast 1928, då även den separata vagnboden tillkom. I stallet finns runt 1910 tre hästar – två vagnshästar (Brand och Blenda) och en trädgårdshäst (Fuxen). Hästar används inte i jordbruket, utan där dras vagnar och redskap av oxar (en ox är en kastrerad tjur). Oxar drar också den stora snöplogen. Gården ansvarar vid den här tiden för skötseln av hela vägen från landsvägen till Rösund och även på en del andra vägar i socknen.

Resultatet av jordbruket varierar, och ofta får man köpa till. Hovapotekaren berättar (år 1906): *”1905 var ett dåligt skördeår på Rösund varför jag nu måste inköpa 4.000 kg havre (12 ½ öre/kg) och 6.000 kg havrehalm (6 ½ öre) samt gräsför 375 kr. Vattenledningen utsträcktes för 244 kr.”* (Summa 60 000 kronor i dagens penningvärde).

Vurst från 1900-talets början
Länsmuseet Västernorrland

Victoriavagnen (”Victorian”)
Den sista kvarvarande vagnen
på Rösund

GÅRDSTRIANGELN

I eken mellan Bagarstugan och vägen till Stallet hänger vid den här tiden en gårdstriangel av gjutjärn, tillverkad i Sandviken år 1909. I samband med utflyttningen från Rösund på 1950-talet flyttas triangeln till Gammelgården. Därifrån flyttas den på 1970-talet av bröderna Wilhelm och Gunnar Sebardt till sin nuvarande plats utanför stallet.

Triangeln, liksom vällingklockorna på många gårdar, har troligen använts för att signalera tiderna för arbetets början, måltider, och arbetets slut. Vad vi säkert vet är att den använts för helgmålsringningen klockan sex på lördagskvällen. Vid den här tiden är lördagen full arbetsdag.

Rösunds gårdstriangel
tillverkad i Sandviken 1909

Läkaren Sam Clason berättar: *”Nu börjar kvällsringningen på triangeln. Då är klockan sex, eftersom det är lördag idag. Slagen komma taktfast och i marschtakt, tre man i ledet, i regel den ljusaste först, mellanpojken sen och den mörke grove sist, men också i en annan ordning, beroende på hur Eva (bör ha varit Eva Häggman) eller Eriksson (förmodligen ”ålänningen”, som bodde på Trädgårdstugan) eller vem det nu är, som sköter ringningen i år, varierar de tre tonerna i huvudregistret.”* Sam syftar på att de tre benen på triangeln ger olika tonhöjder – ”den ljusaste”, ”mellanpojken” och den ”mörke grove”, eller, som det står i fortsättningen, ”den mörkare domklangen”.

”Nu är ringningen slut, och nu så kommer klämtningen – helgmålsklämtningen, ty det är ju helgdagskväll idag. Det brukar vara klangregistrets mellanpojke ensam, som får sig anförtrödd den saken, ty det skall inte vara spel och melodi längre, nej nu rings helgen in med klämtslag, som komma högtidligt och vördigt, liksom en procession uppför en kyrkogång. Nio steg lång är vägen, nio avmätta klämtslag falla; det efterföljande slaget får vänta, tills klangen av de föregående dött bort i ett stilla mummel. Nio slag – det är treenighetens tal, tre för Gud Fader, tre för Hans Son, och tre för Den Helige Ande. Ibland kan det väl hända, att det är den mörkare domklangen som får klämta, men det är nog bara, när den gamla gårdens liv är allvarsfylldare än vanligt – den passar inte riktigt i en vanlig sommarhelgdagsaftons ljusa stämning.”

Gunnar Sebardt, och senare Robin Velve har återupptagit traditionen med klämtning.

HUVUDBYGGNADEN - GAMLA RÖSUND

De bilder som finns från huvudbyggnaden är av betydligt senare datum än den tid vi nu talar om, men ger troligen ändå en bra bild av hur miljön kan ha sett ut.

Rösunds corps de logi, som uppförts av den tidigare ägaren Wilhelm Bauman i slutet av 1860-talet, är en reveterad (putsad) tvåvåningsbyggnad, som från början var målad

i ljusrött, senare i gult och under 1900-talet fram till rivningen i vitt. Byggnaden har ett trapptorn på den östra sidan (mot backen) som förbinder de båda våningarna.

Rösund, med trapptornet, från norr

Från övervåningen leder en trappa upp till vinden. Högst upp på trapptornet sitter Gubben på Tornet, som numera kallas Gubben på Taket. Man brukar säga att om Gubben tittar mot vägen (dvs vinden blåser från sjön = från väster) ”tittar han efter gäster”, och då blir det vackert väder. Om Gubben tittar mot sjön (dvs det är ostlig vind) ”tittar han efter vatten” och då blir det regn.

Man kommer in i en smal hall i bottenvåningen på tornet och rakt fram mot sjön ligger matsalen.

Rösunds matsal

Till höger från ingången ligger serveringsrum och kök och till vänster först ett litet rum och innanför detta ett större rum och ett stort rum åt sjösidan, som också har ingång från matsalen. Dessa rum disponeras av familjen Clason på somrarna Familjen består av Sam Clason, hans hustru Elin (dotter till Hovapotekaren och Josefin) och de sex barnen Sam (f. 1896), Edward (f. 1898), Eric (Kirre, f. 1901), Karin (Kajsa, f. 1903), Wilhelm (f. 1905) och Elin (f. 1908). Den stora matsalen har också en utgång till verandan, som vetter mot sjön.

Rösund med verandan,
från nordväst

Rösund, salongen

Till höger om matsalen ligger ett rum som disponeras av Hovapotekarens syster Betty och innanför detta ligger ett stort förråd för linne och kakor.

På övervåningen finns salongen med utsikt mot sjön. Till höger om salongen ligger två rum som disponeras av Hovapotekaren, biblioteket mot öster (mot backen) och sovrummet mot väster (mot sjön). Dessa rum är förbundna med en genomgångsgarderob, dvs man kan via den komma in i det andra rummet. I de två rummen till vänster om salongen bor Elisabeth (faster Lisa), och Josefin.

Det finns gott om tjänstefolk, bl a två husor som följer med Hovapotekaren och Josefin från Stockholm, samt Eva Häggman, som sköter köket. Hon har också hand om gårdens mjölk, och kärnar smör.

Badrum och vattentoiletter finns inte utan man tvättar sig i handfat av porslin i de olika rummen, som fylls med vatten från kannor av porslin eller plåt. Det finns ett torrdass under trappan till vinden, men detta används bara av Hovapotekaren. Alla andra går till gårdens stora utedass (”Backen”, senare Tre Byttor), som ligger intill Kullornas Vind.

Någon vattenledning inomhus finns inte utan vatten tas upp vid Ökstocksstället (det går under flera olika namn i minnesanteckningarna); på vintern ur upphuggen vak, och körs i vagn till husen där vattnet förvaras i stora koppartunnor i köken och i kannor i sovrummen.

Tvätten sköts vid tvättstugan och det är en stor och arbetskrävande historia. Man får hjälp av bl a rättarfrun Johanna från Larslunda, Fia i Bygget, Tilda i Lövlund (från Hyltingeö), ”gumman Ahlström” (som Kajsa skriver) och Tilda i Baggbol; barnen får hjälpa till att hänga tvätt. Tvätten placeras i stora träkar med björkaska, den tidens tvättmedel, och sedan öser man hett vatten från pannmuren över tvätten; en del kokas också i pannmuren. Efter tvätten, eller ”byken” som den kallas, gnuggas tvätten på tvättbräden i mindre träbaljor, och sedan klappar man ur luten på klappbryggan och sköljer den i sjön. Det gör man också på vintern, och då huggs det upp en vak i sjön. Bryggan är så konstruerad att den kan höjas och sänkas efter vattenståndet. Tvätten vrids sedan i en vridmaskin och hängs på tork; på sommaren i tvättstugebacken, på vintern på tvättstugevinden.

Sedan skall tvätten manglas eller strykas. Mangeln dras av en dräng, och senare av Josef på Ejmit. Det finns åtta strykjärn, som värms upp i en strykjärnskamin (den finns fortfarande kvar).

Hovapotekaren förefaller inte vara helt förtjust över att se tvätten hänga i backen upp från tvättstugan, därför låter han buskar växa upp, som skymmer tvättstrecken.

Rösund från sydväst
En trädgårdskulla i förgrunden, vita bron närmare huset

Omkring Rösund finns en verklig park, med grusgångar och planteringar, och den sträcker sig också långt på andra sidan ravinen (gårdens huvudsakliga vattenutlopp, som utmynnar vid tvättstugan).

Det finns två promenadvägar – Strandvägen som går längs sjön och Parkvägen, som går längre upp; det finns också tvärvägar mellan dessa.

Nedanför vita bron fanns från början en damm, men sedan något av Hovapotekarens och Josefins barn hållit på att drunkna där skapas ”Strömparterren”, med den lilla gipsflickan på en holme, som nu (2009) återkommit i renoverat skick.

DET DAGLIGA LIVET

Dagen på Rösund inleds med att vällingklockan ringer 7.30, då man skall stiga upp, och sedan följer morgonbön kl. 8, och frukost kl. 8.30. Frukosten består av sill eller pölsa samt smör, bröd och pålägg. På söndagarna serveras skinklåda. Hovapotekaren äter varje dag två skivor rostad bröd, de andra får nöja sig med en skiva på söndagarna.

Vid det långa ovala bordet i matsalen sitter Hovapotekaren på den vänstra änden. Till höger om honom sitter Josefin, och sedan Sam och Elin Clason och deras barn, med de minsta närmast Elin. Till vänster om Hovapotekaren sitter hans syster Betty och hans dotter Elisabeth, samt gästande morbröder och andra.

Klockan 11 serveras förmiddagskaffe för de vuxna, och mjölk och skorpor för barnen. Middagen äts kl. 2 – senare på söndagarna. Sedan blir det eftermiddagskaffe kl. 4 och kvällsvard halv 8 – då bjuds det alltid någon ”lagad rätt”, på lördagarna ofta kalvlever. På söndagarna serveras kalvstek eller kotletter, med pressgurka och lingonsylt. Det går åt en hel del kött och på somrarna när det är mycket folk slaktas en kalv varannan vecka.

Att förvara mat är inte så enkelt vid den här tiden –

kylskåpet har ännu inte uppfunnits, och för övrigt kommer inte elektriciteten till Rösund förrän 1918. För förvaring av mjölk och annat som behöver hållas kallt finns, utöver murade källare, istället isskåp. Det är ett skåp där man upptill eller nedtill lägger ett isblock, och i skåpet finns galler där man lägger varorna. Smältvattnet avleds genom ett rör. Isblocken sågas ut ur sjöisen under vintern, säkert ett mödosamt arbete, och förvaras sedan i s.k. isdösar, täckta med halm eller sågspån, där kan den hålla sig frusen under många månader. Förutom isdösen vid Rösund (intill båthuset) finns en vid Trädgårdsstugan, och senare tillkommer dösar vid Ejmit,

Isskåp
Tidigt 1900-tal

Frasgårdet och på Skogsängen.

Det finns stora trädgårdsodlingar, dels drivbänkar där senare växthus byggdes, dels trädgårdsland. Man odlar bl a potatis, bönor, ärtor, pumpor och olika slags gurkor. Vid Ökstocksbacken (Ekstocksstället idag) odlas jordärtskockor. Det finns också många olika sorters fruktträd och bärbuskar. Man plockar också mycket bär och svamp i skogen. Mycket arbete går åt till att konservera grönsaker, bär och annat för vinterns behov – det är svårt att få tag på grönsaker och bär i affärerna i Stockholm, allra svårast blev det under kriget.

Allt hårt bröd, även för vinterns behov, bakas i Bagarstugan, där det finns en stor bakugn. Brödet tas inte bara till Stockholm, utan sänds också till familjen Clason i Lund. En del produkter från jordbruket, framför allt smör och ägg, är också viktiga för familjen i Stockholm, och för Clasons i Lund. Under kriget skickas också mjölk från Rösund till familjerna i Stockholm, där det annars är nästan omöjligt att få tag på mjölk.

Den 25 november brukar det vara slakt. Då slaktas minst två kor och ett flertal grisar. Man tillverkar många olika sorters korv, paltbröd (som bakas med rågmjöl och blodet från djuren), kalvsylta och presssylta. Köttet blir bl a till skinkor och surstekar, som förvaras i en blandning av öl

och mjölk. Det mesta av köttet och korvarna förvaras i en visthusbod, i det rummet i Bagarstugan som vetter mot vägen. Där brukar också Hovapotekarens dotter Elisabeth baka körsbärspaj, iförd sitt barnmorskeförkläde.

Jordbruket levererar också annat än mat. Karin Clason berättar att hon när familjen bodde i Stockholm hade stickade strumpor av ull från Rösunds får och pjäxor sydda av skinn från gårdens kalvar.

Fram till 1918 är den enda belysningen fotogenlampor och stearinljus och under första världskriget används karbidlampor, eftersom det är svårt att få tag på fotogen. I lamporna alstrades den mycket brännbara gasen acetylen, genom att vatten droppas på kalciumkarbid. Den här processen var inte utan risk; Karin Clason berättar att hennes bror Wille vid något tillfälle slängde karbid i sjön och tände på, med en enorm låga som följde, vilket gjorde att han fick svåra brännskador.

NÖJEN OCH UNDERHÅLLNING

Trevliga lekplatser för barn finns bl a vid Abborrudden, och även närmare badhuset, men naturligtvis också på många andra ställen på gården. Det fanns mycket orm redan på den tiden, men ingen blev biten. Ofta är man också ute med båt eller kanot.

Man badar naturligtvis mycket, och det är bestämda badtider för barn, damer och herrar i badhuset. Det är noga med att lära sig simma, och provet är att simma 12 meter ut till en tunna utanför badhuset, där badhusbåten ligger förtöjd. Avlagt prov belönas med en krona (cirka 45 kronor i dagens penningvärde). När man avlagt simprov är det fritt fram att ge sig ut på sjön i båt. Flytvästar eller liknande finns inte, och av berättelserna att döma är det mera tur än skicklighet att inga barn drunknar.

Högläsning är en vanlig form av underhållning; man samlas ofta på Rösund för att lyssna till uppläsningar av t ex Nils Holgerssons resa, Fältskärens berättelser och Walter Scotts romaner. Under högläsningarna sysslar man med handarbete och tillverkning av julklappar.

Kortare och längre utflykter, oftast med båt, hör till de återkommande nöjena för barn och vuxna. Det finns åtskilliga båtar. Det är tvättstugebåten, som ros med tre par åror, badhusbåten, som också är segelbåt och tre ekor vid båthuset (den röda, den gröna och den gula). Fredrik Sebardt för också två segelkanoter till gården.

De kortare utflykterna går till Lingonholmen där det finns ett åttkantigt lusthus som kallas för ”Templet”, och till Överbyholmen. Längre utflykter, med roddbåt görs ofta till Kleva och en gång per år far man med Ejmitsbåten till Vibyholm, en sträcka på 3 mil fram och åter.

Varje sommar hyrs också en ångbåt (troligen ångbåten Båfven), som lägger till vid Jälundsbron och där tar upp alla Rösundsbor, men även en del andra.

Något år går färden till Helgesta kyrka, och man passerar då Oxbro, där bron öppnas efter att ångbåten gjort signal. Ett annat år går färden

till Sparreholm och Hyltinge kyrka. Man lägger till nedanför slottet och går sedan den en kilometer långa slottsallén till kyrkan. På vägen hem äter man riklig medförd middag, med köttbullar eller andra läckerheter.

DET RELIGIÖSA LIVET

Efter sonen Eriks död 1881 kom Josefin i kontakt med en religiös rörelse runt prästen Carl Henrik Bergman, som hade starkt pietistiska inslag. Det leder så småningom till ofta återkommande besök på Rösund av präster och andra som tillhörde denna rörelse, bland annat de som senare kom att kallas ”tanter”, och som beskrivits i en visa (Tantparaden). Det hålls predikningar och psalmsång med Josefin vid orgeln i salongen, och till dessa samlingar kommer det, utöver familjen, ofta folk från hela socknen. Sam Clason är inte så förtjust i de salvelsefulla prästerna från Stockholm och därför åker ofta familjen Clason i stället båt till Överbyholmen, där Sam läser en mera lättbegriplig predikan. Efter predikan leker barnen och bygger bland annat får och kor av kottar och bygger små ladugårdar. De bygger också båtar av bladvass.

Men man går naturligtvis också i Gryts kyrka. Ibland åker man vagn eller släde dit, men det är också vanligt att man går fram och tillbaka till kyrkan; ibland kortar man av gångvägen genom att ro till Kåxlevik och gå därifrån. Över huvud taget går man mycket mer än 2000-talets människor – många och långa promenader, en gång, som berättats om tidigare, ända till Strängnäs.

Hovapotekaren och Josefin ger stöd och gåvor av olika sorter till församlingen. Det kvarvarande synliga tecknet till detta är altarkrucifixet.

Ångbåten Båfven
Tidigt 1900-tal

Epilog

Under sina senare år ägnar Hovapotekaren det mesta av sin energi och tid åt familj och vänner – de stora offentliga sammanhangen blir mindre och mindre intressanta.

Men hälsan börjar gradvis svikta. Han har återkommande episoder av bronkit och ”hjärtastma” (symptom på hjärt-svaghet)

I början av december 1918 – bara ett par veckor efter att fred slutits i första världskriget – blir han dålig och måste hålla sig i sängen. Han försämras gradvis och man vakar hos honom varje natt – oftast Josefin och Elisabeth, ibland med hjälp av dottern Elin och Anna Rist-Gad. Sonen Carl är också där nästan varje natt, och kommer hem till sin familj först på morgonen. Svärdottern Sigrid Clason berättar i sin Minnesbok att Hovapotekarens tankeverksamhet under hela denna tid är oförändrad och att han tänker på allt och alla, bland annat vad alla skall få till julklapp. På kvällen den 16 december kommer en ytterligare försämring och man tror att slutet är nära, men natten blir ändå lugn. Den 17 december är alla samlade runt honom och på kvällen, när man säger god natt, svarar han ”Frid”. Klockan 1 på natten till den 18 december avlider han lugnt, efter att ha varit medveten in i det sista.

De närmaste dagarna ligger Hovapotekarens stoft i öppen kista i hemmet på Norrmalms Torg 4 och man går ofta in till honom. Den 22 december äger jordfästningen rum i Jakobs Kyrka. Kyrkoherde Hammarsten håller begravningstalet, och sonen Fredrik Sebardt förrättar jordfästningsritualen, och sedan förs kistan till Jakobs gravkor.

Dagen före nyårsafton far alla ut till Rösund. De första dagarna i januari 1919 är vackra och kalla och man åker skidor och skridsko. Dagen för gravsättningen, den 9 januari, serveras middag klockan halv tolv på Rösund för alla kuskarna, de är tolv stycken. Sedan far man med elva slädar till Stjärnhov, dit kistan kommit med tåg. Kistan ställs på en långsläde klädd med granris som åker först i det långa tåget av slädar till kyrkan, där klockorna ringer sista gången för Hovapotekaren. Kistan bärs till graven av hans son Carl, svärsonen Sam Clason och hans söner Sam, Edward och Eric, skraddaren Frithiof Jansson och två av gårdens folk, rättaren Johan Jansson, och Carlsson.

Prosten Lundquist, som själv kommer att avlida ett par dagar senare, håller ett tal, med särskilt tack från dem i församlingen som fått hjälp av Hovapotekaren och Josefin Begravningsdagens kväll är det middag för familj och släkt på Rösund, och dagen efter bjuds alla gårdens barn på middag.

Här lämnar vi Hovapotekaren, efter en resa med honom genom åtta decennier.

Den fjärde och sista delen av berättelsen kommer att handla om hans och Josefins barn och deras familjer. Den kommer också att i största korthet föra berättelsen fram till nutid – hur gården och släkten har utvecklats och vilka som efter Hovapotekaren och Josefin har bott och idag bor på Rösund.

Källor (i bokstavsordning efter titel)

Källförteckningen innefattar också de källor som använts för tidigare och kommande delar. De länkar till hemsidor som anges är aktuella i skrivande stund, men kan givetvis ändras med tiden.

Apotekarnes Mineralvattens Aktiebolag 1875 – 1935. Minnesskrift, Stockholm 1935, författare Ragnar Svanström och Rolf Steenhoff.

Bergmankretsen – mystiker och hovpredikanter. Jacob Wiren, 2001 (fembetygsuppsats vid teologiska institutionen, Lunds Universitet).

Bouppteckning efter Hofapotekare Carl Wilhelm Sebardt (4-5 februari 1919, Stockholms Rådhusrätt)

Brev från Sigrid Clason till Clara Clason, 1893

Brobyggaren Sigrid Göransson. Gillis Andersson, redaktör. Sandvikens Rotaryklubbar i samarbete med Sandvikens tryckeri.

Bruksandan och modernismen. Eva Vikström. Nordiska museets Förlag, 1998 (nummer 126 i Nordiska museets handlingar).

Carl XII:s död. Albert Sandklef. Carl-Fredrik Palmstierna, Nils Strömbom, Sam. Clason. Albert Bonniers Förlag, 1940

Colquhoun – Cahun – Gahn – Canonhielm – en boskillnad. Pontus Möller, Personhistorisk tidskrift, Norstedt & Söner, 1966..

Den gamla gården. Manuskript, läkaren Sam. Clason jr.

Den siste krönte kungen - Oscar II. Livrustkammarens hemsida http://lrk.lsh.se/default.asp?id=4896&ptid=&refid=4896&filename=&xmlfilename=

Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals bruk 1804-1856. Ylva Hasselberg, 1998 (nr. 198 i serien Studia Historica Upsaliensa)

Fredrik Sebardt, minnesteckning av Ivar Franzén. I: Till Hembygden. En julhälsning till församlingarna i Strängnäs Stift från Stiftsrådet (1950). Redaktörer K. Bäckgren (Prost. Ordförande, Gryt). Milton Rakner. (Kyrkoherde. Redaktör, Åker). Sigurd Håkanson (Kyrkoherde, Frustuna). Torsten Ax:son Holm (Stiftsadjunkt, Stjärnholm). Josef Lindelöw (Chefredaktör, Nyköping). Daniel Harbe (Kyrkoherde, Skagershult). *Furudals bruks historia*. Fredrik Clason. Jernkontorets Bergshistoriska Skriftserie N:r 7, 1938

. *Gahn, släktbeskrivning*. http://www.adelsvapen.com/genealogi/Gahn

Gammel-Gården/Gamla Gården – en kronologi. Sven Persson, 2008.

Gefle Manufaktur AB 1849-1949. Minnesskrift med anledning av 100-årsjubileet.

Georg Forster. *Levnadsbeskrivning* på Wikipedia (på tyska).

Gryts kyrka. Ingrid Rydefalk. Sörmlands museums förlag, 2003.

Gryts socken – Södermanlands öga. Ingrid Rydefalk, lokalt utvecklingsarbete för Nyköpings skolstyrelse. 1985

Göranssonska släktföreningens hemsida (http://www.konsuln.unicom.se/)

Henrik Gahns AB; i avsnittet Kemisk-teknisk industri i artikeln Mikro och Makro. Två nivåer i samspel. Kersti Ullenhag. Uppsala Papers in Economic History, Research report *no. 48, 2001*.

Historien om Furudals bruk, Från Rättviks kommuns hemsida (http://www.rattvik.se/furudalsbruk)

HÅLL GRYTan KOKANDE. Kulturgeografisk studie skriven av Marie-Louise Svensson. Institutionen för Turismvetenskap, 871 88 Härnösand.

Jonas Alströmer, levnadsbeskrivning på Wikipedia. http://sv.wikipedia.org/wiki/Jonas_Alstr%C3%B6mer

Ljus från Sverige. Uppfinnare, upptäckare, vetenskapsmän, industrialister. http://www.bgf.nu/lys/u/meny1.html

Handelskammarhusets (V. Trädgårdsgatan 9 i Stockholm) historia i ett nötskal. Stockholms Handelskammare.

Herremansgårdar i Södermanlands län. Ivar Schnell. Gustaf Österbergs Tryckeri AB, Nyköping, 1971

Hirudo medicinalis L (blodigeln), en blodsugare i tiden. Uppsats i farmakognosi, 2004/2005. Ann Nesterud.

Hovapotekarens minnesanteckningar (slutförda 1912; renskrivna på maskin av Gunnar Sebardt)

Intervjuer med Anders Clason.

Intervjuer med Ulf Clason

Järnriket (www.jarnriket.com)

Karin Clason, en minibiografi (Barbro Posse, 1992).

Konsuln (Kerstin Göransson-Ljungman, 1971)

Kring Oscar II:s krönings skjorta (Lena Rangström, Livrustkammaren)

Kungliga Myntkabinettets hemsida. http://www.myntkabinettet.se/

Köpmän, Bergsmän, Ämbetsmän (en beskrivning av släkten Clason) Opublicerat manuskript av Fredrik Clason, 1950

Larslunda. Ulf Clason, en beskrivning delvis byggd på en intervju med skraddaren Johan Jansson i Granliden.

Ludvig Borgströms minnen: Maj 1810, då jag intågade genom Horns tull. Från Bengt Beckmans hemsida www.bengtbeckman.com.

Mjölkdroppen – filantropi, förmynderi eller samhällsansvar? Ann-Marie Stenhammar (redaktör och huvudförfattare), Kajsa Ohrlander, Ulf Stark, Ingrid Söderlind. Carlssons förlag, 2001.

Minnesanteckningar om Rösund (Karin Clason)

Mitt Liv. Israel Holmgren, Natur och kultur 1959

Nu går språktåget. Catharina Grünbaum, Dagens Nyheter 2 mars 2006.

Nordisk Familjebok, Uggleupplagan.

Nordisk Familjebok, tredje upplagan (1923-1947)

Nybroviken. http://sv.wikipedia.org/wiki/Nybroviken

Om Gryts socken i Södermanland, första avdelningen. Avhandling, Uppsala 1857, Carl Johan Henric Lund.

Om Gryts socken i Södermanland, andra avdelningen. Avhandling, Uppsala 1857, Karl Fredrik Karlsson.

Ortnamnsregistret (http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cdweb/index.htm) Institutet för språk och folkminnen

Pehr Hedberg, lantpräst i Gryt 1764-1797. Ingrid Rydefalk, Peter Bernhardsson. Grytum förlag, 1999.

Rösund. Manuskript, Sam Clason.

Rösunds Gård och dess byggnader, en beskrivning. Manuskript, Gunnar Sebardt.

Riksarkivets website SVAR (folkräkningarna 1880, 1890 och 1900)(http://www.svar.ra.se).

Sigrid Sebardts (f. Clason) *Minnesböcker* (renskrivna på maskin av Gunnar Sebardt).

Sigrids (Göransson) *Minnesanteckningar* (Gustav Giertz). 1995)

Spelviks kyrka. Fredrik Sebardt, manuskript för tidskriften Till Hembygden 1934.

S:t Johannes kyrka i Stockholm. E. Lignell, 1932

Stjärnhovs hemsida www.stjarnhov.nu

Stjärnhovs säteri, hemsida. http://www.stjarnhovssateri.se

Stora svenskar i lärdomens och naturforskningens värld. Sten Söderberg. Gebers förlag 1960.

Sveriges Apotekshistoria, Band I., utgivet 1910-18

Svenska Läkaresällskapet, historik, på Sällskapets hemsida. http://www.svls.se/svls/248,7295.cs?cs_dirid=248

Svenska Slägtboken; Gabriel Anrep, Ivar Haeggströms Boktryckeri, 1875. Kopia (från Anders Clason) rörande släkten Sebardt, med bl a Hovapotekaren som uppgiftslämnare; handskrivna kompletteringar, förmodligen gjorda av Hovapotekaren själv.

Stockholms befolkningsutveckling 1570-1995. Cybercity. (http://www.baltictowns.com/cybcity/stad/stockholm/befolkning.htm)

Svenskt Biografiskt Handlexikon 1906.

Sörmlands karta genom fem sekler. Olov Lönnqvist. Sörmländska handlingar nr 29, Österbergs tryckeri, Nyköping, 1973.

Till Hembygden, en julhälsning till församlingarna i Strängnäs Stift från Stiftsrådet. 45:e årgången, 1948

Tersmeden, släktbeskrivning. www.tersmeden.se.

Vattenvägen från Jarlaplan till Nybroviken. Monica Fredriksson. Stockholmskällan, Stockholms Stadsmuseum.

Wilhelm Clasons minnesanteckningar (från Anders Clason)

Ånhammars såg, hemsida. (www.novator.se/bioenergy/BE0003/s8-9.pdf)

Om Hovapotekaren och hans tid

*människor, miljöer och händelser
från 1800-tal och tidigt 1900-tal*

Syskonen Sebardt 1890.

Från vänster:

Elin med Sam Clason,

Wilhelm, Elisabeth,

Carl, Fredrik

Fjärde delen

*Om hur det gick för hans och Josefins barn
och
en historik om släkten Clason
och dess länkar till släkten Gahn*

Förord

I den föregående delen av skriftserien om Hovapotekaren och hans tid berättades om hans livsgärning i de många olika roller han hade, och om livet på Rösund under det tidiga 1900-talet.

Denna fjärde och sista del av skriftserien handlar om Hovapotekarens och Josefins barn och vad det blev av dem. Den inkluderar också en historik om släkten Clason.

Tyngdpunkten läggs på läkaren Carl Sebardt, eftersom det blev han och hans efterkommande som kom att överta ansvaret för Rösund.

En tacksamhetens tanke går till de personer i de föregående generationerna, som skapat förutsättningar för de här skrifterna. Gunnar Sebardt har med stor möda renskrivit Hovapotekarens minnesanteckningar och Sigrid Sebardts Minnesböcker som är de viktigaste källorna till kunskap om Hovapotekaren och hans familj. Karin (Kajsa) Clason har i sina minnesanteckningar, och i en intervju utförd av Barbro Posse givit värdefulla tidsbilder av släkten Clasons liv. Läkaren Fredrik Clason har genom sin stora krönika om släkterna Clason och Gahn givit oss ovärderliga inblickar i dessa släkters historia.

Och naturligtvis går en tacksamhetens tanke också till Hovapotekaren själv, för att han genom köpet av gården skapade unika möjligheter för kommande generationer, och för att han efterlämnade det värdefulla tidsdokument som gjort den här skriften möjlig.

Liksom tidigare vill jag också uttrycka en stor tacksamhet till de många som med dokument, bilder och på annat sätt varit till stor hjälp. Ett särskilt tack går till Barbro Posse, Peter Björkman, Anders Clason och Ulf Clason, som läst manuskriptet och kommit med många värdefulla synpunkter.

Rösund Källarbacken i december 2011

Bengt S Nilsson
Ingift

Edward och Clara Clason med barn och barnbarn på Rösunds veranda vid guldröllopet 1912

Inledning - översikt

Hovapotekaren och Josefin fick sex barn: Wilhelm, Elisabet, Elin, Carl, Fredrik och Erik. Den yngste, Erik, havled vid tre års ålder. Wilhelm blev rådman i Stockholm och gifte sig med Elsa Waldenström. Äktenskapet blev barnlöst. Elisabet gifte sig aldrig, utan ägnade livet åt sitt yrke som barnmorska och att ta hand om sin mor efter faderns bortgång. Fredrik blev präst och verkade på flera platser i Sverige och i Berlin. Han gifte sig med Karin Sondén; även detta äktenskap blev barnlöst. Carl och Elin gifte sig med två syskon – Sigrid och Sam(uel) som båda var barn till Edward Clason i hans äktenskap med Clara Ulff. Därför inleds den här historiken om Hovapotekaren och Josefins barn med en beskrivning av släkten Clason, och dess länk till släkten Gahn.

Om släkterna Clason och Gahn och Furudals bruk

Edward Clason var son till Isaac Gustaf Clason II i hans äktenskap med Henrica Gahn. På faderns sida finns det fyra kända släktled före honom, på moderns åtminstone fyra före henne. Dessutom finns det inom släkten Gahn ett antal intressanta personer som i och för sig inte ligger i ”släktlinjen”, men som ändå är värda att uppmärksamma.

Som hjälp att förstå de relativt komplicerade släktförhållandena finns en förenklad släkttavla över släkterna Clason och Gahn på sidan 9.

JOHAN CLASON - EN FRAMSTÅENDE HANDELSMAN I STOCKHOLM

Den förste med säkerhet kände anfadern till släkten Clason är Johan Clason, som föds 1667, troligen i Forsmark där släkten sannolikt har sina rötter bland vallonsmeder. Hans far kan ha varit en man som gick under namnet Claes Fark, masmäster (den som ansvarar för masugnen). Johan Clason blir så småningom en mycket framgångsrik handelsman och fastighetsägare i Stockholm, i folkmun kallad ”Sillkungen”, på grund av hans omfattande handel med fisk. Hans verksamhet utvecklas så småningom till något som kan kallas ett handelshus. 1719 köper han Graninge Bruk, som utvecklas till Graningeeverken. Några år senare köper han ett skeppsvarv på Blasiholmen och blir därmed en av Stockholms största skeppsredare. Detta blir till fördel också för frakterna till och från Graninge.

Johan Clason äger i olika perioder flera fastigheter på Stadsholmen (nuvarande Gamla Stan), och brukar räknas till den s.k. Skeppsbroadeln. Han låter 1744 uppföra ett trevåningspalats vid Skeppsbron, som senare av hans son Isaac säljs till grosshandlaren Christian Hebbe d.y.; huset kommer då att kallas Clason-Hebbeska huset. Dess sista ägare blir, under senare delen av 1800-talet, Svenska Akademien. Där bor då

dess ryktbare ständige sekreterare, Carl-David af Wirsén. Huset rivs 1909 för att lämna plats åt en ny affärsbyggnad.

Johan Clason startar 1711 ett handelshus i London tillsammans med Jonas Alström (senare adlad Alströmer), som senare gifter sig med Johans dotter Margareta. Alströmer, som är en av den tidiga industrialismens föregångsmän i Sverige, skapar stora tygfabriker i Alingsås, som vid verksamhetens höjdpunkt sysselsätter flera tusen personer. Numera är han mest känd för att ha varit den som uppmuntrade etableringen av potatisodling i stor skala i Sverige. En del av Alströmers import av potatis lagras i Johans källarvalv vid Brunnsgränd i Gamla Stan..

Johan skaffar sig också en malmgård (dåtidens fritidshus för välbärgade borgare) på Ladugårdslandet. Den låg mellan nuvarande Brahegatan och Grev Turegatan. I samband med detta bidrar han till inredningen i den nybyggda Hedvig Eleonora kyrka (invigd 1737), genom att donera altaret (byggt av slottsbyggmästaren Georg Fröman) till kyrkan samma år som han dör, år 1747.

”Det gyldene altaret”
i Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm

Johan Clason gifter sig 1703 med den 20 år yngre Anna Marlier och de får tillsammans tio barn, av vilka sju överlever föräldrarna. Sonen Isaac är den som för släkten vidare till dem som beskrivs i denna skrift. Johan Clason avlider 1747 och är begravd i en murad grav i Jacobs kyrka.

ISAAC CLASON

Isaac Clason föds 1710 och får ett dramatiskt liv. Han går till att börja med i faderns fotspår, som handelsman, fastighetsägare och redare. Under en tid är han delägare i Ostindiska Kompaniet. Periodvis har han ett nära samarbete med den framgångsrike svågern Jonas Alströmer. Han kommer med tiden att engagera sig i politiken och blir en framstående medlem av det konservativa och krigsvänliga parti, som kallas Hattarna.

Isaac Clason sitter i riksdagen som representant för Stockholm vid riksdagarna 1755-56 och 1760-62. Vid denna tid har han, liksom många andra, stora svårigheter med affärsverksamheten. Till detta bidrar

Clason-Hebbeska huset vid Skeppsbron i Stockholm
foto från 1890-talet

att den svenska valutan blivit allt svagare. Isaac engagerar sig i ett försök att avhjälpa detta genom inrättandet av ett s.k. växlingskontor, som med artificiella medel försöker hålla valutakursen uppe, ett försök som misslyckas. Efter ett politiskt maktskifte 1765 blir han och andra som engagerat sig i växlingskontoret utsatta för allvarliga anklagelser om att de skott sig själva på kontorets verksamhet, och till slut blir det så illa att han 1766 måste gå i landsflykt. Efter att Hattarna återfått makten 1769 kan han dock återvända till landet, men större delen av hans tillgångar är försvunna. Han lever under sina sista år ett stilla liv och när han dör 1772 räcker tillgångarna i boet inte till för att täcka skulderna.

Isaac gifter sig 1740 med Sara Magdalena Wittfoth (1722-1793), som är dotter till en handelsman i Örebro, som flytt från Åbo under ”den stora ofredens år” (i början av 1700-talet då Finland utsattes för brutala angrepp från Ryssland). Enligt vissa källor var Sara Wittfoth ättling i rakt nedstigande led till Martin Luther, en uppgift som man bör ta med en nypa salt. De får fyra barn, av vilka Isaac Gustaf (1748-1804) är den som vi följer vidare.

ISAAC GUSTAF CLASON I.

Om Isaac Gustaf Clason I. har källorna ganska lite att säga. Av ett brev till Jonas Alströmers son Patrik år 1776 framgår att man har det knapert i hemmet – Isaac Gustaf ber om ekonomiskt bistånd för sin mors räkning. Helt överraskande meddelar han i samma brev att han köpt Furudals bruk i Rättviks socken i Dalarna för ett betydande belopp; hur köpet finansierades är okänt.

Furudals bruk hade anlagts 1709 av kaptenen Birger Elfving. Avsikten var att tillverka kanoner men tekniska och

Furudals bruk 1797

ekonomiska problem gjorde att någon lyckad vapentillverkning aldrig kom till stånd.

Det finns ganska knapphändig information om affärsverksamheten under Isac Gustaf Clason I:s tid, fränsett att man har stora problem med råvaruförsörjningen (malm och kol), och att de ekonomiska resultaten är ganska dåliga.

Isaac Gustaf gifter sig 1780 med Christina Emerentia Sunn (1755-1787), dotter till dykerikommissarien Peter Sunn i Helsingfors och hans maka Anna Elisabeth Hahr. De får bara ett barn, sonen Isaac Gustaf, som föds 1781. Christina dör sex år senare och maken gifter om sig med Gustava Amalia Wetterstedt (1751-1826) efter tolv år; de får inga barn tillsammans.

ISAAC GUSTAF CLASON II OCH EN BLOMSTRINGSPERIOD FÖR FURUDALS BRUK

När Isaac Gustaf Clason II efter faderns död övertar Furudals bruk 1804 börjar en storhetstid. Man lägger nu om tillverkningen och inriktar den främst på kätting, vilket leder till stora kommersiella framgångar. Bruket levererar bland annat kättingar till de flesta av fartygen i den svenska flottan.

Isaac Gustaf Clason II

År 1856 är 110 personer anställda, men 1450 personer finns på avlöningslistan. Förmodligen utgör merparten av dessa tillfällighetsanställda från trakten omkring Furudal. Furudal vid den tiden har blivit föremål för en doktorsavhandling: *Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals bruk 1804-1856*. Ylva Hasselberg, Uppsala 1998. Den viktigaste slutsatsen av avhandlingen är att Isaac Gustafs framgång inte bara byggde på hans tekniska kunskaper och entreprenörsegenskaper utan lika mycket på hans förmåga att bygga omfattande och komplexa sociala och ekonomiska nätverk och utnyttja dessa för företagets och sitt eget bästa.

Isaac Gustaf II gifter sig 1807 med Margareta (Greta) Gahn, dotter till Johan Gottlieb Gahn (1745-1818). I äktenskapet föds två barn, Isaac Gustaf III (f. 1808) och Maria Gustava (f. 1810). Greta dör 1813, och dottern Maria Gustava dör endast två månader efter moderns död. Isaac Gustaf låter bygga en grav för dem längst ut på den vackra Kyrkudden i Oresjön. Först diskuterar han med skulptören Sergel om att göra ett gravmonument av porfyr, men till sist byggs en gravkammare under jorden och på den, som

gravvård, en sarkofag av Furudalsjárn, som fortfarande finns kvar.

Efter Gretas och dotterns död lever Isaac Gustaf på Furudal med den lille sonen i sju år. 1820 gifter han om sig med en kusin till Greta, Henrica Gahn (1796-1872), som är dotter till läkaren Henric Gahn och Eva Svedenstjerna. De får åtta barn, av vilka ett är Edward, sedermera anatomiprofessor i Uppsala och far till Sigrid och Sam(uel) Clason.

Efter Isaac Gustaf II:s död 1856 leds bruket främst av sonen Wolther. Brukskonjunkturerna blir dock allt sämre och bruket övergår till andra ägare 1862, för att slutgiltigt läggas ned år 1883. Henrica flyttar efter försäljningen av Furudal till Wikmanshyttan, där hon avlider 1872.

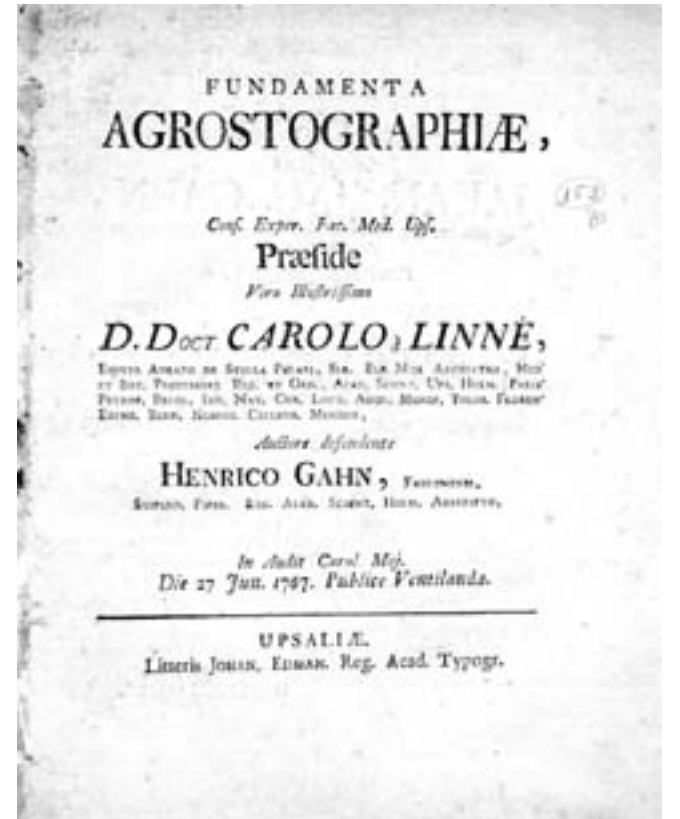
Isaac Gustaf III ligger inte i den släktlinje som vi sysslar med, men är ändå värd att nämna på grund av hans framstående son, Isaac Gustaf (1856-1930) som blir den av släkten Clason som avsatt de tydligaste avtrycken i Sverige, genom sin gärning som arkitekt. Förutom många privathem är hans viktigaste skapelser Nordiska Museet, Hallwylska palatset, Östermalms saluhall, Timmermansorden, två hus på Strandvägen (Bünsowska huset Strandvägen 29-33 och Rosenska palatset Strandvägen 55), Rådhuset i Norrköping och Skånska Hypoteksföreningens bankpalats i Lund.

Östermalms Saluhall är en av de mera framträdande byggnaderna i Stockholms stadsbild, och är ett av de snabbaste byggen som gjorts i Stockholm. På våren 1888 bildar tre bankdirektörer ”Östermalms Saluhallar AB”. Uppdraget att rita hallen går till två ungdomar, arkitekten Isak Gustaf Clason och konstruktören Kasper Salin. Det blir en djärv och nydanande konstruktion med murar av tegel och en takkonstruktion i gjutjärn av kontinentalt snitt. Bygglovsansökan lämnas in den 13 mars och godkänns tre dagar senare. Grunden läggs under juni, taklagsfesten hålls den 29 september och hallen invigs den 30 november, i närvaro av bland andra Oscar II. I början går det trögt med uthyrningen av de 153 stånden i hallen, men sedan Stockholms Stad köpt hallen och infört ett förbud mot den livliga torghandeln på torget utanför blir det bättre fart.

På 1960-talet kommer det fram ett förslag att riva hallen för att få bättre utrymme för trafik och parkering. ”Lyckligtvis kvävdes detta nidingsdåd i sin linda”, som det står på hallens hemsida och Östermalms hallen för fortfarande en blomstrande tillvaro.

HENRIC GAHN – LINNÉ-LÄRJUNGE OCH PRIVATLÄKARE RUNT ÅR 1800

Isaac Gustaf Clason II:s andra hustru, Henrica, som blev mor till Edward Clason, var dotter (det yngsta av fem barn) till läkaren Henric Gahn, i hans äktenskap med Eva Catharina Svedenstjerna. Henric och Eva Catharina var alltså morföräldrar till Edward Clason. Henric föds 1747 i Falun som son till Hans Jacob Gahn och Anna Maria Schulzen. Han går i gymnasium i Västerås och kommer så till Uppsala för medicinstudier. Under dessa har han en tid nära kontakt med Carl von Linné (som var god vän till hans far) och tillbringar en stor del av sommaren 1766 hos Linné på Hammarby. Där utarbetar han under Linnés ledning sin avhandling *Fundamenta Agrostographiae*, som behandlar beskrivningar av gräs.

Titelsidan till Henrik Gahns avhandling från 1767

Östermalms Saluhall, interiör 1889
Oljemålning Lotten Rönquist. Stockholms Stadsmuseum

Henric Gahn fortsätter sina studier i Stockholm och avlägger sin medicine licentiatexamen 1770. Efter examen ger han sig, på tidens sätt, ut på en flerårig studieresa, som för honom till Tyskland, Frankrike, Skottland och England. När han kommer hem blir han erbjuden att delta i kapten Cooks andra jordenruntresa, vilket han dock tackar nej till, något som skall ha gjort Linné mycket missnöjd. Gahn fortsätter i stället sina medicinska studier. En som följer med på Cook-expeditionen 1772-1775 är Georg Forster och han uppkallar senare ett släkte av gräsliknande växter, som finns i bl a Australien och Nya Zeeland, efter Gahn – släktet Gahnia.

Gahnia Sieberana

Varför Forster gjorde detta vet vi inte; kanske hade det något med inriktningen på Gahns avhandling att göra. Forster skriver senare den stora och märkliga reseberättelsen *A voyage around the world* från Cook-expeditionen och han har också efterlämnat en berömd samling teckningar av djur, växter och människor från de många öar i Söderhavet som expeditionen besökte.

Henric Gahn

Under sin utlandsresa har Henric Gahn 1772 blivit utnämnd till medicine doktor i Uppsala, och i sin frånvaro promoverats av Linné. Han har också blivit utnämnd till förste amiralitetsläkare, och arbetar senare för att förbättra standarden på sjukvården inom flottan. För att underlätta detta blir han 1772 också utnämnd till assessor, en ganska hög administrativ befattning, inom Collegium Medicum, en föregångare till Socialstyrelsen. Han är intresserad av folkhälsofrågor och blir en av föregångsmännen vid införandet av smittkoppsvaccinationen - han utför själv den första vaccinationen i Stockholm, år 1801. Smittkoppor var vid den tiden en vanlig och fruktad sjuk-

dom, och vaccinationen innebar ett radikalt steg framåt för att förebygga sjukdomen.

Med tiden kommer Henric Gahn dock att ägna större delen av sin tid åt en omfattande privatpraktik, och tycks ha varit en mycket populär överklassläkare. Flera av behandlingsmetoderna är de för tiden vanliga – laxering, varma och kalla bad, och åderlåtning (uttappning av blod; ibland används blodiglar). Han uppfinner flera egna mediciner, t ex Gahns bröstpill och Gahns bröstpulver. De var likartade mediciner som innehöll opium, vilket är ett utmärkt hostdämpande medel även om det har en del icke önskade effekter. Han blir tillsammans med bland andra Jöns Jacob Berzelius en av de sju grundarna av Svenska Läkaresällskapet, en institution som fortfarande spelar en viktig roll i det medicinska samhället, bl a genom att anordna den årligen återkommande Medicinska Riksstämman.

GRUNDANDET AV SVENSKA LÄKARESÄLLSKAPET

I början av 1800-talet hade Gustaf IV Adolf infört stränga bestämmelser om litteraturimport – han var orolig för att den franska revolutionens idéer skulle tränga in i landet. Den enda litteratur man hade tillstånd att importera var drottningens franska modejournal. Två framsynta läkare, Jöns Jacob Berzelius och Erik Gadelius, ville bilda ett läsesällskap för läkare, för att förbättra utbildningsstandarden. De ansökte om tillstånd till detta år 1802, men fick avslag. Man utvidgade dock kretsen av läkare till sju (en av dem var Henric Gahn) och ansökte på nytt år 1807. Denna gång erhöles det önskade tillståndet, möjligen på grund av att den som i praktiken hanterade frågan, hovkanslern Christoffer Boislus Zibet, nyligen genomgått en framgångsrik operation för en urinvägsfistel, utförd av en av de sju sökande, kirurgen Carl Fredrik von Schulzenheim..

Henric Gahn tycks ha haft det väl ställt. Året före sitt giftermål med Eva Catharina Swedenstjerna 1778, köper han fastigheten Västra Trädgårdsgatan 9 i Stockholm, ett hus i fyra våningar.

Henrik Gahns bostad
numera Handelskammerhuset

Fastigheten hade tidigare ägts av en av Sveriges mest framstående läkare och vetenskapsmän genom tiderna, Urban Hjärne, och flera av Hjärnes efterlevande bor kvar till 1830. I början av 1900-talet bor arkitekten till Stadshuset Ragnar Östberg, i huset. Det köps senare av Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, som donerar det till Stockholms Handelskammare, som fortfarande finns kvar i fastigheten.

År 1792 köper Gahn också grannhuset söderut, dvs hörnhuset mot

Jakobsgatan. Kvarteret är detsamma där Hovapotekaren senare kommer att ha sitt apotek och en av sina första bostäder, i hörnet mellan Jakobsgatan och Regeringsgatan. När Gahn flyttar över till det nyinköpta huset flyttar också hans svärmor (Eva Swedenstjerna) och hennes mor och dotter in. I huset bor också skalden Johan Henrik Kellgren, som nu ligger begravd på Jacobs lilla kyrkogård med en minnestavla uppsatt i kyrkmuren. I hemmet förekommer ett stort och glatt familjeumgänge, men också många tillställningar med representanter för den tidens samhällselit. Henric Gahn avlider 1816 och ligger begravd på Solna kyrkogård.

VETENSKAP, KOPPAR OCH TVÅL – OM JOHAN GOTTLIEB GAHN OCH HANS SONSON HENRIK

Henric Gahns äldre bror (Edward Clasons morfars bror), Johan Gottlieb Gahn, föds 1745 i Falun, och förefaller att ha varit något av en renässansmänniska.

Efter att ha bedrivit studier för Linné kommer han under en tid att arbeta hos kemiprofessorn i Uppsala, Torbern Bergman. Han möter tidigt Carl Wilhelm Scheele, som då arbetar på apotek, och inser snabbt hans begåvning. Detta leder till att Scheele kommer att arbeta tillsammans med Bergman och Gahn. Scheele blir med tiden en av Sveriges främsta kemister, som bland annat upptäcker grundämnet syre (sannolikt några år före engelsmannen Priestley, även om denne var den förste som publicerade upptäckten).

Trots att en akademisk karriär ligger öppen framför honom, väljer Gahn att återvända till Falun när han får ett uppdrag från Bergscollegium att reformera koppartillverkningen vid Falu gruva. Hans verksamhet där blir en blandning av vetenskap och praktik. Han bygger upp ett kemiskt laboratorium och har under flera år många och långa besök av Jöns Jacob Berzelius, en av Sveriges största vetenskapsmän genom tiderna, och den jämte Linné mest internationellt kände. Berzelius arbetar i laboratoriet tillsammans med Gahn, och tycks ha sett honom som en lärare. I ett brev till Gahn efter ett av de många besöken skriver Berzelius bland annat "... tackar för all god undervisning och alla nyttiga lärdomar". Gahn identifierar ett nytt och viktigt grundämne, mangan, som fått stor betydelse bland annat som legeringsmetall i stålproduktion. Ett mineral, som innehåller zink och aluminium har uppkallats efter honom – Gahnit.

Gahn genomför en omfattande upprustning och rationalisering av produktionen av koppar och restprodukter i

Falun. Bland annat är det han som startar tillverkning av Falu rödfärg i industriell skala. Sten Söderberg skriver i sin bok *Stora Svenskar om Gahn: "Han var inte bara vetenskapsman utan kanske i första hand en industrins och näringslivets omgestaltare och genombrottsman."*

Utöver sin vetenskapliga och tekniska verksamhet ägnar sig Gahn också åt politik, han blir riksdagsman i två omgångar, och medlem av det utskott som utarbetar den nya regeringsformen år 1809. Sten Söderberg skriver: "... som hatade av enväldet utan att därför gilla ett överdrivet mångvälde kom han att spela en stor roll vid utformandet av vår nu gällande grundlag."

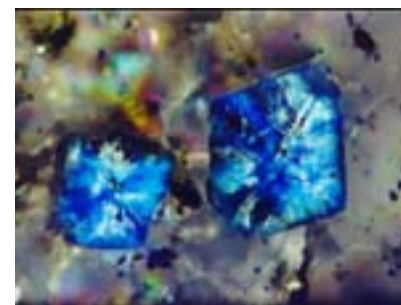
Johan Gottlieb Gahn gifter sig med Anna Maria Bergström, som kommer från en stor släkt med rötter i Sala. De får tre barn Johan Henrik (f. 1775), Maria (f. 1789) och

Margareta (Greta, f. cirka 1786), som kommer att gifta sig med Isaac Gustaf Clason II på Furudal och bli mor till Isaac Gustaf Clason III. Det Gahnska hemmet i Falun är en öppen och glad mötesplats både för släkt och vänner, bland andra den blivande psalmdiktaren och biskopen Johan Olof Wallin och landshövdingen Hans Järta, som är sekreterare i konstitutionsutskottet när man utarbetar 1809 års regeringsform. Gahn är också bildad i poesi och roar ibland familjen med uppläsning av dikter av Kellgren, Franzén och Lenngren.

Anna Maria avlider 1815 och Johan Gottlieb följer henne 1818. Hans gård och laboratorerna övertas efter hans död av den nyskapade Falu Bergsskola.

Johan Gottliebs son Johan Henrik (1775-1834) kallas av eftervärlden

"Svavel-Gahn", eftersom han var intresserad av kemiskt arbete, uppenbarligen inspirerad av sin far. Hans son Henrik (1820-1874) blir den i släkten Gahn som, utöver Johan Gottlieb, satt de mest synliga avtrycken i svensk företagshistoria. Han blir inspirerad av Louis Pasteurs grundläggande rön inom bakteriologin – kunskapen att smitta och förruttnelse bärs av bakterier – och utvecklar därför två preparat, ett desinficeringsmedel och ett konserveringsmedel, som får namnen aseptin och amykos. Han tar patent på tillverkningsprocesserna och etablerar 1867 Upsala Tekniska Fabrik, som så småningom blir Uppsalas första aktiebolag. Inte förrän 1911, långt efter hans död, får företaget namn efter grundaren Henrik Gahn. Framgångarna med de ursprungliga produkterna blev måttliga, men senare utvecklas en blomstrande verksamhet där tvålar och andra kemisk-tekniska produkter har stora framgångar.

Johan Gottlieb Gahn
1745-1818

Gahnitkristaller

Gahns tvålar var ett begrepp i Sverige under många år, men också hårvatten (bl a Watzins Keratin, utvecklat av frisören Watz i Odensala), rakkräm, parfym och möbelpolityr blir stora produkter.

På 1960-talet köps företaget upp av Barnängen.

Tvålförpackningar från Gahns
Upplandsmuseet

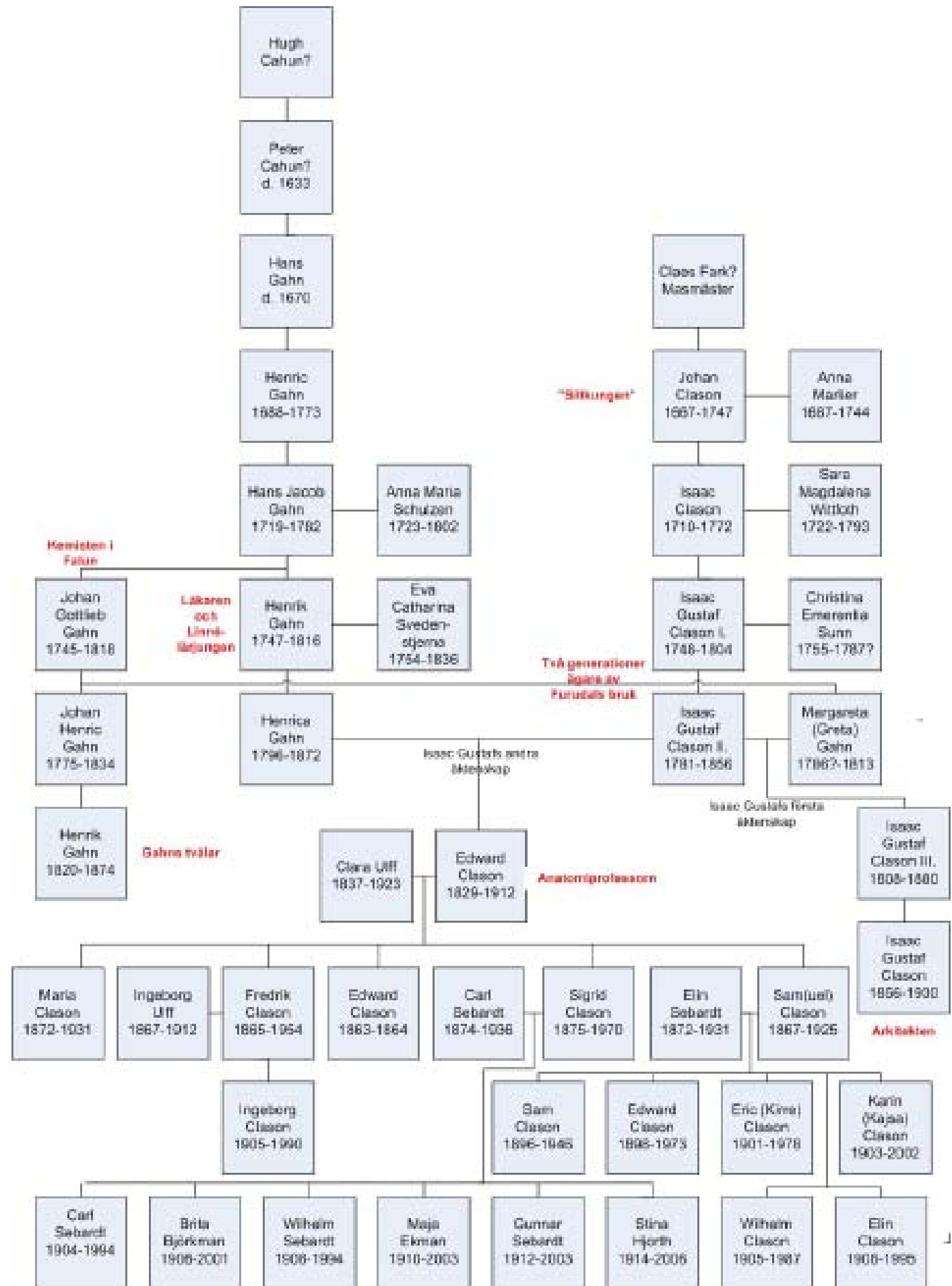

Dekanhuset i Uppsala

Edward tar studenten våren 1847 och påbörjar sina medicinstudier på hösten samma år. Mamman Henrica skriver till honom (för oss språkligt krångliga meningar, men fulla av djup innebörd): *"Din morfar (alltså läkaren Henric Gahn) ville aldrig att någon av hans söner skulle bli läkare ty, sade han, min största sorg vore om han bleve en charlatan. Modershjärtat ..... hoppar av glädje att kanske få uppleva den tid att vara stolt över sonen, liksom dottern (alltså Henrica själv) aldrig upphör att vara det i minnet av den oförgätlige fadern, som var en läkare, som få varit det."*

Under sina medicinstudier tar Edward framför allt intryck av medicinprofessorn Israel Hwasser (1790-1860), som av litteraturen att döma var mer inriktad på naturfilosofiskt tänkande, delvis av rätt bisarr typ, än på praktisk medicin. Edward gör kliniska tjänstgöringar bland annat vid Garnisonssjukhuset (ett militärsjukhus) i Stockholm, i Gävle under en koleraepidemi 1853, och som fattigläkare vid Sättra Brunn. Under en kort period överväger han att lämna medicinen och återvända till bruket Furudal, där det är svåra tider, men hans slutgiltiga val av bana blir medicinen, och speciellt anatomin. Han disputerar 1861 på en avhandling *"Om ryggradskrökningarnas aetologi (orsak)"*

Under sin studietid träffar han Clara Ulff, dotter till Otto Friedrich Ulff, brukspatron på Wikmanshyttan, och Louise Geijer. Louise tillhör den s.k. Krokstadgrenen av den stora släkten Geijer, hennes far var Bengt Reinhold Geijer som blev ägare till Rörstrands porslinsfabrik från 1797. Edward och Clara gifter sig 1862 vid Siljansfors (inte långt från Mora). År 1882 kallas Edward till professuren i anatomi vid Uppsala Universitet, en tjänst som han sedan uppehåller till sin pensionering 1897. Vid den här tiden är anatomi ett utpräglat praktiskt ämne, och dissektioner av döda kroppar intar en central del i undervisningen. Omständigheterna kan te sig motbjudande för en nutida människa, men sågs som helt normala vid den tiden. En av Edward Clasons elever, Israel Holmgren (1871-1961) som så småningom blev en av Sveriges mera framstående medicinprofessorer, vid Serafimerlasarettet, ger i

Förenklad släkttavla över släkterna Clason och Gahn
och länkarna till släkten Sebardt

sina memoarer (som han skriver vid 85 års ålder) en livfull beskrivning av hur det kunde gå till i dissektionssalen i Uppsala: ”*Livet på anatomisalen var mycket trevligt. Vi började för det mesta vid ½ 6 eller 6-tiden på morgonen. .... Stanken var kraftig. Liken var preparerade på något sätt för att inte ruttna för fort, men .... kunde för-ruttnelsen bli ganska besvärande. Mitt på ena långväggen stod på en konsol en prakturna fylld av snus. En donation säkrade medel för att ständigt hålla den fylld.*” (snusandet var ett vanligt sätt att dämpa de obehagliga dofterna i anatomisalen).

Under sin tid som anatomiprofessor är Edward Clason en respekterad och beundrad lärare. Han spelar också en viktig roll för Uppsala universitet i flera avseenden, bland annat i den tidvis bittra striden mellan universitetet och Karolinska Institutet. Han är inspektor för V-Dala nation i femton år.

På sin 75-årsdag uppvaktas han av tidigare kolleger och lärjungar, som samlat in ett stort belopp till en gåva. Tan-

Olof Rudbeck d.ä.
Porträttbyst av Carl Eldh, 1910

ken är att pengarna skall användas till en byst av Edward Clason, men han avvisar tanken. Enligt hans åsikt är den ende som förtjänar att få en byst uppställd utanför universitetshuset Olof Rudbeck d.ä. Bysten som utförs av Carl Eldh blir färdig 1910, och nederst på sockeln står: *Edward Clason donavit.* (Edward Clason skänkte). På 75-årsdagen får han också en kråsnål i guld, formad som en speciell typ av cell

i hornhinnan, som han upptäckt 1869 (nu i Ulf Clasons ägo).

Edward Clason och hans hustru Clara var varmt religiösa och religionen spelar en stor roll i deras korrespondens. Även i Edwards undervisning spelar religiösa tankar en stor roll. Dissektionerna på Anatomicum inleds ofta med psalmsång och bön.

I början av äktenskapet bor familjen på flera olika adresser i Uppsala. men 1872 köper de ett hus vid Övre Slottsgatan, där ett postkontor tidigare legat och där flyttar de in i september 1873, efter omfattande om- och tillbyggnader. Huset hade byggts 1699 efter ritningar av Olof Rudbeck d.ä., till landskansli. Med tanke på brandrisken i dåtida städer hade huset byggts på en höjd, avskild från stadsbebyggelsen.

Detta blir Clasongården, där Edward och Clara bor resten av sina liv, och där sedan deras son Fredrik och senare hans dotter Ingeborg kommer att bo, fram till mitten av 1960-talet, då byggnaden säljs till universitetet. Un-

der 1950- och 60-talen blir Clasongården studentbostad för flera medlemmar av släkten, bland andra Ulf Clason, Ulf Ekman, Elin Clason, Ann Clason och Barbro Posse. Numera kallas den Clasonska gården och inrymmer bl a konferenslokaler.

Clasongården i Uppsala, vykort 1950-tal

Olof Rudbeck d.ä. (1630-1702), som beundrades av Edward Clason, får nog kallas ett universalgeni – bland de främsta i den svenska historien. Redan som ung gjorde han det som ibland kallats den första stora vetenskapliga upptäckten i Sverige – upptäckten av lymfsystemet. Den följdes senare upp med ytterligare viktiga undersökningar om cirkulationssystemet. Han blev professor i medicin i Uppsala, med särskild inriktning på anatomi. För att kunna genomföra en modern undervisning i ämnet konstruerade han och lät uppföra den anatomiska teatern, ovanpå Gustavianum.

Rudbeck blev också tidigt intresserad av botanik och skapade, delvis med hjälp av fröer som han fört hem från Holland, Sveriges första botaniska trädgård. Den hade i slutet av 1600-talet mer än 1 800 arter representerade och kom att spela en viktig roll i botanikundervisningen.

Han var också kunnig i många naturvetenskaper och undervisade i t. ex, kemi, fysik, matematik, astronomi, byggnadskonst och artilleriväsen. Han lät uppföra ett manufakturhus i Uppsala, där ett vattenhjul drev 20 olika maskiner, t ex en papperskvarn, en kopparhammare och en stampkvarn.

Olof Rudbeck hade också ett starkt musikintresse, och en stark basröst. Han anges ha grundat Akademiska kapellet, han lät restaurera domkyrkoorgeln, och han komponerade musik till solenna tillfällen, t. ex. Axel Oxenstiernas begravning och Karl XII:s kröning.

Idag är Olof Rudbeck kanske mest känd för sitt stora och egenartade litterära verk Atlantica. Huvudtemat i Atlantican är att sagolandet Atlantis, som ursprungligen beskrevs av Platon, i själva verket var Sverige. Atlantican speglar förmodligen den svenska självbilden under stormaktstiden, men det har också hävdats att den i själva verket var menad som ett skämt för att underhålla adelsmän och andra.

Edward och Clara får fem barn. Det första, sonen Edward (född 1863), dör bara ett år gammal. Samuel (f. 1867) och Sigrid (f. 1875), som båda kommer att gifta sig med barn till hovapotekaren, återkommer vi till. Fredrik Clason (1865-1954) blir skolläkare och privatpraktiserande läkare i Uppsala, och skriver historiska arbeten om släkten Clason och Furudal (se källförteckningen). Han gifter sig med Ingeborg Ulff, en brorsdotter till Clara och de får tillsammans en dotter, Ingeborg (1905-1990), som blir den sista i släkten Clason som bor i Clasongården. Edwards och Claras dotter Maria Clason (1872-1931) lever hela sitt liv ogift, i Clasongården.

Ett guldbräöllop

Edward och Clara firar guldbräöllop 1912. Fredrik Clason berättar: ”*Föga hugade för en större fest i sitt hem, blevo de med sedvanlig och oemotståndlig hjärtlighet av Herrn och Frun till Rösund, Wilhelm och Josefina Sebardt, inbjudna att fira festen i deras för sådan högtid synnerligen ägnade sommarhem. De läto sig övertala. Förberedelserna de vanliga: äreportar, girlander, verser. Bröllopsdagens morgon tidigt samlades de unga utanför brudparets dörr och sjöngo Sv.Ps. 425: 1, 6 samt 424: 5, 6.*” (1819 års psalmbok).

Psalm 425, Mel: Den blomstertid nu kommer	Psalm 424: 5, 6 (Den signade dag .....)
Min Gud och fader käre Mitt hjärta prise dig Och ödmjuk tack dig bäre, Som vakar över mig. Du har ock mig av nåde I natt bevarat väl Och frälsat från all våde Ditt barn till kropp och själ.	Men såsom en fågel mot himmelens höjd Sig lyfter på lediga vingar, Hen lofvar sin Gud, är glad och förnöjd, När han öfver jorden sig svingar, Så lyfter sig själen i hjertelig fröjd Till himlen med lovsång och böner.
Lär mig min dag fullända Ditt namn, o Gud! till pris, Och tro, hvad hälst må hända, Att du är god och vis. Du värdes hos mig vara I allt mitt lefnadslopp, Och, när jag hän skall fara, Tag själen till dig opp.	Ack! låter oss lofva och bedja vår Gud, när stunderna växla och skrida; Så skole vi stärkas att hålla hans bud Och vaka och tåligen lida. Ja, låter oss verka med allvar och flit, Så länge oss dagen förunnas.

De gamla befunnos färdigklädda och hälsades. Efter frukost i den festligt prydda matsalen var allmän morgonbön, då fru Sebardt spelade och Edw. Clason läste. Beträktelsen och psalmerna handlade om tacksamhet. På f.m. föredrogs dagens nummer av den välkända tidningen Rösunds Posten Allehanda, gårdens krönika sedan åtskilliga år, mest skriven på vers.

I processionen till middagen företräddes brudparet av fyra par barnbarn. Bland talen var ett av Fredrik, som gav en överblick över de femtio åren; sedan kom fina verser av Sam och en bordsvisa av Sigrid.”

Edward och Clara Clason framför Rösunds veranda vid guldbräöllopet

På hösten samma år som guldbräöllopet får Edward en luftvägsinfektion, som utvecklas till en lunginflammation som ändrar hans liv i oktober. Clara överlever honom med drygt tio år. Under sina sista år har hon stor glädje av sina gamla sångböcker, bland andra den kända frikyrkliga ”Moses och Lamsens Visor”. Hon brukar skriva av verser och sända till släkt och vänner till födelsedagar eller när hon känner att de behöver stöd eller uppmuntran. De blir kända som ”Claras verser”. Hösten 1922, några veckor före sin död skriver hon från Clasongården i Uppsala till dottern Sigrid Sebardt: ”*Här har varit så vackert med de rodande eller gullgula löfven, som sväfvade omkring en både här och på kyrkogården, och Wallins ord stå dagligen för mig:*

’Höstens vindar inom kort
susa fram och våra väsen
se, de vissna såsom gräsen,
falla såsom löfven bort’.

Jag har tänkt så mycket på Mormor, hur söt den adertonåriga Louise Geijer skulle ha varit, när hon stod der i sin fina brudklänning, och Wallin vigde henne till sitt blifvande, väl uppfyllda kall, för 110 år sedan.”

Clara avlider i januari 1923, i sviterna efter ett lårbensbrott. Edward och Clara ligger begravda på kyrkogården i Uppsala. I graven ligger också dottern Maria och sönerna Edward, och Fredrik, med hustrun Ingeborg och dottern Maria.

Hovapotekarens och Josefins barn och deras familjer

WILHELM SEBARDT (”RADMANNEN”)

Det finns sparsamt med information om Wilhelm. Han föds den 10 september 1867, som den förste av hovapotekarens och Josefins barn. Som ung blir han livligt intresserad av jakt, och deltar i många jakter på Rösund och på många andra marker, ett intresse som kommer att bestå genom åren. Han tar sin jur. kand. 1892 i Uppsala och gör därefter tingstjänstgöring i Hälsingland. Därefter tjänstgör han vid Stockholms Rådhusrätt, där han 1917 blir rådmän. Han har också uppdrag inom Apotekarsocieteten samt inom Sundsvalls enskilda bank och Sandv ikens Jernverks styrelse. Från 1937 till sin död bor han på Frasgärdet.

Wilhelm gifter sig 1896 med Elsa Waldenström. De får inga barn. Wilhelm går bort 1945, och Elsa 1948.

Frasgärdet

Det är hovapotekaren som 1909 låter bygga Frasgärdet (Rösund 2:4) som sommarbostad åt Wilhelm, som sedan arrenderar tomt och byggnad av sin far. Efter hovapotekarens död får Wilhelm fastigheten som gåva av Josefin. Efter hans pensionering byggs huset ut och vinterbonas.

ELISABETH SEBARDT (”FASTER/MOSTER LISA”)

Elisabeth föds den 21 februari 1869 och går i flickskola i Lyceum. Hon påbörjar en utbildning till sjuksköterska vid Sabbatsbergs sjukhus och tar sin examen 1890. Efter att ha arbetat som sjuksköterska i något år går hon in på en utbildning till barnmorska, vid Barnmorskeläroanstalten på Wollmar Yxkullsgatan Söder i Stockholm och tar sin examen 1892.

Utbildningen av sjuksköterskor och barnmorskor

Andra halvan av 1800-talet är en brytningstid när det gäller utbildning av sjukvårdspersonal. Fram till mitten av seklet hade sjukvårdspersonalen haft mycket låga eller inga kvalifikationer. I själva verket sköttes mycket av sjukvården av kvinnor som saknade utbildning och ofta var alkoholiserade och inte sällan prostituerade. Förlossningsvården i stora delar av landet sköttes av ”jordegummor”, med starkt varierande kvalifikationer.

På denna scen inträder en föregångsgestalt, Florence Nightingale (1820 – 1910), som genom sina stora insatser för de krigsskadade i Krimkriget på 1850-talet blir en

inspirationskälla världen över. Hennes insatser, och diakoniutbildningen vid Kaiserswerth i Tyskland blir förebilderna för en ny utbildning av sjukvårdspersonal, i Sverige bland annat vid Röda Korsets sjuksköterskeskola och vid Sophiahemmet, som tillkommer genom en stor donation av drottning Sophia, hustrun till Oscar II.

De unga kvinnor som vid den här tiden ger sig in på utbildningar till sjuksköterska och/eller barnmorska är sådana som vågar bryta mot gängse mönster. Det normala för kvinnor från ”bättre familjer” var att inte skaffa sig någon utbildning utan gifta sig, gärna rikt. Elisabeth var en föregångskvinna och kom att verka både som aktiv barnmorska och som lärare, och i föreningarna för barnmorskor.

Det var inte lätt att etablera sig i sjukhusens värld, där läkarna ofta såg med misstänksamhet på de ”nya” sjuksköterskorna och behandlade dem illa. Som barnmorskeelev får Elisabeth utöver utbildningen göra många grovsysslor – elda och skura golv hör till vardagen. Samtidigt lär hon sig mycket, men arbetsdagen kan ibland vara dygnet runt.

Elisabeths yrkesgärning

Efter sin examen etablerar sig Elisabeth som privatpraktiserande barnmorska i Stockholm. Vid den här tiden är det fortfarande vanligt att förlossningar äger rum i hemmet och sköts av privatpraktiserande barnmorskor. Barnbördshuset, t. ex. Allmänna BB i Stockholm, med rötter från 1700-talet, utnyttjas främst av kvinnor som av ekonomiska eller andra skäl inte kan föda barn hemma.

Elisabeth Sebardt, 1908

Elisabeth Sebardts barnmorskestetoskop

Men Elisabeth börjar också tidigt verka som chef och utbildare inom den offentliga förlossningsvården – hon är överbarnmorska vid Södra BB på Wollmar Yxkullsgatan i flera repriser fram till 1912.

Hon spelar också en framträdande roll i föreningarna för barnmorskor. Hon är ordförande i Stockholms barnmorskesällskap från 1908 till 1925 och vice ordförande i Svenska Barnmorskesällskapet från 1916-1937. När författaren

till denna skrift besöker Barnmorskeförbundet under 2010 står det klart att hennes minne som en av pionjärerna inom yrket fortfarande lever inom barnmorskekåren.

I hennes dödsruna står bland annat: *”Elisabeth Sebardt hade en fast vilja, hon visste vad hon ville och hon kunde driva sin vilja igenom, men hon var klok och vidsynt.”* Man berättar också om hennes generositet – hon gav många och stora penninggåvor till förbundet, till understödkassor och till enskilda medlemmar.

”Hemmadotter”

När Josefin i juni 1922 flyttar ut från Norrmalms Torg 4 till Rösund tillsammans med Hovapotekarens syster Betty, följer Elisabeth med, vilket troligen innebär att hennes yrkesverksamhet har avslutats, även om hon fortsätter att arbeta inom Svenska Barnmorskeförbundet. Hon belönas för sin verksamhet med Konungens guldmedalj av 8:e storleken ”för medborgerlig förtjänst”.

Utöver sin yrkesverksamhet lägger Elisabeth också ner

Elin, Elisabeth och Josefin i slutet av 1920-talet

mycket tid på barnverksamheten i Jacobs församling, och blir också medlem i kyrkorådet i Gryts församling.

Elisabeth bor kvar på Rösund i många år efter Josefins död 1931. Hemmet blir en centralpunkt för släkten och familjerna Clason är trägna gäster.

Elisabeth går bort år 1954 och begravningen äger rum den 16 maj. Enligt hennes önskan hålls inga tal, och i stället för blommor har hon önskat att eventuella gåvor skall överlämnas till Barnmorskornas i Stockholm Understödsförening, som har till ändamål att stödja gamla barnmorskor med ekonomiska problem.

Med Elisabeths död går en generation i graven – hon är den av hovapotekarens barn som sist går bort. Hon vilar i samma grav som sina föräldrar.

ELIN SEBARDT

Elin, som föds 9 februari 1872, är den av syskonen som vi vet minst om. Som ung utbildar hon sig i akvarellmålning och har efterlämnat åtskilliga vackra akvareller.

1884 träffar hon Sam Clason, som engagerats som informator på Rösund. De gifter sig 1895, samma år som Sam disputerar och blir docent i Uppsala. Sam har åtskilliga befattningar i riksdagen, bland annat som riksdagsstenograf, och sekreterare i konstitutionsutskottet. 1904 flyttar familjen till Lund, där Sam blivit professor i historia.

Enligt muntliga uppgifter inom släkten ägnar Elin mycket tid åt socialt arbete under familjens tid i Lund.

1916 återvänder de till Stockholm, efter att Sam blivit utsedd till riksarkivarie. Förutom sina befattningar som professor och riksarkivarie gör Sam en politisk karriär. Han är riksdagsman i första kammaren från 1907 till sin död, ledamot av konstitutionsutskottet 1908-25, och ordförande 1922-23. Han är ecklesiastikminister i den Tryggerska ministären 1922-23.

Genom Sams förmedling får släktingar se på det s.k. Bondetåget 1914 från taket på Riksdagshuset. Sigrid Sebardt berättar: *”D. 6:e februari, Bondetågsdagen, fingo lille Carl, Britta och jag genom Sam plats på Riksdagshuset, därifrån vi hade en utmärkt utsikt över Bondetåget då det passerade Gustaf Adolfs Torg och Norrbro. .... Det var en syn, som nog aldrig kan glömmas, denna allvarliga imponerande ändlösa skara av Svenska män på väg till sin konung. Åskådarnas jubel mot dem var fullt av hänförelse, mångas ögon tårades nog och tanken på Fosterlandets väl var hjältetanken.”*

Elin och Sam får sex barn; Sam jr. (f. 1896), Edward

BONDETÅGET 1914

Under tiden före utbrottet av första världskriget 1914 kom försvarsfrågan att bli kontroversiell. De konservativa anklagade den liberala regeringen Staaff för att vara alltför passiv när det gällde upprustning av försvaret. På många håll i Sverige uppstod en rörelse bland bönderna för att göra sin röst hörd, till stöd för de konservativa. Det hela kulminerade i Bondetåget den 6 februari 1914 då dryga 30 000 personer marscherade till slottet för att uppvakta kungen i frågan. När de kommit dit höll Gustaf V det s.k. Borggårdstalet, där han stödde den konservativa sidan. Detta var ett uttalat misstroende mot den sittande liberala regeringen, som därför avgick efter några dagar, och ersattes av en konservativ ministär. Sannolikt var detta den sista gången som en svensk monark utövat reellt politiskt inflytande.

Dalkarlarna samlas till Bondetåget vid Engelbrektskyrkan, som invigts samma år. Valet av Engelbrektskyrkan som samlingsplats var säkert ingen slump. Engelbrekt Engelbrektsson var den som stod i spetsen för dalkarlarnas uppror mot kung Erik på 1400-talet. Bondetåget var ju inget uppror mot kungen, men mot makten, på samma sätt som Engelbrekts uppror.

(f. 1898), Eric (Kirre, f. 1901), Karin (Kajsa, f. 1903), Wilhelm (f. 1905) och Elin (f. 1908). Familjen är stående gäster på Rösund under sommarledigheter och helger året runt och senare kommer även flera av barnbarnen att vara på Rösund, fram till faster/moster Lisas bortgång 1954.

Sam går bort 1925, och Elin 1931. De ligger begravda på Gryts kyrkogård.

FREDRIK SEBARDT ("FARBROR/MORBROR FREDRIK I LUDGO")

Fredrik föds 21 december 1876, som den yngste av de fem syskon som nådde vuxen ålder.

Efter sin skolgång slår han in på den militära banan, fast han egentligen vill bli präst. Anledningen att han blir militär, enligt flera källor, är att han tror att hans tillkommande, Karin Sondén inte skulle tycka om att han blev präst. Efter några år inom det militära slår han dock om och påbörjar teologistudier i Uppsala, där han tar sina examina 1902-1903. Han prästvigts i Strängnäs domkyrka den 7 juni 1903.

Fredrik
i tidiga tonåren

Nybyggarverksamhet i södra Stockholm

Fredrik påbörjar sedan sin första prästtjänst, i Huddinge och Brännkyrka pastorat, på den tiden ett sjudande nybyggarområde i Stockholm. Hans verksamhet kommer i första hand att gälla Liljeholmen, på den tiden ett fattigt industriområde, som också omfattade Aspudden, Gröndal, Midsommarkransen och Reimersholme. Mycket av hans arbete ägnas åt barn och ungdomar och fortfarande vid hans bortgång 1949, nära 40 år efter att han lämnat församlingen, finns det en sammanslutning som kallar sig "Sebards gamla ungdomar". Under den här tiden visar han också att han, liksom brodern Carl är en "byggare". Det är ont om kyrkolokaler inom området, men Fredrik finner en träkyrka intill Vanadislunden, som blivit överflödigt sedan Stefanskyrkan i Vanadislunden byggts och invigts år 1904.

S:t Sigfrids kyrka

Han lyckas, med hjälp av Sällskapet för kyrklig själavård, driva igenom att kapellet köps, monteras ner och flyttas till den plats där det idag ligger – i Aspudden intill Essingeleden. Byggnaden får namnet S:t Sigfrids

kapell, senare S:t Sigfrids kyrka, och vid 100-årsjubileet år 2004 hyllas Fredrik Sebardt som den drivande kraften i tillkomsten av kyrkan, som fortfarande används.

1910 flyttar han från Liljeholmen till Jakobs kyrka – familjens församlingskyrka – där han är pastorsadjunkt mellan åren 1910 och 1913

Berlin och Victoriaförsamlingen

År 1913 är det dags för uppbrott igen. Den här gången går färden till Berlin, där Fredrik blir legationspastor vid Svenska Victoriaförsamlingen; 1924 blir han kyrkoherde. Men då har mycket hunnit hända. Under och närmast efter det första världskriget är det svåra tider för församlingens medlemmar, liksom för många i Tyskland. Fredrik organiserar mattransporter från Sverige, ofta under mycket svåra förhållanden, och maten fördelas mellan församlingsmedlemmarna efter behov – de som har det sämst får mest.

Även i Berlin blir det bygghänsyn, där Fredrik förefaller ha varit en av de drivande krafterna. 1911 tillsätts en kommitté för att finna nya lokaler – man brukade annars hyra in sig i andra kyrkor. 1922 inviger ärkebiskopen Nathan Söderblom församlingens nya byggnad, som innehåller kyrka, pastorsexpedition, skola, bibliotek, prästbostad, personalbostäder m.m. Under andra världskrigets bombningar förstörs kyrkan i grunden.

Flera av barnen i släkten genomgår konfirmationsundervisning i Berlin, med efterföljande konfirmation i Gryts kyrka.

Ludgo

År 1929 går färden hem till Sverige. Fredrik blir kyrkoherde i Ludgo och Spelviks församlingar i Södermanland och stannar där till sin bortgång 1949. Där är det ett intensivt församlingsarbete på många områden, men Fredrik är också aktiv på stiftsnivå och utnämns 1942 till kontraktsprost.

Även i Ludgo blir det mycket byggverksamhet. Dels handlar det om en gradvis renovering och modernisering av Ludgo kyrka, men framför allt om uppväckandet av Spelviks kyrka ur dess nära nittioåriga törnrosasömn. Efter många stridigheter hade kyrkan stängts år 1846, eftersom församlingen tyckte det var för dyrt att hålla den i drift. I början av 1920-talet hade man startat en insamling

Spelviks kyrka

för renovering av kyrkan, men bara fått in så mycket pengar att det räckte till att renovera taket. När Fredrik kommer till församlingen startar han om insamlingen, och 1931 finns tillräckligt med pengar för en omfattande renovering och 1933 återinvigs kyrkan av stiftets biskop Gustaf Aulén.

Fredrik Sebardt har efterlämnat en mycket detaljerad och välskriven beskrivning av kyrkans historia och av renoveringsarbetet. Där framgår det med all önskvärd tydlighet att han hade mycket kunskap om byggnadskonst.

Karin och Fredrik Sebardt

Familjen

Fredrik gifter sig samma år som han prästvigts – 1903 – med Karin Sondén. De får inga barn. Karin går bort 1948, och Fredrik året efter, på årsdagen av Karins död. De ligger begravda på Gryts kyrkogård.

CARL SEBARDT

Carl föds den 4 maj 1874, som den fjärde i syskonskaran. Efter skolgång börjar han medicinska studier vid Karolinska Institutet, som vid den här tiden ligger på Kungsholmen, snett emot Serafimerlasarettet. De gula byggnaderna vid Hantverkargatan finns fortfarande kvar. Han tar sin med. lic.-examen 1903 och etablerar sig samma år som privatläkare i Stockholm. På somrarna 1905-10 tjänstgör han som badläkare vid Malens havsbad, utanför Båstad. Samtidigt med dessa sysslor genomför han ett forskningsarbete, som resulterar i en avhandling om magens saltsyra hos njursjuka vilket ger honom medicine doktorsgraden år 1910.

Trots att han genom sina akademiska meriter och sin familjebakgrund kunde ha slagit in på en akademisk karriär väljer Carl en helt annan och socialt inriktad bana. Utöver verksamheten som privatläkare blir han läkare vid en lång rad socialt inriktade institutioner: barnhem och inrätt-

Carl i tonåren

ningar för spädbarnsvård, alkoholistanstalter, epileptikerhem, hem för psykiskt sjuka m.m. Det är framför allt tre verksamheter där han kommer att spela en central roll – Stockholms Stadsmission, Mjölkdrops-verksamheten på Söder, och epileptikeranstalten på Stora Sköndal.

För att förstå hans val av bana behöver man veta något om den miljö där han växte upp, inte bara familjemiljön utan också samhällsmiljön, och den religiösa miljön.

Titelsidan till
Carl Sebards doktorsavhandling från 1910

Stockholm under det sena 1800-talet och början av 1900-talet

Andra halvan av 1800-talet och början av 1900-talet är en omvälvande tid i Stockholm. Genom industrialismens explosiva framväxt ökar Stockholms befolkning från strax under 90 000 vid mitten av 1800-talet till 450 000 år 1920. De framväxande stora industriföretagen lägger grunden till det kommande välståndet i Sverige, men de som arbetar där under den tidiga perioden betalar ett högt pris. Fattigdom och undernäring är utbredda, och bostadsstandarden för industriarbetarna usel. Arbetarförfattarinnan Maria Sandel beskriver Fleminggatan på Kungsholmen med dess usla hyreskaserner som "en väldig fattiggrav", och minst lika illa är det på Södermalm, som Per Anders Fogelström värtaligt beskrivit i sina böcker. Som en följd av detta är hälsoläget dåligt, med en barnadödlighet på 10 procent runt 1900, och en omfattande sjuklighet främst i infektionssjukdomar. Till svårigheterna bidrar tre år med svår missväxt i Sverige, 1867 – 1869.

Den svåra sociala situationen för många människor resulterar också i omfattande kriminalitet, alkoholism och prostitution. Det är tiotusentals människor som lever på livets skuggsida. Värst är det för barnen – det finns hundratals barn som förlorat sina föräldrar, eller som övergivits av dem.

De sociala skyddsnät som vi är vana vid i dagens samhälle saknas i stort sett helt vid den här tiden. Endast de allra mest utsatta kan bli omhändertagna, och då under ganska hårdhanta förhållanden – de samhälleliga "arbetsinrättningarna" (i själva verket fattighus) och barnhemmen är inte några vänliga platser, och det finns många vittnesbörd i litteraturen om hur illa vuxna och barn kunde fara där. Per Anders Fogelström skriver t. ex. om Allmänna Arbetsinrättningen vid Fleminggatan, kallat "Grubbens", eftersom den låg på mark som tidigare ägts av kommerserådet af Grubbens: "Grubbens var armodets, sjukdomens och vansinnets värld".

Men i denna hårda värld, där stat och kommuner inte tar något större ansvar för dem som har det svårt, uppstår med

tiden många privata initiativ för att lindra nöden och hjälpa utsatta människor till ett värdigare liv. De flesta av dem har kyrklig anknytning, men inte primärt till den svenska statskyrkan utan oftare till religiösa rörelser utanför kyrkan – frikyrkliga och andra. Carl kommer troligen tidigt i kontakt med sådana rörelser, eftersom Josefin har nära kontakter med kretsen kring Blasieholmskyrkan (se nedan). När man ser på vad han så småningom kom att utträta måste man tro att han genom dessa kontakter gripits av ett patos för dem som hade det svårt i samhället.

Väckelsens tid

1800-talet är väckelsens tid. Statskyrkan har med tiden blivit alltmer auktoritär och lierad med makten. Konventionelplakatet från det tidiga 1700-talet hade förbjudit religiösa sammankomster i hemmen, men det hindrar inte en framväxande väckelse under den första halvan av 1800-talet, trots att många av dem som ordnar religiösa sammankomster utanför kyrkorna blir bötfällda, eller till och med kommer i fängelse. Runt 1850 bildas i Stockholm den Evangeliska Alliansen, som är en gren av en internationell rörelse. Den består av två grupper – lutheraner och baptister. Det visar sig svårt att hålla ihop rörelsen, och efter att baptisterna brutit sig ut bildas efter några år i stället två andra rörelser: Evangeliska Fosterlandsstiftelsen och Inre Missionen, som snart byter namn till Stadsmissionen. En central roll inom båda rörelserna spelas av Carl Olof Rosenius, kanske den mest framträdande personen inom 1800-talets väckelse i Sverige.

Evangeliska Fosterlandsstiftelsen (EFS), har sina rötter i Uppsala. Till skillnad från en del andra religiösa rörelser vid den här tiden bryter inte EFS banden med kyrkan, och det finns många präster inom rörelsen. Ändå agerar man i hög grad självständigt, och rörelsen får en karaktär som är starkt skild från kyrkan. Man sänder ut predikanter ("kolportörer", som de kallas vid den här tiden) både

Blasieholmskyrkan

i Stockholm och ute i landet, för att övertyga människor om att viga sig till kristendomen. I Stockholm bestämmer man sig så småningom för att bygga en egen kyrka och 1868 invigs den stora Blasieholmskyrkan, som har plats för närmare 3 000 personer. Den drivande kraften i kyrkobygget är Gustaf Emanuel Beskow, som också blir

Stadsmissionens förste direktör. Blasieholmskyrkan är en ovanlig företeelse – den hör formellt inte till Svenska Kyrkan, och har ingen egen församling. Genom Gustaf Beskows karismatiska person dras stora skaror från alla samhällsklasser, inklusive kungahuset, till kyrkan.

Josefin får kontakt med kretsen kring Blasieholmskyrkan efter sonen Eriks död 1882, och det är från den kretsen som de många prästerna och "tanterna" som blir flitiga besökare på Rösund kommer. Blasieholmskyrkan rivs 1964, för att lämna plats för en utbyggnad av Grand Hotell (Royal) och för de pengar man får vid försäljningen byggs Hammarbykyrkan.

Stadsmissionen

Stadsmissionen är i sina tidiga skeden inriktad på vad man kallar "inre mission", dvs att vinna människor för det kristna budskapet. Men med tiden får den en allt starkare social prägel. Redan på 1850-talet börjar man öppna skolor för de många vinddrivna barnen i fattiga områden. På 1860-talet öppnar man de två första barnhemmen för att ta

hand om de många barn som antingen förlorat sina föräldrar, eller som övergivits av dem.

I början av 1900-talet börjar Stadsmissionen också skapa lokaler och personal för att hjälpa stadens många hemlösa – en verksamhet som än idag lever. Det handlar om hjälp med mat, kläder, medicinsk omvårdnad, men också om gudstjänster. Man skapar också "semesterhem", där de mest utsatta kan få några veckors vistelse på landet.

1913 kan Stadsmissionen förvärva husen Stortorget 3 och 5, det ena av dem det s.k. Grillska huset. Bland de många aktiviteterna här finns den s.k. Mottagningsbyrån, vars uppgift är att hjälpa de nödställda med mat, kläder och annat, men också att försöka få dem i arbete. Vid Mottagningsbyrån kommer Carl Sebardt att verka som läkare i flera år.

De hemlösa och nödställda är oftast

sjuka, och medicinska åtgärder är en viktig del för att hjälpa dem tillbaka till ett mera normalt liv. Carl arbetar här, utan någon ersättning. Han kommer sedan att spela en viktig roll inom Stadsmissionen under många år. Bland annat är han förmodligen en drivande kraft när Stadsmissionen förvärvar Boxtorp som pojkhem, och sitter i styrelsen där i många år. Han blir också medlem i Stadsmissionens styrelse, och även i styrelserna för flera av Stadsmissionens lantegendomar. Samma dag som han avlider har han varit på ett möte i Stadsmissionen.

Mjölkdroppen

Den utbredda fattigdomen runt sekelskiftet 1800/1900 gör att de flesta arbetarkvinnor är tvingade att yrkesarbeta även när deras barn är i späda ålder. Därför kan de ofta inte klara av att amma utan barnen får i stället vanlig komjölk. Sådan mjölk innehåller tre gånger så mycket äggvite-

ämnen och salter som bröstmjölk, vilket de späda barnens tarmar och njurar inte kan hantera. Följden blir allvarliga sjukdomar och ofta dödsfall. Barnläkaren och senare professorn i pediatrik vid Karolinska Institutet Isak Jundell uppger år 1907 att dödligheten bland de spädbarn som inte ammas uppgår till katastrofala 70-80 procent.

Föreningen Mjölkdroppen

För människorna på samhällets botten finns vid den här tiden, med undantag för fattighusen, nästan ingenting av den sociala omvårdnad som senare blivit ett utmärkande drag för det svenska samhället. När det gäller de utsatta kvinnorna och deras barn blir det en liten grupp av engagerade privatpersoner som ställer upp. Det är barnläkaren Gustaf Moritz Blumenthal som tillsammans med fattigvårdsinspektören Lindblom och förste stadsläkaren Ivar Andersson startar den första Mjölkdroppen – Katarina mjölkdroppe – på Luciadagen 1901, i de fattiga kvartalen i Katarina församling, på Nytorpgatan 25 B. Idén är densamma som i de utländska förebilderna i Tyskland och Frankrike; det skall vara "en anstalt där späda barn ..... under första levnadsåret kostnadsfritt erhålla artificiell föda." Kvinnor, som inte kan amma, erbjuds utspädda

blandningar av komjölk som är anpassade till barnets ålder och tillstånd. I verksamheten ingår också läkarundersökningar, hembesök och råd och undervisning till kvinnorna om barnets skötsel. För att sköta mjölkhanteringen finns ett speciellt mjölkkök, där blandningarna görs i ordning och steriliseras genom en hastig uppvärmning. Mammorna får sedan med sig mjölkflaskorna i speciella stålkorgar.

Den tidiga verksamheten finansieras genom stöd från ett litet antal privatpersoner, bland andra den framgångsrike byggmästaren Oscar Herrström. Det anordnas också insamlingar, bland annat genom en karakteristisk typ av insamlingsbössor, som ställs ut på banker och i affärer.

Det blir snart uppenbart att, med en expanderande verksamhet, en mera långsiktig och stabil finansiering behövs. Därför bildas 1903 Föreningen Mjölkdroppen i Stockholm, för att ekonomiskt stödja arbetet. Många stödjande medlemmar från samhällets ledande skikt, rekryteras, med

Insamlingsbössa för Mjölkdroppen

medlemmar av kungahuset i spetsen och föreningen kommer under många år att vara huvudfinansiär av verksamheten vid Mjölkdropparna. Carl Sebardt är ordförande i föreningen från 1930 till sin död 1936.

Maria Mjölkdroppe

Verksamheten med Mjölkdroppar visar sig fylla ett stort behov och expanderar därför snabbt. 1904 – 1908 skapas Mjölkdroppar i Adolf Fredriks församling, på Östermalm, på Kungsholmen och inom Jakobs och Johannes församling. Senare tillkommer många flera.

Maria mjölkdroppe startas 1904 på S:t Paulsgatan 37 på Södermalm och här blir Carl Sebardt läkare från starten och förblir så till sin bortgång 1936. Enligt Sigrids minnesanteckningar har han mottagning på Mjölkdroppen en gång i veckan. Maria Mjölkdroppe väljer att inte vara med i Föreningen Mjölkdroppen, eftersom inställningen till verksamheten delvis är en annan. Redan år 1907 bestämmer man sig för att stöd till amning skall vara en viktig del av verksamheten, vilket strider mot Föreningen Mjölkdroppens stadgar. Mjölkdroppen i Johannes och Jakobs församling följer snabbt efter, och senare ändras föreningens stadgar i samma riktning.

Carl pläderar också tidigt (1909) för att samhället borde införa en moderskapsförsäkring, så att mödrarna skulle kunna vara hemma med ersättning sex veckor före och sex veckor efter förlossningen – ett för tiden radikalt krav. Han pläderar vid samma tid också för att man i närheten av arbetsplatserna borde skapa barnkrubbor – den tidens namn på det vi idag kallar daghem eller förskolor – för att mödrarna skulle kunna amma och ha kontakt med barnen även under arbetsdagen. Också detta ett radikalt krav.

Liksom flera andra läkare på Mjölkdropparna breddar Carl verksamheten, så att den också omfattar barnhälsovård, något som gör att Mjölkdropparna blir föregångare till dagens förebyggande barnavård. Diskussioner om att stat och kommun skall överta verksamheten börjar redan på 1920-talet, men resulterar i lagstiftning först år 1937. I

Carl Sebardt på Maria Mjölkdroppe
Man har besök av inspektrisen Blanche von Sydow, som skymtar till höger

Stockholm övertas verksamheten vid Mjölkdropparna av staden år 1940, nu under namnet barnavårdscentraler.

Carl är tveksam till denna förändring, något som kanske kan ses som konservatism. Men hans tal vid Mjölkdroppens 25-årsjubileum pekar mera mot en äkta idealism: ”..... att ett kärleksfullt arbete, såsom det Maria Mjölkdroppe satt såsom sitt mål aldrig kan bli överflödigt. Ändrar sig formerna, kan alltid den frivilliga tjänande kärleken finna utrymme för sitt arbete.” Trots det statliga övertagandet kom Maria Mjölkdroppe i sin ursprungliga form att fortsätta sin praktiska verksamhet ända in på 1950-talet.

Svenska Diakonsällskapet och Stora Sköndal

Diakonen är ett av de äldsta ämbetena inom kyrkan, det nämns redan i Apostlagärningarna. En huvuduppgift för diakonerna (som kunde vara både män och kvinnor) inom de tidiga kristna församlingarna var att värna om de fattiga och om andra som hade det svårt. Under andra halvan av 1800-talet etableras detta ämbete i Sverige, först genom diakonissutbildningen på Ersta, som startar i början av 1860-talet och senare genom diakonutbildningen på Stora Sköndal.

I Gävle bildas år 1898 Svenska Diakonsällskapet, med avsikt att skapa en utbildning för diakoner. Initiativtagare är kyrkoherde Nils Lövgren (senare biskop i Västerås), vilken utvecklat en omfattande social verksamhet inom sin församling. Verksamheten bedrivs i inhyrda lokaler, men man behöver utöka och beslutar att förlägga verksamheten i närheten av Stockholm. Valet faller på säteriet Stora Sköndal dit man flyttar 1905.

Verksamheten inom Stora Sköndal får två inriktningar. Den ena är Diakonsällskapets ursprungliga ambition – att utbilda diakoner för socialt arbete inom församlingar och andra delar av samhället. Den andra inriktningen är vård av människor som har det svårt. Den första grupp man väljer är epileptiker – en mycket utsatt grupp med stora vårdbehov. Det är framför allt inom denna verksamhet som Carl kommer att verka, från 1905 fram till sin död 1936. En minnesbok säger: ”*Epileptikervården på Sköndal är oskiljaktigt förbunden med doktor Carl Sebardts namn*”. Det handlar till en del om läkarvård – ett svårt och mödosamt arbete vid en tidpunkt när det egentligen inte fanns någon medicinsk behandling för de epilepsisjuka. Men, Carl blir också den starkaste drivande kraften i en utvidgning och förbättring av vården. Det handlar dels om den medicinska delen, där han inrättar en speciell klinik för noggranna medicinska undersökningar, för att förbättra förståelsen av sjukdomen och dess behandling. Men det handlar också till stor del om att driva fram utökade resurser – under hans tid utökas antalet vårdplatser från fem till cirka 170, delvis inom Sköndal men också vid vårdhem på andra ställen. Bland annat köper man Scheve gård vid Järna, där tre vårdhem för lindrigare sjuka byggs. Carl gör ritningarna till alla byggnaderna.

Utökningarna kräver naturligtvis finansiering och även här blir Carl en drivande kraft bakom flera stora donationer, genom sina nätverk, sitt sociala patos och sin övertalningsförmåga. Från 1915 är han medlem av

Diakonisällskapets styrelse. Han verkar också som lärare för de blivande diakonerna i medicinska ämnen.

Carl och Sigrid får med tiden ett omfattande socialt umgänge med medarbetare på Sköndal, och ”Sköndalsbjudningen” i deras hem, efter nyår eller i mellandagarna blir en stående institution med mellan 60 och 70 gäster.

Som ett tecken på uppskattningen av Carls tjänster för Stora Sköndal bär en av vägarna inom området hans namn.

LÄKAREN CARL SEBARDT

Carl, liksom hustrun Sigrid, förefaller ha varit en djupt religiös person. Detta färgade hans inställning till yrket och ledde till att en betydande del av hans verksamhet, utöver arbetet som privatläkare, var altruistiskt. Han har också publicerat en artikel - *Inför livets allvarligaste stunder* - som belyser hans inställning till de viktigaste dragen i läkarens verksamhet. I själva verket handlar artikeln om fundamentala medicinskt-etiska frågor, långt innan uttrycket medicinsk etik var uppfunnet. Han berör bland annat frågor om information till patienter med allvarliga sjukdomar, och om behandling i livets slutskede - frågor som även idag har högsta aktualitet. Hans resonemang om dessa viktiga frågor röjer djupa insikter i den mänskliga naturen, och i döendeprocessen. Artikeln avslutas med hans valspråk - *Sursum corda!* (Upplyft era hjärtan)

Familjen

Carl träffar sin blivande hustru Sigrid Clason första gången på järnvägsstationen i Stjärnhov sommaren 1884. Att de träffas har troligen att göra med att Sigrids bror Sam detta år blir informator (lärare åt barnen) på Rösund. Om Carls och Sigrids umgänge efter det första sammanträffandet vet vi inte mycket, men de förlovar sig 1899. Bröllopet äger rum i Uppsala domkyrka 15 maj 1903. Vigsselförrättare är professorn i teologi, Waldemar Rudin – samme man som tagit ini-

Waldemar Rudin

tativet till att Sam kom till Rösund. Waldemar Rudin var i unga år en av de mest aktiva i kretsen runt Blasieholmskyrkan, och det är troligt att hans kontakt med familjen Sebardt har sitt ursprung där. Han kommer senare även att spela en viktig roll inom Stora Sköndal och har, liksom Carl, fått en väg uppkallad efter sig.

Bröllopsresan går till Dalarna och de trakter där Sigrid har sina rötter – Furudals bruk och trakterna omkring. De cyklar och går långa fotvandringar, t. ex. från Skattungbyn till Orsa och från Leksand till Rättvik, över Plintsbergshöjderna (där Tällberg ligger), och besöker Isaac Gustaf II:s grav vid Ore kyrka.

Efter tillfälliga boenden under året, och en längre utlandsresa på hösten kan Carl och Sigrid flytta in i det nya hemmet på Regeringsgatan 123, den 7 december 1903. Den första patienten på Carls mottagning kommer den 4 januari 1904.

Den 27 mars samma år föds deras första barn, sonen Carl, som döps av sin farbror Fredrik. Vid detta dop liksom vid alla de följande barnens sjungs två psalmverser:

Psalm 69, vers 3
(1819 års psalmbok; ”den Wallinska psalmboken”)

O gläds min själ och sjung hans pris,
som öppnat dig det paradiset,
Hvars port din synd tillslutit.
O gläds, att Gud förbarmar sig,
och huld förnya vill med dig
förbundet som var brutit.
Ära vare Gud i höjden friden, fröjden, Helig vilje
sig från jorden aldrig skilje

Psalm 110, vers 10

Med dopets bad rentvagne
i Christo äre vi,
och synderna borttagne,
vår själ är frälst och fri.
Gud sjelf hos oss nu verke
och med sin anda styrke
i tron vårt nya lif!

Vid Carls dop, liksom vid de övriga barnens, är det många faddrar. Carls faddrar var: Morfar, Mormor (Edward och Clara Clason), Morbror Fredrik, Faster Elisabeth och Moster Maria.

Nästa barn, dottern Elin Birgitta (Britta) föds den 16 februari 1906 och döps 18 mars. Wilhelm föds den 28 november 1908. Dopet var planerat till 20 december, men eftersom han har en stor ansvällning på halsen, som måste opereras, ordnas dopet i all hast den 19 december. Operationen utförs två dagar senare och allt går väl. Sigrid Maria Elisabeth (Maja) föds den 11 juli 1910, Gunnar Henrik den 13 maj 1912 och Christina (Stina) Clara Josefina den 13 maj 1914.

Fram till ungefär 1910 tillbringar familjen somrarna på Malens havsbad utanför Båstad, där Carl är badläkare. Några år därefter hyr man sommarställe på Dalarö, men

därefter är det Trädgårdsstugan (”Stugan”, som Sigrid skriver) på Rösund som blir platsen för sommarvistelserna, liksom för många besök under året.

I Stockholm har familjen stort umgänge, främst med släkten men också med många vänner, och medarbetare på de olika institutioner där Carl är verksam.

SKOGSÄNGEN

Sommaren 1917 börjar Carl och Sigrid tala om att bygga en villa på Kuskärdet (som fått namn efter kuskbostaden som tidigare legat där) – en plats som de själva kallar Skogsängen. De anlitar en framstående Stockholmsarkitekt, David Lundegårdh och grundläggningsarbetena, som kräver mycket grävning och sprängning påbörjas i början av februari 1919, kort efter Hovapotekarens bortgång. Allt timmer till bygget sågas på gården, med hjälp av snickaren Berglund från Sköndal, och bygget påbörjas den 15 juli. Taklagsfesten firas den 13 augusti, då en stor granriskrans hänger på taknocken. Efter ett tal av Carl, där han talar om minnet av sin far, och dennes önskan att Carl och Sigrid skulle bygga på Rösund, sjungs de två sista verserna ur psalmen 500 (1819 års psalmbok): *Kristne medan vi här vandra ..... och Herre signe du och råde.....* Den 4 oktober far man med sex båtar till Jälundsbron för att hämta tegel till bygget, men det har inte kommit från tegelbruket vid Edeby som planerat. Teglet kommer några dagar senare och hämtas då av rådmann Wilhelm och gårdens folk.

I början av januari 1920 far familjen ut till Rösund, och då är mycket klart – kakelugnarna i salen och sängkammaren färdiga och de flesta rummen panelade. I början av juni är det klart för inflyttning, även om en del saker återstår, liksom stora markarbeten.

Sigrid berättar: ”*Lördag d. 19 åkte sista flyttlasset från gården med sängkläder som vi fick låna av Mor (Josefin). Jag satt ovanpå lasset med Faster Bettys aspidister, som jag fått, i famnen vinkande farväl och tack till dem alla. Hur mycket hade vi ej att tacka för vid tanken på allt, som vi fått och åtnjutit i det kära hemmet. Och så bäddades sängar och bakades och lagades mat för första gången vid Skogsängen och hemkänslan började komma.*”

Skogsängen, foto 1920-talet

Den 16 april 1936 har Carl varit på sammanträde på Stadsmissionen. På bussen på vägen hem drabbas han av en hjärtattack, och avlider omedelbart. Sigrid skriver i sin

Minnesbok: ””*vid åttatiden på aftonen slutade det ädla hjärtat att klappa, som alltid klappat så varmt för oss alla, som stodo honom nära och för så många, många lidande på hans väg.*” Jordfästningen sker fem dagar senare, i Jakobs kyrka, och förrättas av brodern Fredrik. Samma dag förs kistan i öppen vagn till Stjärnhov, där gravsättningen sker på Gryts kyrkogård.

Richard Eeg-Olofsson, Carls medarbetare och efterträdare på Stora Sköndal, skriver i sin minnesruna: ”*Carl Sebardt var en särpräglad, stark och levande personlighet, med förmåga att stimulera sin omgivning. Rättrådig och utan svek vann han aktning och tillgivenhet från patienter, medarbetare och vänner.*”

Efter Carls död bor Sigrid några år i en våning på Sveavägen, men blir sedan permanentboende på Skogsängen. Efter Lisas bortgång 1954 flyttar hon till Stora Sköndal, där hon bor till sin bortgång 1970. Skogsängen, som tidigt blivit en ny centralpunkt på gården fortsätter att vara så, fram till branden 1970 och Sigrid bor där på somrarna och de flesta storhelgerna under vinterhalvåret. Skogsängen blir också ett sommarhem för de flesta av kusinerna i generationen efter Carls barn, och trettondagsbjudningarna och andra fester blir återkommande attraktioner.

EPILOG – VAD HÄNDE SEN?

Här slutar berättelsen om Hovapotekaren och hans tid. Försättningen får skrivas av andra, men här skall ändå ges en summarisk sammanfattning av den fortsatta utvecklingen av fastigheterna på Rösund och de boende. Beskrivningen bygger till en del på Gunnar Sebardts skrift *Rösunds Gård och dess byggnader, en beskrivning*.

ÄGARFÖRHÅLLANDENA FÖR RÖSUNDS GÅRD

Efter Josefins död 1931 övertogs gården genom arv av fyra av hennes och hovapotekarens barn – Carl, Wilhelm, Fredrik och Elisabeth (Elin hade dött samma år). Efter Carls borgång 1936 övertogs hans andel av hustrun Sigrid. Efter Wilhelms bortgång 1945 övergick hans andel till hustrun Elsa. Både hon och Elisabeth önskade dock bli av med sina andelar, vilket skedde genom att de 1946 köptes av Carls söner Carl, Wilhelm och Gunnar. Fredriks andel övergick också till Carls söner genom testamente när han avled 1948. Från slutet av 1940-talet var det alltså de tre bröderna som bar ansvaret för att förvalta Rösund. De avstyckade också egna fastigheter från gården. Sigrids andel övergick till bröderna genom testamente efter hennes bortgång 1970. De tre bröderna överlämnade något senare till sina barn andelar i gården, som inledningsvis förvaltades som ett handelsbolag. Senare har förvaltningen skett genom ett samägandeavtal, och flera överlåtelse av andelar till nästa generation har skett. Rösunds Gård har i skrivande stund 15 delägare.

CARL OCH HANS FAMILJ

Carls avstyckade tomt (Rösund 2:9) omfattade det gamla Rösund, inklusive Bagarstugan, tvättstugan, båthuset och

badhuset, samt Kullornas vind. Det ursprungliga corps de logiet bedömdes vara alltför kostsamt att renovera, och därför revs det och ersattes med en modern villa, som blev klar 1966. Här bodde Carl och hans hustru Ebba, periodvis mer eller mindre permanent. Carl avled 1994 och Ebba 2001. Av deras fem barn kom fyra – Ulla, Barbro, Kristina och Charlotte att ha egna boställen på gården.

Ulla och Leif Arbell med familj hyrde från 1962 Trädgårdsstugan, till att börja med endast ett par rum. 1991, efter att de lagt ner ett omfattande renoveringsarbete, köpte de ut Trädgårdsstugan från gården (Rösund 2:14). Huset har kompletterats med ett antal verkstäder och bodar. Arbells disponerar också gårdens gamla smedja, som möjligen är Rösunds äldsta byggnad.

I arvsskiftena efter Carl och Ebba kom sedan Ulla Arbell att överta huvudbyggnaden på Rösund med tillhörande mark (Rösund 2:25) som i skrivande stund disponeras av hennes son Magnus, med hustrun Carin och barn.

Kristina och Lars Lindberg övertog i arvsskiftet efter Carl och Ebba Bagarstugan, inklusive båthuset och tillhörande mark (Rösund 2:24). De har senare byggt ut Bagarstugan i två plan mot sjön, och där bor nu på fritiden de, deras barn och barnbarn. Huset har också kompletterats med en friggebod och verkstad. Båthuset har renoverats och kompletterats med altan och brygga.

Barbro Posse köpte 1987 det avstyckade bostadshuset på Baggebol (Baggebol 1:10), med tillhörande tomtmark, i samband med att Rösunds Gård köpte Baggebols mark. Hon bor där nu på fritiden med maken Andreas Killander samt barn och barnbarn. Huset har moderniserats, och det finns också numera gäststuga, snickarbod och förråd.

Charlotte och Bengt Nilsson byggde 1975 ett fritidshus i närheten av Byggets gamla trädgård och källare. Till att börja med arrenderades marken, men friköptes 1996, då avstyckning skedde (Rösund 2:16). Huset, som fick namnet Källarbacken, har senare byggts ut och renoverats, och kompletterats med gäststuga, garage och utedass och där bor nu Charlotte och Bengt med barn och barnbarn.

Charlotte övertog i arvsskiftet efter Ebba och Carl Kullornas Vind med tillhörande mark, till att börja med tillsammans med Wilhelm och Barbro. Charlotte äger nu, efter att ha köpt ut de två syskonen, ensam Kullornas vind och tillhörande mark (Rösund 2:23).

WILHELM OCH HANS FAMILJ

Wilhelms avstyckade tomt omfattade det äldsta bostället på Rösund, som i gamla tider varit bostad för präster (därav det äldsta namnet ”Prest-Rösund”) och senare regementsskrivare (då blev namnet ”Skrifvare-Rösund”). Under hovapotekarens tid och decennierna därefter var det bostad för anställda på gården. Wilhelm och hustrun Ingrid disponerade Gamla gården från 1946 och genomförde flera stora förändringar. Den slöjdbod med drängkamma (kallades i folkmun ”Fyrtornet”), som byggts 1917 av rådmannen Wilhelm Sebardt, flyttades ned till fruktträdgården och fick namnet Plommonstugan. Den har senare avstyckats (Rösund 2:17) och ägs nu av Göran Sebardts söner Fredrik och Björn som har byggt ut huset. Det gamla

hönshuset byggdes om till ateljé åt Ingrid, den gamla svinstian blev gästrum och vedboden ett nytt kök. Efter långa förhandlingar med byggnadsmyndigheterna fick Wille äntligen tillstånd att bygga ut ateljén till ett fullvärdigt bostadshus, som blev klart i mitten av 1980-talet och numera kallas Gamla Gården. Byggnad och mark har senare delats mellan Willes son Carl Fredrik (Rösund 2:20) och dottern Marie-Louise (Rösund 2:19).

Willes dotter Elisabeth Persson äger den ursprungliga byggnaden, som numera kallas Gammelgården (Rösund 2:18), där Elisabet och maken Sven Persson med barn och barnbarn bor på fritiden. Det gamla fallfärdiga magasin som låg nära Gammelgården har Elisabet och Sven ersatt med en modernare byggnad.

Göran Sebardt med familj hyrde Bygget från 1969, de första åren tillsammans med Elisabet Persson med familj. Göran köpte Bygget 1993 då avstyckning skedde (Rösund 2:15). På tomten finns också två bodar och en gäststuga.

GUNNAR OCH HANS FAMILJ

Gunnar Sebardt byggde 1963-64 i gårdens gamla hästhage ett bostadshus, som fick namnet Stallberget efter namnet på det brant sluttande berget mot sjön. Huset byggdes ut 1971. Den ursprungliga fastighetsbeteckningen var Rösund 2:8. Efter Gunnars och Ainas bortgång har huset övertagits av dottern Gunilla Sebardt, nu på en avstyckad del med beteckningen Rösund 2:21.

Gunnar, som var sin generations store byggare på Rösund, uppförde också en byggnad – från början vävstuga - som fick namnet Bikupan. Byggnadsmaterialet var gammalt timmer från det ursprungliga corps de logiet och från gårdens herrskapsdass, intill Kullornas vind. Huset byggdes ut i slutet av 70-talet som fritidsbostad för Annika Sebardt och Robin Velve. Det har senare byggts ut ytterligare i slutet av 90-talet och ägs nu av Gunnars dotter Helena Sebardt (Rösund 2:22). Gunnar uppförde även ett uthus med keramik- och snickarverkstad verkstad och vävstuga. Takpannorna kom från den gamla Kexle skola när man bytte tak där.

Stallmästargården, som byggts 1912 som kuskbostad, hyrdes av Gunnar från 1960-talet och framåt, men hyrdes ut i andra hand till Ingrid (syster till Carls hustru Ebba) och Sven Wilson. Efter att de lämnat huset hyrdes det av Annika Sebardt och maken Robin Velve, som sedermera köpte ut fastigheten (Rösund 2:13) från gården. 2004 kompletterades huset med ett stort garage/bilverkstad och helt nyligen har en keramikverkstad byggts.

STINA OCH HENNES FAMILJ

Stina och maken Gustav Hjorth byggde 1969, med material från en riven skogsarbetarbostad, ut Skogsängens gamla Grindstuga till ett betydligt större hus som fick namnet Hasselbacken, och fastighetsbeteckningen Rösund 2:11. Det ägs numera av Stinas dotter Sigrid och har, efter delning av fastigheten 2:11 fått beteckningen 2:27.

Carl Gustaf Hjorth har 2005 byggt ett helt nytt tvåvåningshus på platsen för den tidigare ”Medstugan”. Huset har fått namnet Carlsgården, med fastighetsbeteckningen

2:26 och har kompletterats med garage och friggebod.

BRITTA OCH HENNES FAMILJ

Britta, med maken Lars Björkman, hade Skogsängen som ett andra hem tillsammans med modern Sigrid, efter fadern Carls bortgång 1936. Efter att Skogsängen brunnit 1970 delades den återstående delen av Skogsängstomten i två fastigheter och på den närmast sjön, som behöll den ursprungliga fastighetsbeteckningen för Skogsängen – Rösund 2:3 – lät Britta bygga ett souterrängshus som givetvis behållit namnet Skogsängen. På tomten finns också det gamla kuskbostället Gustafsberg, numera Lillstugan, en vedbod och ett gammalt utedass (”Gulan”).

Efter Britas bortgång har fastigheten övertagits av sonen Lars, medan den andra sonen – Peter – övertagit granngården Södra Kexle (Käxle 1:1), som Britta köpt några år tidigare.

MAJA OCH HENNES FAMILJ

Maja och maken Bengt Ekman lät 1973 bygga ett nytt hus på den sista tredjedelen av den ursprungliga Skogsängstomten - 2:12 – namnet blev Stenkulla. Huset har på senare år (2005) genomgått en genomgripande renovering och utvidgning, och kompletterats med en byggnad vid stranden, som inrymmer pumphus och fiskeredskapsbod. Sedan 2004 ägs Stenkulla av Majas dotter Marie-Louise och där bor hon och maken Roland Frisell, med barn och barnbarn på fritiden.

Syskonen på Gamla Gården november 1993

DE SEX SYSKONEN

Oavsett ägarförhållandena för gården kom alltså alla Carls och Sigrids barn att behålla sin anknytning till Rösund och de ligger alla begravda på Gryts kyrkogård med sina makar. En märklig illustration av kraften i traditioner och släktband på Rösund

CLASONS

Karin (Kajsa) Clason fick 1943 som 40-årspresent av Wilhelm, Sigrid och Fredrik Sebardt torpet Larslunda, som tidigare varit rättarbostad på gården. Ägandet övergick se-

Hovapotekaren och hans tid, fjärde delen		Hovapotekaren och hans tid, fjärde delen	
nare till Ulf Clason, som genomfört en genomgripande re-overering och utbyggnad. Larslunda (Rösund 2:7) ägs idag av Ulfs och hustrun Monicas dotter Anna. Ejmit, som byggts 1896 av Minna Staaff på mark som hon fått dispositionsrätt till av hovapotekaren och Josefin, övertogs efter hennes död 1946 av adoptivdottern Esther Staaff. Marken hade då övergått till Minna genom arv efter Josefin 1931. Esther sålde senare Ejmit till Eric Clason och fastigheten (Rösund 2:5) övergick efter Erics död till hans barn och ägs nu av Catharina Clason och Per Clason.	Colquhoun – Cahun – Gahn – Canonhielm – en boskillnad. Pontus Möller, Personhistorisk tidskrift, Norstedt & Söner, 1966..	Jonas Alströmer, levnadsbeskrivning på Wikipedia. http://sv.wikipedia.org/wiki/Jonas_Alstr%C3%B6mer	Minnesskrift till Svenska Diakonanstaltens tjugofemårsjubileum. 1898 – 1923. Knut Sjöberg, Svenska Diakonsällskapets Förlag, 1923.
Den gamla gården. Manuskript, läkaren Sam. Clason jr.		Ljus från Sverige. Uppfinnare, upptäckare, vetenskapsmän, industrialister. http://www.bgf.nu/ljus/u/meny1.html	Mjölkdroppen – filantropi, förmynderi eller samhällsansvar. Ann-Marie Stenhammar (huvudförfattare), Kajsa Ohrlander, Ulf Stark, Ingrid Söderlind. Carlsson Bokförlag, 2001.
Den sociala ekonomin. Familjen Clason och Furudals bruk 1804-1856. Ylva Hasselberg, 1998 (nr. 198 i serien Studia Historica Upsaliensa)	Med Lundborg i ledningen växte EFS (om framväxten av Evangeliska Fosterlandsstiftelsen). EFS.nu, maj 2006.		Nu går språktåget. Catharina Grünbaum, Dagens Nyheter 2 mars 2006. (om prins August och uttrycket ”dummare än tåget”)
Elisabeth Sebardt in memoriam. Ellen Erup. Jordemodern nr. 6, 1954, s. 223-225.	Nordisk Familjebok, Uggleupplagan.	Handelskammarhusets (V. Trädgårdsgatan 9 i Stockholm) historia i ett nötskal. Stockholms Handelskammare.	Nybroviken. http://sv.wikipedia.org/wiki/Nybroviken
En vandring (på Stora Sköndal). Mats Ekström, Annika Prine, 2008. Stora Sköndals hemsida, www.sssd.se.	Herremansgårdar i Södermanlands län. Ivar Schnell. Gustaf Österbergs Tryckeri AB, Nyköping, 1971		Om Gryts socken i Södermanland, första avdelningen. Avhandling, Uppsala 1857, Carl Johan Henric Lund.
Epilepsivården på Stora Sköndal. Carl Sebardt. (Ein Geschichtlicher Überblick über die Behandlung der Epileptiker in Schweden und besonders auf Stora Sköndal in den Jahren 1905-1930. Acta Psychiatrica Scandinavica vol 6, nr. 2-3, sep 1931, sid 249-273).	Hirudo medicinalis L (blodigeln), en blodsugare i tiden. Uppsats i farmakognosi, 2004/2005. Ann Nesterud.		Om Gryts socken i Södermanland, andra avdelningen. Avhandling, Uppsala 1857, Karl Fredrik Karlsson.
Fredrik Sebardt, minnesteckning av Ivar Franzén. I: Till Hembygden. En julhälsning till församlingarna i Strängnäs Stift från Stiftsrådet (1950).	Hovapotekarens minnesanteckningar (slutförda 1912; renskrivna på maskin av Gunnar Sebardt)		Ortnamnsregistret (http://www2.sofi.se/SOFIU/topo1951/_cd-web/index.htm) Institutet för språk och folkminnen
Furudals bruks historia. Fredrik Clason. Jernkontorets Bergshistoriska Skriftserie N:r 7, 1938.	I heligt uppdrag. Stockholms Stadsmission 100 år. Stockholm, Stadsmissionens Bokförlag, 1953.		Pehr Hedberg, lantpräst i Gryt 1764-1797. Ingrid Rydefalk, Peter Bernhardsson. Grytum förlag, 1999.
Förändringens plats. En kort historik om Stora Sköndal. Stora Sköndals hemsida www.sssd.se.	Inför livets allvarligaste stunder. Carl Sebardt, i Hågkomster och Livsintryck, J. A. Lindblads förlag, Uppsala, 1922.		Rösund. Manuskript, Sam Clason.
Gahn, släktbeskrivning. http://www.adelsvapen.com/genealogi/Gahn	Intervjuer med Anders Clason.		Rösunds Gård och dess byggnader, en beskrivning. Manuskript, Gunnar Sebardt.
Gammel-Gården/Gamla Gården – en kronologi. Sven Persson, 2008.	Intervjuer med Ulf Clason		Riksarkivets website SVAR (folkräkningarna 1880, 1890 och 1900)(http://www.svar.ra.se).
Gefle Manufaktur AB 1849-1949. Minnesskrift med anledning av 100-årsjubileet.	Järnriket (www.jarnriket.com)		Sigrid Clasons Minnesböcker (renskrivna på maskin av Gunnar Sebardt).
Georg Forster. Levnadsbeskrivning på Wikipedia (på tyska).	Karin Clason, en minibiografi (Barbro Posse, 1992).		Sigrids (Göransson) Minnesanteckningar (Gustav Giertz). 1995)
Gryts kyrka. Ingrid Rydefalk. Sörmlands museums förlag, 2003.	Konsuln (Kerstin Göransson-Ljungman, 1971)		Spelviks kyrka. Fredrik Sebardt, manuskript för tidskriften Till Hembygden 1934.
Göranssonska släktföreningens hemsida (http://www.konsuln.unicom.se/)	Kring Oscar II:s kröningsskjorta (Lena Rangström, Livrustkammaren)		S:t Johannes kyrka i Stockholm. E. Lignell, 1932
Henrik Gahns AB; i avsnittet Kemisk-teknisk industri i artikeln Mikro och Makro. Två nivåer i samspel. Kersti Ullenhag. Uppsala Papers in Economic History, Research report no. 48, 2001. Historien om Furudals bruk, Från Rättviks kommuns hemsida (http://www.rattvik.se/furudalsbruk)	Kungliga Myntkabinettets hemsida. http://www.myntkabinettet.se/		Stjärnhovs hemsida www.stjarnhov.nu
HÅLL GRYTan KOKANDE. Kulturgeografisk studie skriven av Marie-Louise Svensson. Institutionen för Turismvetenskap, 871 88 Härnösand.	Köpmän, Bergsmän, Ämbetsmän (en beskrivning av släkten Clason) Opublicerat manuskript av Fredrik Clason, 1950		Stjärnhovs säteri, hemsida. http://www.stjarnhovssateri.se
	Larslunda. Ulf Clason, en beskrivning delvis byggd på en intervju med skraddaren Johan Jansson i Granliden.		Stora svenskar i lärdomens och naturforskningens värld. Sten Söderberg. Gebers förlag 1960.
	Ludvig Borgströms minnen: Maj 1810, då jag intågade genom Horns tull. Från Bengt Beckmans hemsida www.bengtbeckman.com.		Sveriges Apotekshistoria, Band I., utgivet 1910-18 Svenska Läkaresällskapet, historik, på Sällskapets hemsida. http://www.svls.se/svls/132.cs?cs_dirid=
	Manlig Diakoni i Sveriges Kyrka 1898 – 1948. Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag 1948.		Svenska Slägtboken; Gabriel Anrep, Ivar Haeggströms Boktryckeri, 1875. Kopia (från Anders Clason) rörande släkten Sebardt, med bl a hovapotekaren som uppgiftslämnare; handskrivna kompletteringar, förmodligen gjorda av hovapotekaren själv.
	Minnesanteckningar om Rösund (Karin Clason)		Stockholms befolkningsutveckling 1570-1995. Cybercity. http://www2.historia.su.se/urbanhistory/cybcity/stad/stockholm/befolkning.htm#2
	Mitt Liv. Israel Holmgren, Natur och kultur 1959		
	Minnen. Fritz von Dardel, P. A. Norstedts Förlag, 1912- 1913.		

Stockholms Stadsmission – historia. <http://www.stadsmissionen.se/Omoss/Det-har-ar-Stockholms-stadsmission/Historia/>

Svenskt Biografiskt Handlexikon 1906.

Sörmlands karta genom fem sekler. Olov Lönnqvist. Sörmländska handlingar nr 29, Österbergs tryckeri, Nyköping, 1973.

Till Hembygden, en julhälsning till församlingarna i Strängnäs Stift från Stiftsrådet. 45:e årgången, 1948

Tersmeden, släktbeskrivning. www.tersmeden.se.

Till tjänst i kyrka och samhälle under 75 år. Svenska Diakonsällskapet 1898 – 1973. Thorsten Levenstam (redaktör). Svenska Diakonsällskapet 1973. (i biblioteket, Ersta-Sköndals Högskola)

Vattenvägen från Jarlaplan till Nybroviken. Monica Fredriksson. Stockholmskällan, Stockholms Stadsmuseum. <http://www.stockholmskallan.se/index.php?sokning=1&action=visaPost&ritext=jarlaplan&start=0&mediaId=9832&post=4>

Wilhelm Clasons minnesanteckningar (från Anders Clason)

Vårdkasen på Blasieholmen. Blasieholmskyrkan 75 år, 1868-1943. Alf Norbäck (redaktör). Evangeliska Fosterlandsstiftelsens Bokförlag, Stockholm, 1942.

Utsikt från övervåningen på Rösund 1923

Midsommar på Rösund 2010

Hovapotekaren 1916